

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування

Завідувач кафедри
політичних наук і права
д. п. н., проф.

Є.В. Перегуда

Кваліфікаційна робота

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
на тему:

**МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У
СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Виконав: Сліпенчук Олександр Олександрович

Керівник:

д. держ. упр., проф.

С. О. Андреев

Внутрішній рецензент:

д. держ. упр., проф.

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....		7
1.1	Основні складники механізмів державного управління	7
1.2	Принципи та методи державного управління у сфері економічної безпеки держави.....	16
1.3	Роль державного управління у забезпеченні економічної безпеки держави.....	24
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ...		36
2.1	Механізми та інструменти державного управління в умовах трансформації економіки України	36
2.2	Аналіз тенденцій розвитку економіки та економічної безпеки держави.....	56
2.3	Інституційне забезпечення державного управління у сфері економічної безпеки.....	62
2.4	Механізм правового регулювання державного управління у сфері економічної безпеки	69
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ...		77
3.1	Концептуальні засади розробки механізмів державного управління у сфері економічної безпеки	77
3.2	Шляхи впровадження кращих світових практик у сферу державного управління забезпеченням економічної безпеки України	86
3.3	Пріоритетні заходи з удосконалення механізмів державного управління у сфері економічної безпеки України.....	96
ВИСНОВКИ.....		109
ДОДАТКИ		113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		130

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ останні 10–15 років постійно перебуває в зоні економічної нестабільності, фінансових криз, дії різноманітних руйнівних для економіки факторів, зокрема епідемії COVID-19, що надзвичайно актуалізує проблематику забезпечення економічної безпеки держави. Організація роботи в рамках державного управління у сфері економічної безпеки повинна ефективно й швидко реагувати на динаміку ситуаційних змін, які відбуваються навколо.

Зазначене забезпечується за допомогою відповідних механізмів державного управління. Застосовуючи механізми державного управління у сфері економічної безпеки, необхідно враховувати не тільки перебування України в стані реформ та перехідного періоду, а й наявність світових тенденцій глобалізації, що безперечно впливають на виникнення або трансформацію внутрішніх та зовнішніх загроз безпеки у сфері економіки. Вказана об'єктивна реальність обумовлює постійне оновлення та модернізацію шляхів удосконалення державного управління, зокрема у сфері економічної безпеки.

Окремі питання державного управління в сфері економічної безпеки в Україні досліджували такі науковці, як: В. Андрієнко, Л. Абаканіна, Л. Акімова, О. Барановський, Є. Буравльов, В. Бурцева, А. Васіна, З. Гбур, С. Глазьєва, В. Дідика, Т. Желюк, М. Єрмошин, К. Кононенко, В. Кулик, С. Макуха, І. Мігус, М. Небава, Т. Поснова, І. Ревак, В. Стогній, В. Цветков, Н. Юрків та інші.

Дослідження процесу удосконалення основних складових механізму державного управління забезпеченням економічної безпеки України знайшли своє відображення в працях таких науковців як: В. Авер'янов, Л. Акімова, В. Бакуменко, М. Васильєва, З. Гбур, О. Дегтяр, І. Драган, Ю. Кунев,

І. Коросташова, Д. Кіслов, М. Латинін, В. Мазур, О. Поляк, О. Радченко, С. Ромата, Г. Ситник, С. Сімак, С. Шапошник, О. Якименко та інші.

Зміцнення економічної безпеки, як складової частини національної безпеки України, є однією з цілей прийняття нормативно-правових актів, що стосуються державного управління.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні стану механізмів та інструментів державного управління сфери економічної безпеки України та обґрунтуванні шляхів їхнього вдосконалення.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно виконати такі завдання:

- систематизувати сучасні наукові розробки щодо державного управління у сфері економічної безпеки України;
- виокремити основні інструменти державного управління у сфері економічної безпеки за суб'єктами економіки;
- проаналізувати проблематику державного управління змін інституцій в рамках відповідної інституціональної системи;
- виокремити основні задачі державного управління в сфері економічної безпеки;
- визначити внутрішні та зовнішні загрози у сфері економічної безпеки України та проаналізувати шляхи їх мінімізації;
- запропонувати концептуальні засади розробки механізму державного управління в сфері забезпечення економічної безпеки;
- розглянути шляхи вдосконалення економічної безпеки та її інституційне забезпечення.

Об'єктом дослідження є суспільно-владні відносини у сфері забезпечення економічної безпеки України.

Предмет дослідження – механізми та інструменти державного управління у сфері економічної безпеки України.

Методи дослідження. У процесі роботи було використано загальнонаукові (діалектичний, історико-правовий) і логічні (ситуативний, порівняльний, системний) методи пізнання.

Зокрема, застосування діалектичного методу дало змогу скласти цілісну картину діяльності держави у забезпеченні економічної безпеки України.

Історико-правовий – для з'ясування генезису інституту державного регулювання та механізмів його забезпечення.

Системний метод дав змогу з'ясувати природу державного управління, а також економічної безпеки, визначити їх сутність та місце в системі механізмів державного регулювання безпеки України.

Ситуативний метод сприяли формулюванню пропозицій щодо удосконалення шляхів державного регулювання у сфері економічної безпеки та механізмів його забезпечення.

Метод порівняння дозволив проаналізувати забезпечення економічної безпеки в інших державах та виявити ключові напрямки її розвитку.

Теоретичною основою дослідження слугували наукові праці з державного управління, філософії, історії та теорії держави і права, економіки, кримінального, адміністративного, податкового, кримінального процесуального права та інші. Нормативно-правову базу дослідження склали Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», Стратегія економічної безпеки України та інші нормативно-правові акти, що стосуються питань забезпечення безпеки держави, а також факторів, що впливають на механізм забезпечення безпеки у сфері економіки; підзаконні нормативні акти Кабінету Міністрів України.

В першому розділі досліджено основні складники механізмів державного управління, принципи та методи державного управління економічною безпекою держави і роль державного управління в забезпеченні економічної безпеки держави.

У другому розділі проаналізовано механізми та інструменти економічної безпеки, тенденції розвитку економіки України та їх вплив на економічну безпеку держави, правове регулювання державного управління у сфері економічної безпеки.

У третьому розділі зосереджено увагу на вдосконаленні ефективності механізмів державного управління економічної безпеки, а саме, розглянуто питання концептуальних засад розробки механізмів державного управління забезпечення економічної безпеки; заходи щодо підвищення економічної безпеки та інституційне забезпечення економічної безпеки; напрями вдосконалення процесів державного управління економічної безпеки.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновані у кваліфікаційній роботі теоретичні положення, висновки і рекомендації можуть бути використані:

- Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки та оборони, іншими центральними органами виконавчої влади під час формування та розробки стратегічних документів;

- Бюром економічної безпеки, Національним антикорупційним бюро та іншими органами виконавчої влади, котрі реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки;

- закладами вищої освіти у процесі вивчення та вдосконалення теоретичної бази в галузі національної безпеки.

Апробація результатів роботи і публікації. Тези доповіді були опубліковані у збірнику матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції “Економіко-управлінські та інформаційно-аналітичні новації в будівництві” 7-8 червня 2022 року, м. Київ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Основні складники механізмів державного управління

Визначення змісту і створення складу характеристик функцій державного управління залежать від функцій держави, а саме від ключових напрямів її діяльності, які сконцентровані на задоволенні певних цілей та злагодженості суспільства в цілому. Історія еволюції держави як системи світу демонструє, що на кожному етапі перед нею поставали різноманітні завдання, вирішення яких лягло безпосередньо на неї, як її функціонального елементу. Науковці розділяють функції держави на внутрішні та зовнішні. Незалежно від її напрямку, вони пов'язані з державним управлінням, виконання яких покладають на органи влади.

Термін “механізм” є базою основних елементів для більшості наук будь-якого напрямку та його трактування залежить від контексту його використання. На жаль, наука державного управління немає чіткого та єдиного визначення поняття механізмів державного управління. Це поняття розглядається як система, засіб, спосіб, метод, елемент. Варто зазначити, що незалежно від категорії, корінь у них всіх один – досягнення поставленої мети та отримання конкретного результату. У свою чергу, аналіз різноманітних підходів для формування механізмів державного управління демонструє, що є необхідність більш ретельного аналізу механізму державного управління у сфері кооперації влади та суспільства.

Механізми державного управління розглядають як:

- 1) сукупність елементів, що створюють організаційну основу;
- 2) динаміки та функціонування сукупності елементів.

Концепція засад механізмів державного управління відтворена в роботах вчених, але на сьогоднішній день немає чітко визначеного поняття “механізму державного управління”. Це демонструє, що термін “державне управління” також не має єдиного визначення. Вивчення основних елементів механізмів державного управління забезпечення економічної безпеки та їх вдосконалення були відображені в роботах З. Гбур, І. Драган, В. Бакуменко, О. Кравченко Ю. Міронова та інші. Не дивлячись на таку кількість праць, це питання не є розкритим, демонструючи необхідність в їх розгляді.

В. Авер'янов зазначає, що механізм державного управління – це сукупність певних органів державної влади, які об'єднані у систему для досягнення певних завдань державного управління у відповідності до їх правового статусу, та комплекс правових норм, що інтегрують організаційні засади та процес виконання цими органами своїх цілей відповідно до функціонального призначення. З цього виходить, що складовими елементами цього механізму є: 1) система виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що визначають як організаційну структуру процесу розвитку та функціонування виконавчої влади та її систему [1].

В. Андрієнко, І. Мігус та Я. Коваль визначають механізми державного управління як практичні засоби, які допомагають органам влади впливати на суспільні відносини для досягнення поставлених цілей. Тобто, механізм державного управління можна розглядати як механізм регулювання суспільним самоуправлінням, що можна відобразити завдяки ланцюговій схемі. Фактори, які мають вплив на процеси державного управління, можна віднести до основних сфер суспільної діяльності, а саме, економічний, політичний, соціальний та культурний. Враховуючи основні форми державно-управлінської діяльності, вони можуть мати різноманітний характер - політичний, адміністративний та правовий [2].

А. Бебело та О. Беляєєв, аналізуючи механізм державного управління, поділяють позиції стосовно визначення соціального управління, як

кооперація керованої та керуючих систем в процесі виконання об'єктивних законів та в розділі об'єкта та суб'єкта керування системою соціального управління, які характеризуються завдяки органічній єдності об'єкта та суб'єкта керування, переплетінням, відносністю та обміном ролями. З цього вчені роблять висновок про те, що державне управління є впливом або взаємовпливом. Тобто, державне управління розглядають як співпрацю держави з суспільством, одиницею чи множиною, яка забезпечує належне закономірне функціонування та розвиток суспільних відносин [3].

В. Ільченко та А. Котлевська вважають механізм державного управління складовою частиною систем управління, що забезпечує вплив на внутрішні та зовнішні фактори від стану яких залежить кінцевий результат діяльності управління об'єкта. Механізм управління – це категорія управління, яка має в собі цілі управління, елементи об'єкта, його зв'язки, на які йде вплив, дії в інтересах досягнення результату, методи впливу, матеріальні ресурси управління, соціальні та організаційні потенціали. На практиці механізм управління повинен бути завжди конкретний, оскільки він спрямований на забезпечення досягнення поставлених цілей за допомогою впливу на важливі для цілі фактори і цей вплив відбувається через використання конкретних ресурсів [4].

Л. Лігоненко розглядає поняття “механізм” та розділяє його на два основні підходи:

- структурно-організаційний. За ним, механізм характеризується як сукупність певних складових, що утворюють організаційну основу певних процесів та явищ, а механізм держави є сукупність установ, через які і відбувається контроль над суспільством;

- структурно-функціональний. При ньому, увага при розгляді механізму певного державно-правового інституту, а саме його процес та явище, буде акцентуватись не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його реальному функціонуванні [5].

С. Салига в своїй роботі визначає механізм державного управління, як організацію практичної реалізації державного управління, відображену в його виконавчо-розпорядчої діяльності. Також він розглядає управління, як реально існуючу організацію безпосередньої реалізації управлінських цілей, які виникають в механізмі управління, втілюються у системі прямого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління. В механізм управління входять наступні елементи: суб'єкти та об'єкти управління, взаємодія між суб'єктами і об'єктами управління. Це дає можливість розкрити статику, яку визначають суб'єкти та об'єкти управління, будучи при цьому частиною організаційно-структурної основи механізму державного управління та його динамікою, в якості комплексу зв'язків та взаємодій суб'єктів та об'єктів управління [6].

Деякі вчені також розглядають механізм управління, як складову частину системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежать результати діяльності управлінського об'єкта. Також він вважає механізм державного управління складною системою державних органів, які організовані відповідно до вказаних принципів для реалізації цілей державного управління або є інструментом реалізації органів влади країни. Механізм формування та виконання державного управління є сукупністю і логічним взаємозв'язком соціальних елементів, процесів і закономірностей, через яких суб'єкти державного управління охоплюють потреби суспільства в управляючих впливах, закріплює їх в управлінські рішення та в дії, які потім втілює в життя на практиці, враховуючи інтереси держави.

Враховуючи вищезазначені визначення механізмів державного управління, можна дійти до висновку, що це сукупність форм, засобів, методів, правових, організаційних, адміністративних та інших заходів держави, які направлені на забезпечення невідпинного розвитку суспільства.

Вчені так і не дійшли узгодженості стосовно класифікації механізмів державного управління. В загальному виокремлюють наступні механізми: адміністративні, правові, економічні, політичні, соціально-психологічні,

морально-етичні та комплексні. Їх вибір залежить від конкретно обраних механізмів державного управління, які, в свою чергу, залежать від вибраного спектру методів. Ці методи поділяються на загальні методи та інші, котрі мають свою основу, а саме, механізм планування, організації, мотивації, координації, розпорядництва, обліку і контролю. Тобто, комплексний механізм державного управління може містити в собі наступні види механізмів: економічний, мотиваційний, організаційний та правовий.

Узагальнюючи організаційний механізм в державному управлінні, вчені зауважують, що він являє собою підсистему управління, ціль якої є перетворення певного організуючого впливу суб'єкта у цільову поведінку, результативність та ефективність діяльності об'єкта управління.

Аналіз, проведений вченими стосовно інших видів механізмів, надав можливість дійти висновку, що економічні механізми – сукупність фінансово-економічних управлінських методів, інструментів та стимулів, які допомагають країні регулювати економічні процеси. Відповідно до принципів економічної політики, вони можуть бути прямого так і непрямого впливу. Правові механізми – це комплекси взаємопов'язаних юридичних засобів, які об'єктивовані на нормативному рівні. Механізм мотивації являється технологією, що забезпечить процес мотивування працівників до ефективної роботи. До політичних механізмів можна віднести різні види політики. Методи загальнонаукового аналізу, аналізу контенту категорії механізмів державного управління та систематизації і наявні класифікації є основою моделі кумулятивної механізму державного управління (Додаток А).

Кумулятивна модель механізму державного управління складається з п'яти елементів: механізм державного управління, суб'єкт державного управління, засоби впливу, об'єкт державного управління, досягнутої цілі. Ці елементи є послідовними та демонструють взаємовідносини між суб'єктом та об'єктом управління і направлені на досягнення мети.

В більшості наукових робіт простежується характеристика терміну механізму державного управління через вплив суб'єкта та об'єкт, процес чи явище. Сам вплив у семантичному значенні являється як процес і результат змін складових об'єкту впливу. Цей термін також використовують більшість вчених, які досліджують напрями механізмів державного управління.

Отже, стає очевидним наявність певного зв'язку між об'єктом та суб'єктом впливу. Враховуючи дослідницькі роботи, суб'єкт впливу визначають органи влади, а об'єктом є суспільство, тому на цьому етапі варто підкреслити зв'язок між владою та громадськістю через функцію впливу влади в механізмі державного управління [8]. Необхідно розуміти, що потреби суспільства в управлінні виникають в управлінських інтересах громадськості та підштовхують їх до участі в формуванні та виконанні державного управління. Саме в таких інтересах і обумовлюються управлінські цілі, які пов'язані з розробкою та реалізацією управлінських рішень для вирішення суспільних потреб та інтересів в управлінні. Наступний етап управлінської цілі базується на управлінському рішенні та приводиться в дію завдяки волі суб'єктів управління.

Так, управлінське рішення – соціальний акт, у якому в логічній формі виражені впливи управлінських ланцюжків на суспільну систему, котрі необхідні для досягнення конкретних задач, забезпечення інтересів та задоволення потреб в управлінні. Відповідно до дій, які відбуваються в процесі діяльності можна побачити взаємозв'язок між державними органами та об'єктами управління, можливі зміни напрямків, змісту та активності їх функціонування. Комунікативна взаємодія органів державної влади та громадян є необхідним елементом побудови державно-громадського діалогу, включно з поширенням в суспільстві конкретної інформації. Вона направлена на забезпечення та дотримання прав громадян і є важливим атрибутом функціонування системи державного управління. Також

комунікативна взаємодія стає можливою лише при умові відсутності бар'єрів, які зазвичай присутні у системі взаємодії суспільство-влада [9].

Науковці вважають, що залучення громадськості в процесі прийняття управлінських рішень дає можливість державному управлінню набути обумовленість, обґрунтованість та ефективність. Відповідно до цього, дослідники створили опис соціального механізму формування та реалізації державного управління в кумулятивній моделі (рис. 1.1).

Тобто, механізм державного управління в процесі налагодження взаємозв'язків з суспільством є поєднанням різних засобів та ресурсів, який застосовує суб'єкт управління при отриманні деталей про потреби об'єкта управління та прийнятті управлінських рішень і методів, що використовує об'єкт управління для забезпечення представлення своїх інтересів у владі.

Рис 1.1. Модель кумулятивного соціального механізму формування та реалізації державного управління [10]

Враховуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що механізм державного управління варто розуміти, як комплекс заходів, який характеризується збалансованістю, незалежністю та стійкістю до негативних факторів середовища, ефективно вирішує економічні конфлікти і забезпечує стабільність. Також варто врахувати, що механізм управлінської діяльності складається з наступних частин:

- цільова частина – сукупність всіх задач, на виконання яких сконцентрована управлінська діяльність;

- функціональна частина – види управлінської діяльності, які необхідні для виконання основних функцій органу;
- методологічна частина – методи, які застосовують при реалізації всіх видів управлінської діяльності, тобто забезпечують реалізацію функціональної частини;
- частина, яка демонструє сукупність принципів – норми, які необхідні в процесі виконання успішної управлінської діяльності;
- інструментальна частина – управлінські рішення, повноваження, засоби, інформаційно-матеріально-енергетичного впливу на об'єкти управління;
- технологічна частина – технологія вибору та реалізації управлінських рішень.

Велика кількість праць науковців дала змогу проаналізувати різноманітні структури механізму державного управління, які яскраво характеризують основні складові та нададуть можливість безперервно виконувати його роботу. Враховуючи сучасний стан розвитку економіки України, варто розглянути структуру механізму державного управління забезпечення економічної безпеки в Україні (Додаток Б).

Для модернізації структури механізму державного управління, котра буде забезпечувати економічну безпеку, необхідно доопрацювати наступні основні складові: політичні елементи, а саме, макроекономічної, бюджетної, грошово-кредитної, валютної, соціальної, демографічної; інструменти; нормативне забезпечення, що дозволить підвищити економічну безпеку.

Планування та прогнозування повинні містити в собі такі інструменти, як стратегічне планування та моделювання. Завдяки постійному моніторингу рівня економічної безпеки країни можливо забезпечити державні органи оперативною інформацією про стан економічної безпеки і про ймовірні небезпеки для економіки країни, а також контроль за станом економіки.

Варто розглядати існуючі загрози економічної безпеці, адже вони є важливими факторами, які ускладнюють виконання національних економічних інтересів, оскільки тим самим створюються перепони для ефективного та стабільного розвитку України.

В загальному, саме джерела внутрішніх небезпек є базовою особливістю для появи зовнішніх небезпек, зокрема на які необхідно сконцентрувати механізми державного управління забезпечення економічної безпеки.

До основних внутрішніх загроз відносять: відсутність конкретних державних соціально-економічних політик; нерозвиненість, незбалансованість дій суб'єктів розподільної сфер економіки; незавершеність економічних трансформацій та проблеми нормативно-правової бази, котрі створені на базі проведених етапів реформування; втрата державою індустріально-технологічного статусу; територіальна диференціація рівня економічного та соціального розвитку.

До головних зовнішніх небезпек економічної безпеки України відносять: значну відкритість економіки при відсутності належної економічної політики, що загрожує самостійності економіки країни; нелогічний характер імпорту більшості типів продуктів стратегічного призначення, в тому числі продовольчого та сироварного напрямку українського експорту; недостатній експортний та валютний контроль і проблематика митного кордону; високий показник зовнішнього боргу і т.д.

До зовнішніх загроз економічної безпеки належать: економічна залежність від імпорту, від'ємний рівень зовнішньоторговельного сальдо, нераціональна та незбалансована структура експорту; залежність стабільного постачання енергоносіїв від політичних рішень держав-постачальників; втрата позицій на зовнішніх ринках; кредитна-боргова залежність від іноземних країн та міжнародних організацій, зростання заборгованості, нераціональне використання іноземних коштів.

Індикаторами економічної безпеки є: структура валового внутрішнього продукту; обсяг і темпи розвитку промисловості та інвестицій; природно-ресурсний та науково-технічний потенціал; ефективність використання ресурсів; темпи інфляції; якість життя; дефіцит бюджету та боргу; енергетична залежність; інтегрованість в міжнародну економіку і т.д.

Враховуючи ці загрози, пропонується впровадити наступні шляхи мінімізації загроз економічної безпеки країни, а саме, покращення нормативно-правового забезпечення; підвищення рівня добробуту населення; децентралізація влади, яка забезпечить розвиток регіонів; державний контроль за експортом на імпортом продукції; розвиток транспортної інфраструктури та зменшення зовнішнього боргу.

Тобто, можна зробити висновок, що основні складові механізму державного управління економічної безпеки є багаторівневі, складні та мають ієрархічну структуру. Вони забезпечують економічну безпеку країни на високому рівні та дозволяють досягнути ефективності в усіх пріоритетних напрямках економіки, тим самим підвищуючи рівень доброту громадян. Всі елементи механізму державного управління – це система засобів, котра допомагає забезпечувати ефективне управління в економічній, політичній, соціальній і інших системах. Також вважається, що врахування напрямів щодо мінімізації загроз економічній безпеці країни дозволять інтегрувати нашу економіку в міжнародний простір та посилити свої позиції на світовій арені.

1.2. Принципи та методи державного управління у сфері економічної безпеки держави

Швидкий ріст глобальних економічних процесів, інтеграція України в світову спільноту, господарські відносини та поглиблення ринкових відносин у внутрішній і зовнішній економіці та криміналізація соціуму являються

збудником виникнення різноманітних загроз, в тому числі і економічних. Сьогоднішня демонструє нам нашу залежність від іноземного капіталу, економіка сконцентрована на сировинному секторі та на дешевій, хоч і висококваліфікованій, силі працівників. Саме через це виникла необхідність в захисті національних інтересів і використання всього потенціалу виробництва, іншими словами – виконання задач економічної безпеки.

Економічна безпека країни є складною і багаторівневою конструкцією. Являючись одним із елементів системи національної безпеки, вона водночас є складовою для створення всіх елементів, що входять до її структури: військового, технологічного, промислового тощо. Практика функціонування різноманітних держав свідчить про те, що саме надійна та ефективна система забезпечення економічної безпеки може слугувати гарантом суверенітету країни, її стабільного та стійкого розвитку. Ключовим елементом в боротьбі з негативними зовнішніми факторами на нашу країну є саме економічні методи. На жаль, на теперішній час, більша частина галузей нашої країни є недостатньо конкурентоспроможна, науково-технічний потенціал не повністю застосовується, тим самим створюючи залежність від технологій інших країн світу. Варто також зазначити, що Україна занадто залежить від політики різноманітних міжнародних організацій, які являються фінансовими структурами розвинутих країн [11].

Бажання в ефективному регулюванні економічних процесів України та забезпечення економічної безпеки зумовлюють виконання послідовної, чітко структурованої діяльності органів влади і місцевого самоврядування, формулюють високу необхідність покращення та практичного впровадження механізму регулювання і управління економічною безпекою, який дав би можливість сформулювати чітке та логічне уявлення про кожний елемент системи регулювання та управління, комплекс форм, методів і засобів впливу на економічні процеси з метою реалізації задач економічної безпеки.

Серед принципів забезпечення економічної безпеки держави варто відмітити: верховенство закону; утримування балансу економічних інтересів всіх зацікавлених сторін; взаємна відповідальність всіх зацікавлених сторін щодо забезпечення економічної безпеки; оперативність і адекватність заходів щодо унеможливлення загроз і захистом національних інтересів; пріоритет договірному врегулюванню будь-яких конфліктів економічного характеру; інтеграція національної економічної безпеки в міжнародну [12].

Принципи державного управління – це основоположні ідеї виду державної діяльності. Деякі вчені підкреслюють, що принципами державного управління є його позитивні закономірності, описані наукою і практично охарактеризовані у поняттях.

Виділяють наступні принципи державного управління:

1) Соціально-політичні. Ця група принципів характеризується розповсюдженням на всі сфери управлінської діяльності, а самі принципи зазвичай закріплюються в нормативно-правових актах країни.

2) Організаційний принцип побудови апарату державного управління. Він є базою для визначення та розділу компетенцій між органами влади, формуючи при цьому єдиний механізм державного управління, який буде працювати ефективно, не допускаючи паралелізму чи дублювання.

3) Організаційні засади функціонування апарату державного управління. Ця група принципів направлена на визначені змісту діяльності конкретних органів державного управління, забезпечення дієвості, ефективності управлінських процедур та рішень.

Окрім поділу принципів, вчені пропонують їх кваліфікацію на види:

1) Загальносистемні – характеризуються об'єктивністю державного управління, демократизмом, законністю, поділом влади і т.д.

2) Структурно-цільові – узгодженість цілей державного управління між собою за основними параметрами; підпорядкованість приватних цілей

загальним цілям державного управління; взаємодоповнюваність цілей, яка дозволяє сприяти одній меті іншій.

3) Структурно-процесуальні – відповідність методів, форм, стадій управлінської діяльності державних органів їх функціям; конкретизація управлінської діяльності і особистої відповідальності за її кінцевий результат; раціональна та ефективна управлінська діяльність.

Державне управління економічною безпекою повинно здійснювались відповідно до стратегії управління. Зазначимо, що стратегія економічної безпеки в Україні повинна реалізовуватись опираючись на таких принципах:

- об'єктивність - врахування попереднього досвіду та інформації, яку зібрали в процесі розробки стратегій управління економічною безпекою;
- цілепокладання – чітке формування стратегічних цілей та мети стосовно реалізації стратегії;
- ефективність – визначення ефективності виконання програми методом балансування витрат на її виконання та отриманого результату в напрямку поліпшення стану економічної безпеки ;
- пріоритетність – врахування до числа основних напрямків стратегії найбільш пріоритетних цілей, виконання яких надасть змогу досягти балансу розвитку держави;
- компетентність – створення інноваційної економічної структури, яка бере за основу твердження соціального консенсусу;
- спадкоємність – залучення до процесу створення та виконання стратегії управління економічною безпекою представників усіх зацікавлених сторін, яка ставить за мету забезпечення спадковості щодо виконання створеної стратегії ;
- альтернативність – створення альтернативних планів реалізації стратегій;
- прозорість – прозорість та відкритість дій усіх суб'єктів під час виконання стратегії;

- ситуативність – виявлення загроз внутрішніх та зовнішніх чинників, а також сценаріїв у результаті їх виникнення.

Застосування наведених вище принципів та методів дають змогу посилити економічну безпеку в нашій країні. Класифікація методів державного управління економічною безпекою держави включає в себе засоби, способи та прийоми.

Способи державного управління економічною безпекою – це дії, які надають можливість досягти результатів у забезпеченні економічної безпеки.

Засоби державного управління у сфері економічної безпеки – це інструмент, який дозволяє здійснювати вплив у державному управлінні в сфері економічної безпеки.

Прийоми державного управління у сфері економічної безпеки – це складові елементи форм виконання методів управління у сфері економічної безпеки, котрі використовуються у визначених моментах.

Класифікація методів державного управління економічної безпеки розподіляються на такі елементи [13]:

- відповідно до стилю управління – демократичний і диктаторський;
- відповідно до закону – правовий і неправовий;
- відповідно до впливу суб'єкта на об'єкт – безпосередній та опосередкований;
- відповідно до позиції підготовки та прийняття рішень - планування, організації, контролю, підтримки;
- відповідно до масштабу застосування – загальносистемні і локальні;
- відповідно до точки зору організації управління – субординаційний та координаційний;
- відповідно до наукової позиції – пізнавально-програмуючі і організаційно-регулюючі;
- відповідно до позиції мотивації управлінської діяльності – заохочення, примус, переконання;

- відповідно до компетенції – загальні та спеціальні;
- відповідно до функціонального призначення – нормативно-правові, організаційно-розпорядчі, економічні, соціально-психологічні та пропагандистські.

Створення довгострокової стратегії економічної безпеки передбачає формулювання основних загроз та класифікацію чинників, що можуть вплинути на економічну безпеку країни.

Під загрозою економічній безпеці мають на увазі створені в суспільстві економічні та інші умови, що можуть безпосередньо або опосередковано вплинути на економічну безпеку суб'єкта господарювання у теперішньому або майбутньому. Під загрозами економічній безпеці України зазвичай розуміють явні чи потенційні дії, що гальмують або протидіють виконанню національних економічних інтересів і формують небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, цінностей та життєзабезпечення нації.

Вчені створили наступну класифікацію чинників економічної безпеки:

- за сферою дій – зовнішні і внутрішні;
- за характеристикою суб'єкта – мотиви і можливості;
- за ресурсною невідповідністю – дефіцит і надлишок ресурсів;
- за стабільністю існування – тактичні та стратегічні;
- за рівнем поширення – одиничні і масові;
- за масштабом дій – національні і міжнародні;
- за елементами економічної системи – члени економічних відносин, економічні методи, економічні важелі, економічні норми, економічні інструменти;
- за відображенням форм суперечок у чинному законодавстві – відображені та невідображені; критичні і некритичні;
- за зв'язком із іншими факторами – автономні, комбіновані, синергетичні.

Варто зазначити, що під час виконання державного управління економічною безпекою необхідно застосовувати комплекс показників, котрі дають можливість здійснювати моніторинг і аудит в процесі виконання державної політики управління економічною безпекою. Необхідно підмітити той факт, що найвищий рівень безпеки досягається за умов, що весь комплекс показників буде в рамках допустимих меж своїх пікових значень, а пікові показники одного показника реалізуються не в шкоду іншим.

Тобто, за межами значень порогових показників економіка втрачає можливість до саморозвитку, відбувається експансія національних та транснаціональних монополій на внутрішніх та зовнішніх ринках, розвивається корупція і кримінал, що приводить до фатальних результатів.

Основними національними інтересами національної безпеки є: можливість економіки працювати в режимі розширеного відтворення без крайньої залежності від імпорту; гідний рівень життя населення, що гарантує соціально-політичну стабільність; стійкість фінансової системи; збереження єдиного економічного простору, що гарантує відсутність розвитку сепаратизму; формування економічних і правових умов, що дозволяє унеможливити розвиток криміналу; забезпечення необхідних економічних процесів завдяки державному регулюванню, здатного забезпечити повноцінне функціонування ринкової економіки в будь-яких умовах.

Є. Олейников вивчав питання систематизації показників економічної безпеки. Як основні ознаки класифікації показників економічної безпеки він запропонував наступні пункти: рівень об'єкта економічної безпеки; міра важливості показників; термін дій загроз, їх передбачення; напрям впливу на економіку; склад загроз, характер і масштаб ймовірного збитку від дій.

Відповідно, класифікація показників економічної безпеки матимуть такий вигляд: макроекономічний рівень – економіка країни; мезорівень – економіка регіону чи галузі; мікроекономічний рівень - економіка агенту ризику; рівень особистості і сім'ї – економічна безпека громадян. За мірою

значущості показників: загальні макроекономічні показники; базові макроекономічні показники; часткові економічні показники. За періодом дій загроз і їх прогнозування: короткострокові та довгострокові. За напрямом дії на економіку: внутрішні та зовнішні. Окрім цього, необхідно зауважити, що вся сукупність показників можна поділити на кількісні та якісні.

Серед показників економічної безпеки відокремлюють наступне: котрі характеризують природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний потенціал держави; котрі характеризують динаміку та адаптацію господарського механізму і його залежність від зовнішніх факторів.

Порогові рівні безпеки можливо описати системою показників загально-господарського і соціального економічного значення, що демонструють:

1) гранично допустимий рівень уповільнення економічної активності, обсягів виробництва, інвестування та фінансування, за рамками котрого стає неможливий самостійний економічний розвиток держави, збереження демократичних основ, підтримання потенціалу в оборонному, науково-технічному, інноваційному та інвестиційному напрямку.

2) гранично допустиме зниження рівня та якості життя більшої частини суспільства, за рамками котрого створюється небезпека неконтрольованих конфліктів серед населення; створюється загрози більшої частини людського капіталу держави і нації як органічної частини цивілізації.

3) гранично допустимий рівень зниження витрат на утримання та відновлення природно-екологічного потенціалу, за рамками котрого створюється небезпека безповоротного знищення елементів природного середовища, втрати важливих джерел ресурсів для економічного зростання, а також територій проживання, місць виробництва та рекреації.

Отже, враховуючи вищенаведене, в структуру методів державного управління економічною безпекою входять засоби, способи та прийоми. Державне управління економічною безпекою необхідно реалізовувати на основі чітко побудованої стратегії управління.

1.3. Роль державного управління у забезпеченні економічної безпеки держави

На теперішній час, глобалізація стимулює кожну країну прагнути до власної економічної незалежності. Саме вирішення цього питання є дуже важливим елементом в основі теорії державного управління розвитку національної безпеки, визначення ролі місця економічної безпеки в загальній системі механізмів державного управління забезпечення національної безпеки нашої держави.

Вивчення ролі та місця економічної безпеки в системі забезпечення національної безпеки є одною з пріоритетних тем, котру аналізують вітчизняні науковці. В Україні здійснено на високому рівні велику кількість праць, котрі присвячені окремим питанням економічного та правового регулювання фінансової безпекою, але не було здійснено комплексних досліджень, які розглядають теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки. Відповідно генерується питання зального аналізу теоретичних основ державного управління розвитком національної безпеки, яка вкрай необхідна під час вирішення проблем незалежності, економічної достатності держави та залучення інвестицій.

Держава є головною інституцією, котра сприяє відповідним умовам для функціонування кожного суб'єкта. На теперішньому етапі національного державотворчого процесу в Україні закономірно і планомірно створюється потреба у наданні демократичним цінностям та ідеалам реального значення. Варто зазначити, що розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави може бути ефективною лише при умові належного теоретичного забезпечення державотворчих та правотворчих явищ і процесів.

Одним із таких процесів є економіка безпека України, котра відіграє особливу роль у системі національної безпеки, від рівня стану якої залежить виконання національних інтересів та стабільності розвитку країни.

Проблематика правового забезпечення економічної безпеки є ще не вирішеним, про це свідчать інформація від міжнародних організацій, в рейтингах яких Україна посідає майже останні місця [14].

В еволюції розвитку України лежить ряд важких тестів для населення, тому цінність безпеки держави завжди була однією із першочергових, особливо в останні роки. Необхідність в безпеці носить об'єктивний характер, так як наше суспільство досить вразливе, незалежно від їх характеристик. Науковці вважають, що необхідність у безпеці неможливо реалізувати повністю. Вона присутня завжди і вимагає до себе значної кількості уваги, так як на шляху розбудови держави поєднана з різними реаліями чи потенційними загрозами та викликами.

Зазвичай, громадяни асоціюють безпеку із захищеністю важливих інтересів людей чи держави або з її результатом. Також слід не забувати, що він є основою складного процесу забезпечення безпеки, пов'язаного з підтриманням важливих параметрів життєдіяльності об'єктів, а також прогнозуванням та протидії різним загрозам [15].

В державі безпека відображається у вигляді функції або повноважень, прав та обов'язків виконувати спеціальні дії та заходи щодо захисту суспільства, їх майна, природних та соціальних об'єктів від різних небезпек.

Конструювання безпеки держави розпочалось ще у XVIII столітті, коли розпочався бурхливий етап розвитку національних держав в Європі. Основу концепції національної безпеки можна знайти у матеріалах Дж. Медісона, котру пізніше вдосконалив У. Ліппман. Концепція національної безпеки тоді розглядалась як один із підходів до вивчення проблем безпеки, котрий не є всеохоплюючим. Цією концепцією користується велика кількість держав і є однією з найбільш необхідних при вирішенні проблем реалізації забезпечення безпеки держави. У рамках даної концепції національної безпеки розглядається забезпечення існування держави, збереження суверенітету та територіальної цілісності, а також можливість адекватно

реагувати на реальні та потенційні зовнішні та внутрішні загрози. У. Ліппман вважав, що стан безпеки держави можна визначити як стан, коли вона не поступається власним інтересам в конфліктах та зможе захистити себе [16].

Державне управління в загальному контексті являє собою практичний, організаційний та регуляторний вплив країни на життєдіяльність суспільства. З погляду на це, регулювання, як одна з фундаментальних функцій управління, має органічний зв'язок з державним управлінням, загальне трактування котрого з'явилося під впливом загальної теорії соціального управління. Державне регулювання економіки проходить шляхом виконання економічної політики і є способом впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання та ринкову кон'юнктуру для утримання нормальних умов функціонування ринкового механізму, а відповідно й економічну безпеку.

Головною метою розборки та прийняття концепції національної безпеки держави є правове закріплення політичних прагнень у нормативно-правові акти, котрі підкреслюють пріоритетні напрями із запобігання зовнішніх та внутрішніх загроз, визначає комплекс заходів і засобів стосовно їх виконання. Окрім цього, концепція національної безпеки держави визначає пріоритетні напрями виконання загальнодержавної зовнішньої та внутрішньої політики. Вона передбачає виконання організаційних заходів з певних напрямків, а саме: збереження територіальної цілісності та недоторканності від зовнішніх та внутрішніх загроз; формування гарантій захисті від втручання у державні процеси від внутрішніх та зовнішніх елементів; формування системи запобігання можливих загроз існуючому положення держави у міжнародній спільноті.

Будь-яка держава створює систему безпеки, покладаючись на власні можливості. Поріг національної безпеки держави визначає виживання суспільства, збереження суверенітету та соціальних цінностей не залежно від загроз, але безпека держави не повинна ставити за мету лише зведення до мінімуму загроз війни. В цілому, поняття безпеки містить в собі

забезпечення громадянам необхідних умов для життя. Економічний, соціальний, військовий і інші аспекти є найважливішими елементами національної безпеки. Вважається, що національна безпека держави має ієрархічну, багаторівневу структуру, тобто є системним поняттям.

Тобто, іншим важливим елементом побудови раціональної думки про безпеку є виділення поняття загроза як причина порушення безпеки. Загрози бувають як реальними, так і потенційними. Окрім цього, загрози можуть бути не тільки ззовні, але і з боку самого суб'єкта та його елементів, а навіть з боку об'єкта безпеки. Ціллю забезпечення безпеки є видалення та нейтралізація джерел загроз безпеці і їх наслідків на всіх рівнях. Цілі безпеки можуть визначити і таким чином, як бажання суб'єкта до розширення власної безпеки, наповнивши його великим змістом. Багатогранність сфер функціонування країни дає змогу виділити велику кількість видів безпеки.

До певного часу уявлення про безпеку мало такі рівні: індивідуальний, регіональний, національний. У період до ХХ століття, з розвитком капіталізму, сформувався ще рівень підприємницький. В кінці ХХ століття, вчені виділяли вже такі рівні безпеки: міжнародний, національний, регіональний, підприємницький та індивідуальний. На початку ХХІ століття до них приєднався глобальний рівень. Головна відмінність глобального від міжнародного полягала в тому, що тут суб'єктами безпеки є не держави, а наддержавні структури, такі як Організація Об'єднаних націй, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі та інші, які нерідко відображають не державні інтереси, а свої власні [17].

Для загального забезпечення національної безпеки країни також важливо не забувати і про фінансове забезпечення соціальної сфери. Ця сфера в першу чергу потребує виділення проблеми в скороченні населення. В умовах скорочення чисельності населення та його старіння, невідкладно стає потреба в підвищенні ефективності соціальних витрат. Люди різного покоління повинні мати місце для самореалізації, професійному та

соціальному зростанню. Незважаючи на підвищені фінансування освіти та охорони здоров'я, зберігається їх низька якість. Також не є близьким і вирішення створення гідного місця проживання і розвиток соціальних ліфтів. Частина населення не може повноцінно використати свої професійні знання, знайти роботу, котра могла би їм дозволити розвиватись. Проблема соціальних ліфтів загострилась в останні роки, коли велика кількість молоді не може отримати бажаної роботи за фахом після закінчення навчальних закладів. Через це більша частина громадян живе за межею бідності [24].

Одним із напрямів для вирішення піднятих проблем є сфера зайнятості, котра може створити умови, коли всі зможуть отримати можливість не просто працювати за фахом, а будувати свою кар'єру. Варто не забувати і про вчителів, лікарів, працівників, котрі являються не тільки кісткою важливого класу, але й надають стійкості розвитку суспільства. Необхідно підвищувати ефективність роботи систем освіти та здоров'я. Ефективно керувати якістю медичної допомоги та освітніх програм, можна лише при умовах сприяння на авторитет професійного середовища.

Для ліквідації значної диференціації доходів населення потрібно скористатись досвідом країн Європейського союзу, де певний ступінь диференціації сприймається як природний для зрілої держави, проте значний розвиток може слугувати джерелом соціальної напруги.

Виникає необхідність у створенні стимулів і умов для розвитку ряду напрямків, результатом чого стане підвищення рівня державної безпеки. Формулюючи ці умови потрібно сконцентрувати увагу на: розвиток базових секторів економіки; формуванні інноваційної системи розвитку; принципово іншій якості управління; модернізація технологій та обладнання; розвитку нових секторів виробництва, особливо в високотехнологічних галузях; розвиток новітніх технологій і т.д..

Таким чином, дослідження безпеки як правової категорії є визначальним у сучасному державотворенні, а проблеми безпеки держави

виникають водночас з формуванням державності, так як саме існування держави не можливе без правового контролю. У аналізі проблем забезпечення безпеки важливим є саме науковий підхід, в рамках якого можливо, з одного боку, здійснити трактування терміну безпеки в якості загальнонаукової категорії на основі історіографічного підходу до аналізу основних етапів науки, а з іншого боку, онтологічної та гносеологічної інтерпретації даного поняття в системі наукового знання.

Історично проблеми безпеки держав виникають одночасно з формуванням державності та становленням національних інтересів. У сучасному розумінні становлення поняття безпеки держави відбувалась під впливом певних історичних періодів та етапів розвитку суспільства. Сутність характеристики безпеки держави були розглянуті через призму властивостей змін характеристик у просторі і часі, де було виділено статичний та динамічний підхід. Відповідно, при аналізі сутності безпеки держави є доречним дотримання міждисциплінарного підходу, котрий передбачає синтез функціонально-критеріальних ознак безпеки.

Держава є основною інституцією, котра створює необхідні умови для функціонування суб'єктів господарювання, але на відмінну від цього варто не забувати про те, що держава мусить бути захищеною від економічних загроз. Саме для цього існує механізм державного управління національною безпекою, котрий забезпечує всі сфери життя однією з найважливіших складових – економічною безпекою. Для кращого розуміння потрібно зрозуміти різницю між національною та економічною безпекою [25].

У статті 1 Закону України “Про національну безпеку України” вказано, що національна безпека - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [18].

Відповідно до цього закону, основними суб'єктами забезпечення національної безпеки є: президент України, Верховна рада, Кабінет міністрів,

Рада національної безпеки і оборони, міністерства та інші органи влади, Національний банк, суди, прокуратура, Національне антикорупційне бюро, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, військові формування, утворені відповідно до законів Бюро економічної безпеки, органи і підрозділи цивільного захисту та громадяни [26].

Президент України, як голова держави, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, а також забезпечує додержання Конституції; в ролі Верховного Головнокомандувача і Голови Ради національної безпеки і оборони здійснює керівництво у сфері національної безпеки та оборони.

Верховна рада, в рамках своїх компетенцій, реалізує засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки, доповнює нормативно-правову базу, схвалює важливі рішення.

Рада національної безпеки і оборони координує та контролює діяльність органів влади у сферах національної безпеки та оборони, а також вносить пропозиції щодо Стратегій та Доктрин.

Кабінет Міністрів як вищий орган виконавчої влади забезпечує суверенітет і економічну самостійність країни, вживає заходи щодо збереження прав і свобод громадян.

Національний банк як особливий центральний орган займається контролем грошово-кредитної політики в інтересах національної безпеки

Міністерства і інші органи виконавчої влади забезпечують виконання покладених на них завдань, які вказані в положеннях та інших нормативно-правових актах.

Воєнні організації держави забезпечують оборону та захист держави, її територіальної цілісності та недоторканності.

Органи цивільного захисту виконують заходи щодо захисту населення і території від надзвичайних ситуацій в мирний та особливий періоди.

Суди здійснюють судочинство у справах про злочини, котрі шкодять національній безпеці.

Прокуратура здійснює повноваження щодо сфери національної безпеки відповідно до Конституції та Закону України “Про прокуратуру України”.

Громадяни через участь у виборах, референдумах та інших заходах демократії здійснюють заходи, котрі визначені законодавством щодо забезпечення національної безпеки держави та своїх прав.

Всі вищезазначені суб’єкти є учасниками відповідних правовідносин, які мають суб’єктивні права та здійснюють юридичні обов’язки по забезпеченню національної безпеки. В загальному значенні суб’єкта забезпечення національної безпеки можна вважати як будь-який елемент побудови держави, від вищих органів влади і до кожного громадянина, так як їх всіх об’єднує спільна мета – забезпечення національної безпеки.

На сьогоднішній день державне управління суб’єктами забезпечення національної безпеки з врахуванням реальних і можливих загроз повинне бути сконцентроване на покращення організаційної структури управління суб’єктів забезпечення національної безпеки.

Пропонується розглядати напрями забезпечення економічної безпеки, які є вкрай необхідними і котрі зазначені в Закону України “Про національну безпеку України”:

- Державна безпека – це стан правових норм, котрі дають змогу шляхом здійснення політики безпеки утримувати і поступово зменшувати рівень конфліктів, а якщо конфлікти виникнуть – знищити агресію або максимально обмежити деструктивний прояв збройної сили в самій державі [27].

- Політична безпека – це стійкий стан і продуктивний розвиток політичної системи суспільства, котрий дає змогу адекватного реагувати на негативні дії зовнішнього та внутрішнього характеру, зберігати цілість суспільства та його головні якості [28].

- Економічна безпека – це стан національної економіки, який забезпечує захист національних інтересів, зберігає стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, можливість для розвитку та захищеність важливих інтересів суспільства та держави [29].

- Науково-технічний захист – це рівень захисту важливих інтересів суспільства та держави від нераціонального розвитку [30].

- Цивільний захист – це політика держави, яка направлена на захист населення, території, майна та навколишнього середовища від надзвичайних ситуацій, шляхом їх прогнозування, запобігання, ліквідації наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний та особливий час [31].

- Воєнна безпека – це стан правових норм, котрі дають можливість шляхом проведення політики безпеки утримувати і поступово зменшувати воєнні загрози та небезпеки застосування збройної сили проти держави, а при його виникненні – знищити агресію або максимально обмежити деструктивний прояв збройної сили в самій державі [32].

- Екологічна безпека – це стан навколишнього середовища, в якому забезпечується попередження погіршення екологічного стану та виникнення загроз для здоров'я громадян [33].

- Соціальна та гуманітарна безпека – це стан суспільства, зокрема, в соціальній сфері, сфері виробництва, охорони внутрішнього порядку, в якому забезпечується базовий рівень соціальних умов та благ, що визначають якість життя громадянина в цілому та гарантує мінімальний ризик для життя та здоров'я людини [34].

- Інформаційна безпека – це сукупність інструментів забезпечення інформаційного суверенітету, захист інформаційного простору від зовнішніх та внутрішніх загроз [35].

Розглянувши складові національної безпеки, встановлено, що головною в загальній системі національної безпеки є саме економічна, оскільки вона є матеріальною основою національної суверенності, що відіграє головну роль в

можливості забезпечення інших видів безпеки, тому варто визначити основні складові економічної безпеки України.

Варто врахувати, що складовими економічної безпеки, відповідно до “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”, які затверджені наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі від 29.10.2013 р. №1277, є: демографічна, виробнича, зовнішньоекономічна, енергетична, макроекономічна, продовольча, інвестиційно-інноваційна, соціальна та фінансова безпека.

Необхідно не забувати про рішення Ради національної безпеки та оборони “Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року”, котра була прийнята указом Президента №347/2021 від 11 серпня 2021 року. В цій Стратегії вказано, що національним інтересом є сталий розвиток економіки, інтеграція держави в європейський економічний простір, розвиток взаємовигідної та рівноправної співпраці з іншими країнами. Також в цьому документі сказано, що стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки є два взаємозалежних напрямки: розвиток та безпека. У безпековому напрямку особливо місце посідають виклики, котрі пов’язані із збройною агресією російської федерації та тимчасово окупованими територіями. В Стратегії вказано, що руйнування економіки України є цілеспрямованою дією російської федерації та одним із методів гібридної війни, так як зруйнована економіка генерує незадоволеність країною та владою, при цьому широко використовується економічний інструмент впливу, до яких належать санкції щодо українських товарів і послуг, вплив на інші держави, щодо прийняття рішень, які можуть нашкодити економічним інтересам України. Стратегія враховує і основні загрози та виклики у економічному, фінансовому, виробничому, зовнішньоекономічному, інвестиційно-інноваційному та макроекономічному напрямку безпеки країни. Серед головних завдань варто відмітити наступне: забезпечення стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз та викликів, збереження і розвиток

економічних потужностей, гарантування економічної незалежності, захист національних економічних інтересів. Стратегія також завбачує дотримання критичних рамок і ключових орієнтирів у основних елементах економічної безпеки. Мусить здійснюватися постійний контроль рівня цих критичних рамок і повинні не допускатись вказівки, які можуть спричинити до виходу індикаторів економічної безпеки за ці рамки.

Підсумком виконання Стратегії має стати: створення стійкої, конкурентоспроможної ринкової економіки та умов для розвитку науково-технічного потенціалу; досягнення Цілей сталого розвитку України; покращення рівня життя населення. Україна мусить зайняти у світовому розподілі праці місце, котре буде відповідати її природним, трудовим та інтелектуальним ресурсам, геополітичному і економічному потенціалу.

Тобто, економічна безпека є необхідним елементом в системі державного управління щодо забезпечення національної безпеки. Економічна безпека займає одне із головних місць в системі забезпечення національної безпеки і стосується майже всіх інших елементів. Дотримання вищевказаних рекомендації дасть можливість вивести економічну безпеку на суттєво новий рівень та закріпити її позиції, при цьому зміцнивши національну безпеку нашої держави. Варто відмітити, що економічну безпеку необхідну розглядати як певну систему управління з точки зору організаційних, економічних, правових та інших факторів, з використанням яких з'являється можливість направити потенційні або реальні загрози в такі економічні площини, в яких негативна дія буде послаблена в найкоротший термін; виникне можливість стабілізувати зовнішньоекономічну діяльність і зміцнити позиції суб'єктів на міжнародному ринку; з'явиться погодженість в розвитку зовнішніх та внутрішніх ринків

Висновки до першого розділу

В першому розділі досліджено основні складники механізмів державного управління, принципи та методи державного управління економічною безпекою держави і роль державного управління в забезпеченні економічної безпеки держави.

Зазначено, що основні складові механізму державного управління економічної безпеки є багаторівневі, складні та мають ієрархічну структуру. Всі елементи механізму державного управління – це система засобів, котра допомагає забезпечувати ефективне управління в економічній, політичній, соціальній і інших системах.

Також вважається, що врахування напрямів щодо мінімізації загроз економічній безпеці країни дозволять інтегрувати нашу економіку в міжнародний простір та посилити свої позиції на світовій арені.

Розглядаючи питання принципів і методів державного управління, відмічено, що в структуру методів державного управління економічною безпекою входять засоби, способи та прийоми. Державне управління економічною безпекою необхідно реалізовувати на основі чітко побудованої стратегії управління. Обґрунтовано, що економічна безпека займає одне із головних місць в системі забезпечення національної безпеки і стосується майже всіх інших елементів.

Варто відмітити, що економічну безпеку розглянуто, як певну систему управління з точки зору організаційних, економічних, правових та інших факторів, з використанням яких з'являється можливість направити потенційні або реальні загрози в такі економічні площини, в яких негативна дія буде послаблена в найкоротший термін; виникне можливість стабілізувати зовнішньоекономічну діяльність і зміцнити позиції суб'єктів на міжнародному ринку; з'явиться погодженість в розвитку зовнішніх та внутрішніх ринків.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Механізми та інструменти державного управління в умовах трансформації економіки України

Національна економіка переважної кількості держави є доволі гнучкою, що спричиняє її модифікацію під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Головні видозмінні процеси здійснюються під впливом значної або фундаментальної реорганізації економічної системи країни, що реально побачити стосовно України. Перетворення економіки України в теперішній час зумовлена наступними факторами: продовження переходу до ринкового типу економіки; розвиток компонентів економіки постіндустріального типу; зміна напрямку зовнішньоекономічної співпраці і євроінтеграційним процесам; функціонування в умовах зовнішньої агресії. Варто зазначити, що при вказаних факторах, трансформаційні процеси в економічній системі держави мають двосторонній зв'язок з змінами інституційними, коли перетворення державної економіки та її складників заохочують зміни в інституціях, і навпаки інституціональні зміни стимулюють перетворення економічної системи держави і її елементів [45]. Державне регулювання інституціональними змінами відіграє значну роль в межах перетворення економіки держави, де увага приділена саме механізму цього регулювання.

Відповідно до вищезгаданої інформації, трансформаційні процеси в економіці нашої держави супроводжуються фундаментальними змінами певних регіональних та національних інститутів.

Вагомі за впливом і постійно діючі на економіку нашої держави трансформаційні процеси призводять до фундаментальних змін регіональних

і національних інституцій. Хаотичність і безсистемність в інституційних змінах спричинила до виникнення в державі “інституційної пастки”, коли функціонування частково застарілих та не самих ефективних інститутів спричиняє до суттєвих втрат економічних суб’єктів, а з іншої позиції, для фундаментальні зміни інститутів необхідні витрати, котрі не хочуть брати на себе ніхто, тим самим спричиняючи порушення рівноваги на ринку [46].

Одна з ключових причин подібної ситуації є саме неефективність державного регулювання інституційних змін в нашій державі. Державі необхідно створити ефективні інституційні системи, котрі будуть розвиватись завдяки дії відповідним механізмам державного регулювання. Вказане вище потребує детального аналізу реалізації та функціонування механізму регулювання центральними органами влади і місцевого самоврядування інституційних змін під час трансформації економіки держави.

Аналізуючи проблематику державного регулювання змін інституцій в рамках відповідної інституціональної системи завдяки певним механізмам такого регулювання доречно розглянути визначення сутності механізм державного регулювання на базі якої буде розкрита сутність визначення.

Термін «регулювання» є значно ширшим ніж термін «управління», оскільки регулювання має відношення до всього оточуючого простору, в той же час як управління, сконцентроване на певні об’єкти з цього простору і входить до регулювання як його важливий елемент, тобто ці два терміна не є тотожними. Тобто, враховуючи що державне регулювання є комплексом визначених елементів стосовно контролю і встановленню органами влади обмежень на свободу вибору рішень суб’єктами регулювання в рамках забезпечення і створення розвитку соціально-економічної системи та ідеї вітчизняних науковців, можна стверджувати, що механізмом державного регулювання є базовою складовою взаємодії об’єктів і суб’єктів державного регулювання, вектор котрих сконцентрований на досягненні певних цілей. З позиції інституційної системи держави механізм державного регулювання

інституційних змін сконцентрований на зростанні рівню ефективності функціонування як певних інституцій, так і системи держави в цілому. Це і визначає сутність самого механізму державного регулювання інституціональними змінами. Так, В. Рошкевич вважає, що механізм державного регулювання інституціональних змін створюється під дією деяких чинників-каталізаторів (Додаток В).

Законодавче регулювання, як складник економічної безпеки, системи економічної безпеки і державного регулювання інституціональних змін, розкривалось в багатьох роботах, але в якості одного з каталізаторів, котрі впливають на створення механізму державного регулювання інституційних змін має інший вектор і інше відношення саме до нормативно-правового регулювання певних органів влади і місцевого самоврядування в рамках створення їх регулюючих впливів на національну соціально-економічну систему та на її елементи, серед яких є підприємництва в нашій державі. Ефективне функціонування муніципальних і державних інституцій є одним з головних факторів, котрі утворюють механізм регулювання державними змінами в інституціональній системі. Низький рівень ефективності центральних органів влади на всіх рівнях завдає негативний вплив на утворенні і кінцевому результативності діяльності вказаного вище механізму.

Корупція негативно впливає на механізм державного регулювання інституціональних змін і спричиняє ріст асиметрії інформації в економіці і трансакційних витратах суб'єктів.

Національна інформаційна система дає змогу органам влади виявити недієві інститути і виконати регулюючі впливи на інституційну систему держави, мета котрої полягає в підвищенні ефективності її діяльності.

Не потрібно забувати про забезпечення якості функціонування і утворення такої система, яка досягається завдяки утворенню конкретних баз даних на основі певних вимог до них, а саме: своєчасність, об'єктивність,

достатність, повне охоплення всіх складників соціально-економічної системи держави, швидке оброблення інформації.

Високий рівень тіньової економіки утворює негативний вплив на всі складові соціально-економічної системи держави, а також знижує ефективність державного регулювання зазначеної системи. Потрібно також вказати, що наявність складових тіньової економіки руйнує механізм державного регулювання інституціональних змін, так як подібна економіка займається активною обороною проти державних регулюючих впливів, намагаючись мінімізувати зміни в інституційній системі держави, отримуючи ключові доходи завдяки зростанню трансакційних витрат суб'єктів господарювання і підприємницької діяльності [48].

Одним із пріоритетних чинників-каталізаторів створення механізму державного регулювання інституціональними змінами є рівень підготовки урядовців. Високий рівень підготовки державних службовців дає можливість збільшити результативність регулюючих впливів на інституційну систему в цілому чи на окремі її елементи.

Враховуючи досвід провідних країн світу [49], відзначимо, що створення і інтеграція інновацій в галузь державного регулювання та управління має важливий характер на створення механізму державного регулювання інституціональних змін, піднімаючи рівень ефективності його функціонування. Розмова йдеться про переведення документообігу співпраці між центральними органами влади, а також співпраці між центральними органами влади і споживачами послуг в електронному форматі.

Характеризуючи механізм державного регулювання інституційних змін необхідно відзначити роль досліджень і розкриття складових процесу його формування та адаптації до перетворення економіки держави (Додаток Г).

Якість співпраці муніципальних і державних інститутів з складниками соціально-економічної системи держави також являється каталізатором створення механізму державного регулювання інституціональних змін.

Розмова йдеться саме про допомогу бізнесу і домашнім господарствам регулюючих впливів з позиції центральних органів влади та зворотній зв'язок між складниками цього механізму. Складники процесу створення і адаптації до перетворення економіки механізму державного регулювання інституціональних змін відрізняються можливістю застосування як одного, так і декілька механізмів такого типу державного регулювання, котрий буде визначатись складністю і різноманітністю як регулюючих впливів країни, так і національної інституційної системи.

Існують такі механізми державного регулювання інституціональних змін в державі: економічний, правовий, адміністративний, фінансовий, соціальний, інформаційний та інноваційний.

Варто наголосити на розбіжностях між вказаними вище механізмами і методами регулювання центральними органами влади та органами місцевого самоврядування змін в національній інституційній системі держави, так як завдяки методам відбуваються тільки вузьконаправлені впливи на інституційну систему держави, а механізми мають значно ширший діапазон з точки зору впливу на вказану систему.

Пріоритетним, з позиції надання характеристики механізмів державного регулювання, інституціональними змінами в державі є саме модель їх функціонування. Ця модель повинна містити як суб'єкт регулювання, так і об'єкт регулюючого впливу центральних органів влади і місцевого самоврядування. Необхідно не забувати про наявність взаємозв'язку між вказаним суб'єктом, об'єктом та механізмом державного регулювання і про їх зворотній зв'язок.

Щодо передумов для створення та функціонування державного регулювання в цілому, так і механізму цього регулювання стосовно інституційних змін, для України ключовими передумовами є: великий рівень тіньової економіки; наявність монополій; проблема з національною

безпекою; низький рівень ефективності соціальної системи; посткризовий розвиток економіки; високий рівень трансакційних витрат.

Головними елементами впливу на регулювання центральними органами влади і місцевого самоврядування інституціональних змін та функціонування відповідних механізмів цього регулювання є:

- Зовнішні фактори: вплив інших країн на соціально-економічну систему держави, стан і розвиток міжнародної економіки, партнерів в зовнішньоторговельних партнерів; тренди в світі стосовно створення систем соціального захисту громадян, котрі з врахуванням перетворення економік перших країн світу з індустріального на постіндустріальний тип, змінюється з підтримки соціально незахищених верств населення до стимулювання їх підприємницької діяльності і вирішення наявних соціальних проблем за участі центральних органів влади та органів місцевого самоврядування;

- Внутрішні фактори: низький показник ефективності державних інститутів; незадовільна якість нормативно-правового забезпечення функціонування складових соціально-економічної системи, котра спричиняє зростання показника трансакційних витрат; низький рівень результативності і ефективності формування і досягнення стратегій розвитку держави.

Стосовно виду і типу політики державного регулювання інституціональних змін, котрі застосовуються в нашій країні, то оцінювання ситуації в державі та заходів державного регулювання, котрі застосовуються стосовно регулювання соціально-економічної системи країни, інституційного простору і окремих інститутів демонструє нам застосування такого типу, як політика впливу на інституційну систему в рамках котрої застосовують політику активного впливу на інституційну систему.

Варто відзначити, що хоча подібний тип і вид політики має позитивні сторони регулювання центральними органами влади і місцевими органами самоврядування змін інститутів в нашій державі здебільшого можна спостерігати їхні негативні сторони, котрі виражені в великій кількості

помилки, присутність негативної синергії і ріст трансакційних витрат. Оцінка досягнення задачі державного управління інституціональних змін демонструє те, що Україні необхідно підвищити ефективність регулюючих впливів зі сторони центральних органів влади і органів місцевого самоврядування на певні інститути, інституційні системи і соціально-економічну систему держави, так як теперішня ситуація демонструє наявність великої кількості проблем в розвитку цих елементів в контенті забезпечення національної безпеки і економічної безпеки в цілому.

Головними проблемами досягнення поставлених задач державного управління інституціональними змінами викликані і неспроможністю центральних органів влади та органів місцевого самоврядування здійснювати покладені на них стосовно певного виду регулювання завдання.

Серед завдань державного управління інституційними змінами виділяють: розвиток підприємництва; розвиток соціально-економічної системи; підвищення конкурентоспроможності економіки; створення і розвиток систем соціального захисту громадян; зменшення розміру трансакційних витрат на суб'єкти соціально-економічної системи; зниження рівня корупції та тіньового рівня економіки і зменшення їх впливу на суб'єкти соціально-економічної системи.

Характеризуючи суб'єкти державного управління інституціональних змін в нашій державі варто відзначити дві їх групи, тобто центральні органи виконавчої влади і муніципальні органи. Зазначається, що також є проблеми стосовно низької якості регулюючих впливів установ держави на інституційну систему держави і малий показник участі в регулюванні створення інститутів на місцевому, регіональному та національному рівнях певних місцевих органів влади. На теперішній час, в Україні є всі необхідні функції для здійснення державного управління інституціональних змін.

Оцінка інструментів державного управління інституціональними змінами в Україні, дає змогу вказати, що по більшій частині в нас

застосовується нормативно-законодавчі, бюджетні та фінансові інструменти. Також відзначається вузький перелік інструментів управління центральними органами влади і органами місцевого самоврядування, що здійснює негативний вплив на ефективність подібного виду державної управлінської діяльності.

Оцінка методів державного управління інституціональними змінами в Україні, дає змогу вказати, що в основному застосовуються методи прямого впливу, а непрямого впливу застосовують рідко і неефективно. Органи влади тяжіють до застосування старих комплексних методів, котрі були би доречними під час командно-адміністративній і перехідній економіці та вимагає вагомого перетворення з акцентом на впровадження методів непрямого впливу.

Беручи до уваги роботи науковців стосовно державного управління інституціональних змін і оцінки рівню ефективності та розвитку інституційної системи нашої державу дає змогу визначити проблеми і головні фактори розвитку цих елементів механізму управління центральними органами влади та органами місцевого самоврядування. Головною проблемою є недостатній рівень результативності та ефективності регулювання інституційних змін в державі, що створює і головні чинники розвитку, де домінуючим є ліквідація такої неефективності.

Правовий механізм державного управління інституційних змін представлений нормативно-правовими актами Верховної ради, Президента, Кабінету міністрів, міністерств та інших органів виконавчої влади.

Варто зазначити проблеми, котрі знижують його ефективність стосовно управління інституційних змін в державі, а саме: наявність великої кількості застарілих нормативно-правових актів; слабкі інструменти примусу стосовно здійснення правових норм або їх відсутність; наявність лазівок в нормативно-правових актах, які дають змогу активно минати правові норми і порушує соціальні принципи в державі.

Економічний механізм державного управління інституціональних змін включає: регулювання цін, податкову політику, інвестиційний простір, бюджетну політику, політику захисту суб'єктів господарювання.

Проблеми котрі мають вплив на ефективність вказано механізму стосовно регулювання змін певних інститутів в державі є: нерівномірний тиск на суб'єктів господарювання, неефективна і хаотична політика регулювання цін; дискримінаційний і неефективний інвестиційний простір; низький рівень ефективності політики захисту суб'єктів господарювання; високий рівень тіньової економіки; непродумана та ситуативна політика створення регіонального та державного бюджету при наявності корупції.

Фінансовий механізм державного управління інституційних змін зорна створення ефективних фінансових інституцій і включає в себе фінансову, грошову і валютну політику.

Відсутність достатнього рівня ефективності вказано механізму є однією з доволі вагомих проблем стосовно створення результативної інституціональної системи та є одним з дестабілізуючих факторів для розвитку економіки нашої держави. Також проблемами функціонування цього механізму є: непрозора діяльність Національного Банку; застосування емісійних механізмів для боротьби з економічною кризою в межах бюджетної політики; низький рівень ефективності валютного регулювання.

Дослідження адміністративного механізму державного управління інституційних змін вказує на поетапний відступ від цього механізму в регулюванні, створенні та функціонуванні інститутів, а також ряд проблем: масивна та стара дозвільна система; недостатні темпи реформування системи ліцензування і сертифікацій; дискримінаційна система примусів та штрафів; низький рівень ефективності антидемпінгових механізмів.

Соціальний механізм державного управління інституціональних змін сконцентрований на створення кадрового потенціалу; перетворення та

розвиток соціальної інфраструктури; захист здоров'я населення; поліпшення якості соціального захисту громадян; дотримання освітніх стандартів.

На ефективність механізму впливає непропорційність в соціальному розвитку міст і сіл; недосконалість системи боротьби з безробіттям; низький рівень ефективності підготовки і відновлення кадрів в територіальному і професійному розрізі; незадовільна якість реформи системи охорони здоров'я; проблематика реформування освіти; низький рівень соціального захисту громадян; відсутність стратегії стосовно реформи соціальної інфраструктури.

Інноваційний механізм державного управління інституційних змін є відносно новим і таким, котрий вимагає модернізації в рамках розвитку економіки нашої держави та створення конкурентоспроможної інституціональної системи держави. Сюди входить: підтримка інноваційної політики на всіх рівнях, підтримка інфраструктури та інновації, підтримка інноваційних розробок, впровадження державних органів, наукових установ і підприємств в межі створення і інтеграції інновацій.

Необхідно виділити присутність ряду проблем в функціонуванні механізму: недостатній рівень підтримки інноваційних розробок; недосконалість нормативно-правової бази розвитку інновацій; декларативна допомога інноваційної діяльності на державних органах влади і місцевих органах самоврядування; недостатній рівень фінансування інноваційних розробок ;недостатній рівень розвитку інфраструктури та розвитку інновацій.

В інформаційний механізм державного управління інституційних змін входять програмне забезпечення та розвиток електронних технологій.

На ефективність роботи зазначеного механізму негативно впливають: недостатній рівень фінансування в розвиток інформаційних технологій на всіх рівнях; відсутність необхідного програмного забезпечення; низький рівень підготовки персоналу; недосконалий захист інформаційного простору.

Вказана проблеми функціонування механізмів державного управління інституційними змінами в нашій державі демонструє те, що вони мають

низький рівень адаптивності до трансформаційних процесів, котрі здійснюються в економіці державі, що вимагає здійснення ряду досліджень цих процесів. Можна відмітити головні вектори трансформації економічної системи держави: розвиток ринкових механізмів функціонування; формування і розвиток складових постіндустріальної економіки; зміна зовнішньоторговельної діяльності і структури економіки з фокусуванням на експорт аграрної продукції та виробництво формування і інтеграція інновацій; впровадження української економіки в економічний простір Європейського союзу.

В рамках адаптації механізмів державного управління інституційних змін до перетворення процесів в економіці нашої держави Україні необхідно сформувати і реалізувати комплекс векторів підвищення результативності і ефективності таких видів державного регулювання в контексті забезпечення економічної безпеки. Необхідно вказати, що формування і виконання комплексу векторів підвищення результативності та ефективності регулювання центральними органами влади та органами місцевого самоврядування змін як окремих інституцій, так і інституційної системи в країна повинна ґрунтуватись на певній оцінці, яка в свою чергу потребує перевірки методики оцінювання на практиці та відповідні поправки її з врахуванням наявних недоліків за рахунок створення відповідного науково-методичного інструментарію і моніторингу впливу регулювання інституційних змін країною на систему економічної безпеки в цілому.

Враховуючи вищенаведену інформацію, варто відмітити вагому роль державного управління та певних механізмів державного регулювання в зміні інституцій і інституційної системи в межах перетворення економіки нашої держави; наявність потрібних механізмів державного управління інституційних змін в державі для формування і підтримки функціонування ефективних інституцій і інституціональних систем; вагомий вплив ряду

проблем які перешкоджають ефективному функціонуванню вказаних механізмів та потреба в їх подоланні в короткостроковій перспективі.

Зосередження ресурсів держави в рамках певних органів виконавчої влади спричиняє зменшення ефективності їх використання, також втрачається їх цільове призначення і зростає корупційна складова в процесі їх розподілу. З цього виходить, що економіка держави сповільнює темпи до адаптації в міжнародний простір, запровадження міжнародних стандартів здійснюється частково, а інвестиційна привабливість залишається лише в галузі видобутку ресурсів. Розв'язання подібних задач прямо залежить від існуючих в державі ресурсів, засобів, достатнього рівня наукового і правового супроводу діяльності з забезпечення і організації економічної безпеки, котрі називають ще інструментами.

Саме управління і забезпечення економічної безпеки держави є досить популярним питанням, що в наукових роботах досить широко відображені точки зору вчених на цю проблематику. Втім огляд робіт науковців стосовно проблематики управління економічної безпеки держави дає можливість зробити висновок, що певні теоретичні і методологічні питання залишились не в повній мірі розкритими. В період глобалізації міжнародної економіки забезпечення економічної безпеки нашої держави є суттєвою проблемою, оскільки економічна безпека є невід'ємною складовою системи національної безпеки, її фундаментом. Окрім того, в теперішніх умовах для нашої держави ця проблема займає першочергове місце ще й тому, що створення міцної системи економічної безпеки дасть змогу уникнути проблем з відкритістю національної економіки, захистити національне виробництво, забезпечити їх конкурентоспроможні можливості та налагодити ефективну взаємодію з міжнародними економічними і фінансовими структурами [36].

Розглядаючи більшість структурних змін в Україні, вчені дійшли висновку, що вони мали безсистемний та спонтанний характер, а науково-

обґрунтована структура перебудови економіки майже не здійснювалась. Через це Україна втратила значну частину свого виробничого потенціалу.

В той же час, велика кількість країн демонстрували не лише стабільні та високі темпи розвитку зовнішнього ринку і виробництва, а й можливість створювати інструменти стосовно цілеспрямованої нейтралізації негативних явищ в зовнішньоекономічній діяльності. Іншими словами, вони демонстрували вміння використовувати спеціальні методи управління, для того, щоб забезпечити своїй державі стабільну економічну безпеку.

Питання безпеки для будь-якої держави є важливим, незважаючи на те, що іноді йому виділяється різний ступінь уваги або увага розсіюється на різноманітні галузі безпеки. При цьому, фахівці досі не мають єдиного підходу щодо визначення категорії економічної безпеки. Наприклад, вітчизняні науковці-економісти запропонували більше двадцяти принципово різних трактувань цього поняття, тим самим ускладнив створення дієвої стратегії забезпечення економічної безпеки держави, хоча термін економічна безпека був визначений ще в 1985 році у резолюції “Міжнародна економічна безпека” Генеральної асамблеї Організації Об’єднаних Націй.

Сутність економічної безпеки країни зводиться до того що вона є основою для всіх інших напрямів, розгалужень і проявів безпеки країни, завдяки знанням цього розгалуження створюється можливість прогнозувати можливі наслідки внутрішніх чи зовнішніх діянь з метою зменшення їх негативного або зростання їх позитивного впливу на процвітання країни. Варто вказати що економічна безпека країни є комплексною системою, котра сама по собі має велику кількість розгалужень: енергетична, фінансова, технологічна, демографічна, соціальна та інші. В той же час, вчені не мають єдиної думки стосовно визначення складових економічної безпеки і її суті.

Сьогодні питання забезпечення і управління економічною безпекою здійснюють виконавча, судова і законодавча влади. Але варто при цьому розмежувати їх повноваження в сфері забезпечення безпеки. Це зазначено в

Законі України №2469-VII “Про національну безпеку України” від 21.06.2018, де вказано що основне керівництво в галузі національної безпеки і оборони України виконує Президент як глава держави, гарант державного суверенітету та територіальної цілісності [37].

Оскільки цей вектор діяльності є досить складним і вимагає професійних умінь та знань в різноманітних галузях, цей Закон передбачає формування спеціального органу, а саме Ради національної безпеки і оборони, котрий буде контролювати і координувати діяльність центральних органів виконавчої влади в галузях національної безпеки і оборони [38].

Рада національної безпеки і оборони є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Він покликаний забезпечити захист життєво важливих інтересів суспільства та держави в усіх галузях від зовнішніх та внутрішніх загроз [39].

Окрім інститутів управління і державних органів забезпечення економічної безпеки в суспільстві, сформувалась та функціонує система громадських об'єднань, недержавних організацій, комерційних структур та ін. Вони займаються агрегуванням життєво важливих соціальних та економічних інтересів, впливають на розробку економічної політики, стратегії і тактики економічної безпеки, захищають економічні свободи та права різноманітних суспільних груп, професійних та трудових колективів. Яскравим прикладом діяльності такої недержавної організації є профспілки. Вони поступово реалізують в життя політику захисту економічних інтересів робітників, котрі працюють за наймом, домагаються повної зайнятості і покращення умов праці, протистоять безробіттю. Тобто, в управлінні із забезпеченні економічної безпеки держави важливу роль займає сама країна і її інститути економічного управління, а особливе місце займає Рада національної безпеки та оборони, як координаційних орган з питань національної безпеки та оборони при Президентові. У зв'язку з розбудовою

громадянського суспільства, вагому роль в забезпеченні економічної безпеки займають бізнесмени, неформальні організації, працівники підприємств [40].

Хоч і ефективно, але централізовані гарантії економічної безпеки в галузі зовнішньоекономічної діяльності надавались державними органами влади. Зараз, враховуючи відкритість внутрішнього ринку і ринкових відносин, більшість питань управлінського характеру вирішується на рівні сфер, котрі не володіють спеціальними методичними розробками і необхідної кваліфікаційної підготовки стосовно цих проблем [41].

За сферою використання є універсальні та локальні. Універсальними інструментами у сфері економічної безпеки є існуючі, закріплені в нормативно-правових актах правила та норми управлінської діяльності і ті, що мають форму інструкцій, статутів, і інші. Локальними інструментами державного управління розуміють те, що має приватний характер, підтверджуючи реалізацію більш вагомого управлінського рішення, та може мати форму наказів, угод, розпоряджень і інше. Окрім цього, масштабом та характером впливу на ціль, інструменти державного управління економічною безпекою можна поділити на індивідуальні і сукупні, економічна та адміністративні, опосередкованої чи прямої дії. Індивідуальні інструменти – це один показник в системі, котрий застосовується до оперативних задач.

Сукупними же інструментами є системи показників, яка використовується до основних цілей. Інструменти прямої дії враховують таку економічну політику, при якій суб'єкти економіки мусять ухвалювати вибір, котрі базуються на приписах країни, а не на власному економічному виборі. Інструментами непрямої дії використовуються країною задля формування передумов для обирання суб'єктами економіки певних варіантів економічних рішень самостійно. В більшості випадків, інструменти прямої дії носять адміністративний характер, а непрямі мають економічний характер.

За часом використання є тимчасові і постійні. Постійні інструменти є векторами діяльності країни, яка виконується протягом значного періоду

часу і властивій їй на більшості чи всіх етапах життя, функціонування і розвитку. Тимчасовими інструментами є вектори діяльності, які направлені на рішення термінових задач і виконується протягом певного періоду.

За способом використання є електронні і стандартні. Електронні є вектори діяльності країни, котрі направлені на вирішення термінових задач і виконуються завдяки програмному забезпеченню. Стандартними же є вектори діяльності країни, котра виконується протягом тривалого часу і властивій їй на більшості чи всіх етапах її життя.

Вказані інструменти відзначаються високим показником ефективності завдяки оперативному здобутку економічного результату, але їхнім недоліком є створення перепон функціонування ринкового процесу.

Комплекс інструментів державного управління економічною безпекою складають методи, які містять в собі способи, засоби, принципи, прийоми, функції та форми. Методи державного управління економічною безпекою базуються на методах державного управління економікою, котрі класифікуються на певні види.

За формою впливу на суб'єкти ринку є прямі та опосередковані. Прямі базуються на безпосередньому втручанню країни в економічні процеси і діяльності суб'єктів, а також передбачають виконання заходів із використанням інструментів адміністративного регулювання і використання бюджету. Опосередковані базуються на впливі країни на економічні інтереси суб'єктів ринкової економіки завдяки інструментам фінансово-цінової, зовнішньоекономічної, інноваційно-інвестиційної та іншої політики.

За способом реалізації є адміністративні, економічні та правові. Адміністративні забезпечуються країною завдяки систему інструментів адміністративного регулювання та прогнозують такі механізми, як лімітування, ліцензування, державні замовлення та стандартизація. Правовою є діяльність держави стосовно формування нормативно-правової площини функціонування суб'єктів ринку завдяки прийняттю певних нормативно-

правових актів, прогнозуючи механізми їх виконання і контролю за реалізацією. Економічними є методи грошово-кредитного, фінансово-бюджетного, валютного і цінового регулювання, котрі застосовують країни для формування такого економічного простору, який би стимулював суб'єктів ринку виконувати свою господарську діяльність відповідно до своєї мети в поєднанні з вектором соціально-економічного розвитку.

Перевагою вказаних інструментів є в тому, що вони не ламають ринкову ситуацію, і в той же час мають часову затримку між прийняттям країною рішень, сприйняттям його економікою і отриманням змін в процесі господарської діяльності. Виходить, що інструмент не діє відразу на ціль, а формується ефект запізнення. Час дії інструменту на ціль залежить від послаблень роботи виконавців, неочікуваних змін в економіці, тому варто не забувати про можливі погрішності, безперервно аналізувати результати та пускати в дію заходи стосовно запуску процесу досягнення мети.

Варто також зазначити і чинники ефективності регуляторних засад державної політики в галузі забезпечення економічної безпеки, а саме: результативність і дієвість нормативно-правового регулювання; ефективність розпорядчих документів, котрі конкретизуються основні положення і норми указів, постанов, інструкцій і т.д.; незмінність, однозначне тлумачення і зрозумілість законодавчого регулювання як для суб'єктів влади, так і для суб'єктів господарської діяльності. Тлумачачи форму державного управління економічною безпекою, варто визначити її як діяльність чи дію центрального органів в сфері управління економічною безпекою в рамках його управлінської компетенції, котра виражена діями певних посадових осіб, які мають управлінські повноваження, є зовнішнім вираженням змісту управлінської діяльності і виділяється неюридичним та неюридичним, організаційним чи матеріально-технічним змістом та служить для досягнення цілей і задач управлінської діяльності, а саме забезпечення національних економічних інтересів. На теперішній час, більша частина вчених виділяють

неправову і правову форму державного управління економічною безпекою. Всі головні класифікації реалізуються на базі розподілу форм управління економічною безпекою на неправові та правові [42].

Головними функціями державного управління економічною безпекою є: нормативна, коригуюча, стимулююча, контролююча та пряме управління неринковим сектором економіки.

Зміст головних функцій державного управління економічною безпекою необхідно визначати відповідно до пріоритетів, котрі слугую виконання пріоритетній задачі – забезпечення економічної безпеки. До них відносять: забезпечення виконання економічних прав та свобод суб'єктів господарювання; контроль держави за дотриманням правил між суб'єктами ринкових відносин, недопущення правопорушень в даній галузі, забезпечення вільної конкуренції; забезпечення конкурентоспроможного простору завдяки антимонопольній політики держави [43].

В рамках цього дослідження необхідно розглянути наступні приклади інструментів забезпечення економічної безпеки держави:

- Інституційні. Їй характерні наступні складові інструментів: поліпшення системи органів влади; нормування послідовності та порядку впровадження системи електронного урядування; нарощення повноважень державних органів з адміністрування, регулювання та контролю господарської діяльності; інституалізація соціальної відповідальності і допомога критичних галузей життєзабезпечення; покращення системи інституційного забезпечення розвитку державно-приватного партнерства;

- Організаційні. Їй характерні наступні складові інструментів: посилення управлінських функцій уряду з пошуку і підготовки джерел фінансування для інвестування соціально-економічного розвитку; розвиток і планування інфраструктури, освітньої інноваційної, науково-дослідницької і освітньої діяльності для інтелектуалізації економіки; удосконалення політики

гарантування соціальної безпеки; заснування практики створення фондів фінансування пріоритетних інвестиційних проєктів;

- Економічні. Їй характерні наступні складові інструментів: розширення і удосконалення територіальної функції; розвиток та створення міжрегіональних, міжгалузевих, міжсекторних локальних інтегрованих виробничих систем; інвестування в розвиток пріоритетних для економіки видів діяльності; зростання ефективності застосування інтелектуально-кадрового і науково-технологічного потенціалу; активізація підприємницької діяльності в галузі малого і середнього бізнесу.

Відповідно до результатів своїх досліджень, науковці систематизували заходи забезпечення державного управління економічною безпекою в нашій державі: забезпечення допустимого рівня інфляції і збереження низькоїінфляційного простору; збереження стабільної курсу валюти, протидія валютним спекуляціям і панічним очікуванням; зростання стійкості та стабільності банківської системи і стимулювання кредитування; стабілізація фінансового ринку і протистояння негативним тенденціям.

В теперішніх умовах фінансово-економічної кризи в нашій державі, заохочення економічної активності завдяки зниженню загального рівня спадкування недостатньо, тим самим створюється додаткове напруження в контексті наповнення Державного бюджету. Але зростання загального рівня оподаткування, котре здійснюється, не спонукає виходу економіки на вектор сталого розвитку і не спонукає посиленню економічних процесів.

Варто посилити увагу відповідних державних органів управління до спрямування акумульованих в Державному бюджетів коштів на задачі здебільшого економічного забезпечення і розвитку його фінансової складової, здійснення дієвих адміністративних і економічних реформ, пов'язаних з виходом економіки з тіні та протистоянню корупції.

Система національної економічної безпеки повинна реалізовуватись відповідно до задач забезпечення економічної безпеки, завдяки створенню

дієвих механізмів, які регулюють стосунки в галузях економіки, формування державних інститутів в цій галузі, визначення основних інструментів, напрямів та налагодження системи контролю за цією діяльністю.

Ефективність здійснення управління економічною безпекою залежить від рівня адекватності державної інституції задачам, виділених Конституцією для них функцій та від масштабу і характеру зовнішніх небезпек. Зазначим, що відповідно до Конституції, забезпечення економічної безпеки держави знаходиться поряд із захистом суверенітету та територіальної цілісності, тобто є найголовнішою функцією країни і є справою для всього народу.

В умовах глобалізації, розподільні і контрольні функції в економіці і здатність захищати інтереси громадян всупереч іншим інтересам зберегли не всі країни. Спроможність країни самому виконувати економічну політику в інтересах своїх громадян характеризує рівень її економічної безпеки.

Тобто, достатній рівень економічної безпеки здобувається шляхом виконання єдиної державної політики, яка підкріплена системою скоординованих заходів, реалістичним зовнішнім та внутрішнім небезпекам. При відсутності зазначеної політики стає неможливим досягти подолання кризи, примусити функціонувати механізм управління економічною ситуацією, формувати дієві механізми соціального захисту населення.

Базуючись на опрацьованих наукових працях, вчені запропонували одне із ототожнених понять терміну інструменти державного управління економічної безпеки. Під ним варто розуміти засоби управління, завдяки яким відбудеться забезпечення економічної безпеки. Відповідно з цим необхідно визначити інструменти державного управління, які використовуються для дієвого функціонування економічної безпеки (Додаток Д). Інструменти державного управління класифікуються на: економічні, правові та адміністративні. Тобто, інструменти державного управління можна буде використати під час розробки механізму державного управління у сфері економічної безпеки держави.

2.2. Аналіз тенденцій розвитку економіки та економічної безпеки держави

На теперішній час проблема формування ефективної системи державного управління, головною метою якої є забезпечення економічної безпеки, являється одним із головних факторів щодо стійкості та ефективного функціонування економічної системи країни. Для досягнення цього ефекту необхідно враховувати деякі тенденції розвитку економіки країни, оскільки вони можуть призвести як до негативного, так і до позитивного впливу на економічну безпеку нашої держави. Також існують деякі критерії, які дають змогу визначити стан, в якому знаходиться національна економіка: якщо вони виходять за межі і це може спричинити небезпеку для економічної безпеки держави. Тому необхідно здійснити аналітичний огляд головних показників, рівні котрих можуть надати необхідну інформацію щодо перспектив розвитку і теперішнього стану національної економіки, без яких неможливо обрати подальші кроки задля забезпечення економічної безпеки держави.

Було узагальнено витрати та доходи державного бюджету за останні 10 років (Додаток Е). З 2010 року державний бюджет завжди виконувався з дефіцитом, особливо в період 2020-2021, що було спричинено розповсюдженням гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Також є важливим і розгляд питання інфляції (рис. 2.1), що є одним із головних елементів демонстрації стабільності економіки. Для забезпечення низького рівня інфляції, необхідно стабілізувати валютний ринок, успішно реалізувати програми Міжнародного Валютного Фонду, збільшити золотовалютні резерви і поетапно відмінити адміністративні заходів, які потім трансформуються в завдання до переходу політики монетарного таргетування з орієнтацію на показники чистих внутрішніх активів, чистих міжнародних резервів і грошової бази.

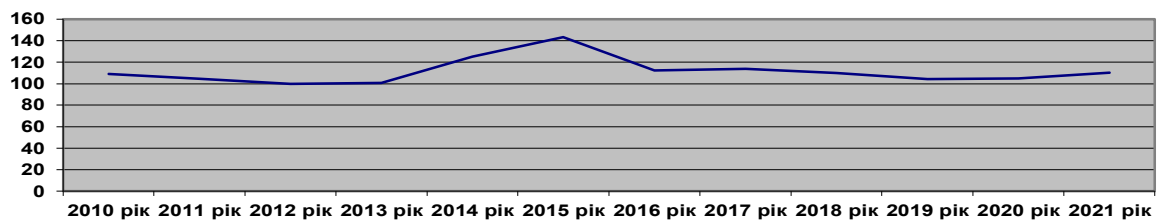

Рис. 2.1. Значення індексу інфляції в Україні протягом 2010-2021 рр. [78]

Варто розглянути і торговельний баланс нашої держави (Додаток Ж). Протягом зазначеного періоду часу Україна демонструвала негативний показник сальдо. Причиною тому є велика кількість факторів. Наприклад, військова агресія російської федерації призвела: до втрати більш ніж 1 млн. га посівної площі, 10% портової інфраструктури, 80% нафтових покладів, було захоплено 115 вугільних шахт та 30 підприємств оборонної промисловості, валовий внутрішній продукт в 2014 та 2015 впав на 7 та 10% відповідно, і т.д. Експерти Британського Центру економіки та бізнес-досліджень оцінюють втрати України за останні 8 років в розмірі \$280 млрд.

Розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19 також суттєво вплинуло на економіку нашої держави. За підсумками 2020 року, валовий внутрішній продукт скоротився на 4%, експорт товарів та послуг на 5,6%, імпорт на 9,6%. Найбільш постраждалими є галузь металургії та легкої промисловості, в зв'язку з проблемами логістики через закриття кордонів та локдаунів, які вплинули на діяльність підприємств. Також постраждали готельно-ресторанний та туристичний бізнес, але більшість підприємств швидко підлаштувались до нових реалій, удосконалюючи свою діяльність, розширивши спектр своїх послуг і впровадженню сучасних технологій.

Зовнішній державний борг – це загальна сума заборгованості України за залученими з-за кордону засобами, а саме у вигляді кредитів та позик у

міжнародних організацій та іноземних банків, зобов'язань виплачувати відсотки по кредитах, а також коштів, які отримані завдяки розміщенню на міжнародних ринках державних цінних паперів.

Державний зовнішній борг є часткою зовнішнього боргу держави (Додаток И). Динаміка зростання та падіння зовнішнього державного боргу частково відповідає зростанню та падінню валового зовнішнього боргу. Питома частина зовнішнього боргу в останні проміжки часу має тенденцію стабільного росту по відношенню зовнішнього боргу. Також доцільно розглянути статистику гарантованого та державного боргу (Додаток К).

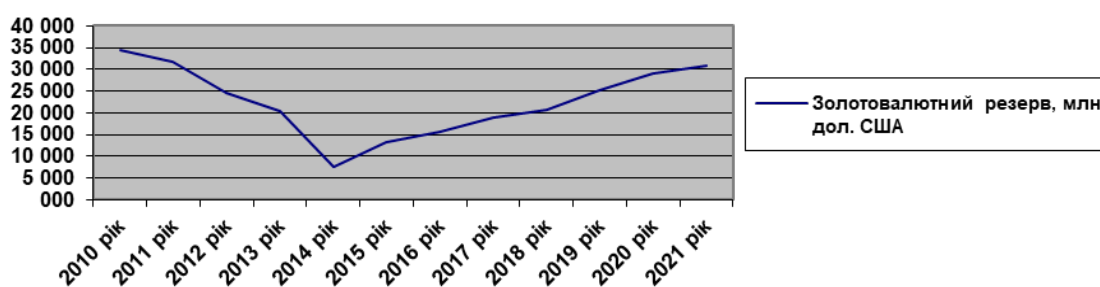

Рис. 2.2. Динаміка міжнародних резервів України протягом 2010-2021 рр., млн. дол. США [79]

На рис. 2.2 в зображено золотовалютні резерви України. При наявності у держави значних обсягів міжнародних валютних резервів, вона матиме змогу завдяки інтервенції локалізувати дію негативних чинників, котрі можуть спричинити порушенню рівноваги на фінансовому ринку. Насамперед, зростання резервів відбулось завдяки купівлі валюти на міжбанківському валютному ринку. Так, в 2019 році Національний Банк купив на міжбанк майже \$8,5 млрд. Також необхідно вказати про міжнародну фінансову допомогу, котра використовується для поповнення золотовалютних резервів.

Крім зовнішнього зобов'язання Україна має достатньо великий за розмірами внутрішній борг. Внутрішнім державним боргом є заборгованість держави власникам державних цінних паперів та іншим кредитам. Його динаміку можна побачити на рис. 2.3. Відповідно, ми бачимо стабільне щорічне зростання обсягів внутрішнього державного боргу, хоча його приріст значно більшим був в 2014 та 2021 роках, оскільки відбулась військова агресія російської федерація та розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19.

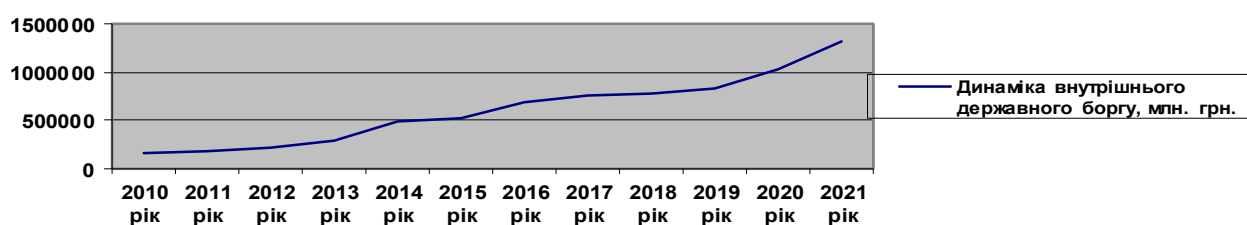

Рис. 2.3 Динаміка внутрішнього державного боргу 2010-2021 рр., млн. грн.

[80]

Окрім цього, також необхідно розглянути показник, який характеризує розвиток держави і її господарської перспективи, а саме обсяг іноземних інвестицій в економіку України. Розмір прямих іноземних інвестицій в період з 2010 по 2021 роки зображено на рис. 2.4 спостерігається відносно негативний графік прямих іноземних інвестицій в економіку держави, починаючи з 2013 року. Хоча в 2019 році можна було прогнозувати зміну тенденції зазначеного показника, але розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19 сприяла початку світової рецесії та зміни вектору діяльності багатьох інвесторів, тим самим розпочався негативний сценарій для розвитку інвестування в Україні.

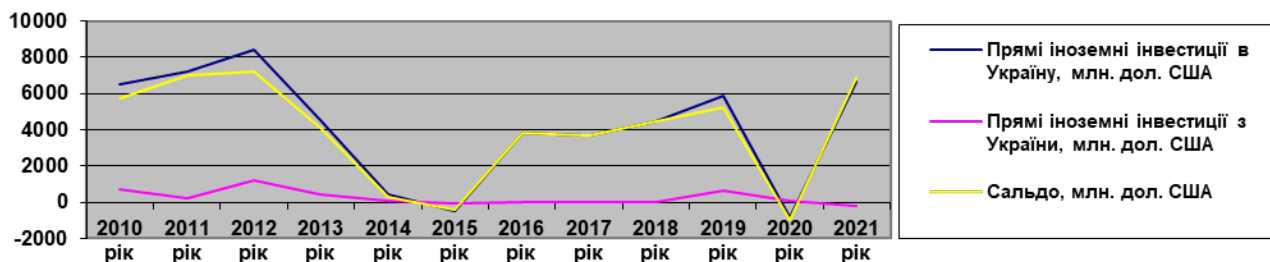

Рис. 2.4. Прямі іноземні інвестиції в Україну 2010-21 рр., млн. дол. США [81]

Варто зазначити, що важливим показником для макроекономіки є обсяг валового внутрішнього продукту, так як саме цей показник демонструє ринкову вартість всіх кінцевих послуг та товарів, які виготовили за рік всіма сферами економіки на території країни для експорту, споживання і накопичення, не враховуючи її національну приналежність використаних факторів вироблення. Необхідно розглянути і динаміку валового внутрішнього продукту України за останні 10 років (Додаток Л).

Динаміка росту валового внутрішнього продукту є позитивною, а в 2021 році Україна поставила рекорд по зазначеному показнику, в той же час підприємства демонстрували зниження індексу промислової продукції України впродовж останніх 8 років. Подібна тенденція розпочалась ще в 2013 році і агресія російської федерації та гостра респіраторна хвороба COVID-19 майже не вплинула на тенденцію падіння. В 2021 році найбільшу частку економіки займає оптова та роздрібна торгівля (13,8%), лісове/сільське/рибне господарство (10,6%) і переробна промисловість (10,3%).

Відповідно, враховуючи вищезазначену інформацію, можна дійти до висновку, що на теперішній час в Україні домінують негативні тенденції розвитку, котрі стосуються демографічної, соціально-економічної, зовнішньоекономічного та інших векторів, котрі здійснюють негативний вплив на економічну безпеку держави, так як вони є її елементами.

Також доцільно буде здійснити комплексний аналіз показників економічної безпеки. Результат відображений у табл. 2.1.

Табл.2.1

Динаміка інтегральних показників економічної безпеки за методикою Міністерства економічного розвитку та торгівлі України на 2010-2020 рр [54]

Інтегральні показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Виробнича	50	55	49	49	51	47	58	59	58	57	54
Демографічна	47	56	45	46	45	43	46	41	41	39	40
Енергетична	35	32	34	39	47	45	58	54	53	49	49
Зовнішньоекономічна	35	31	24	29	32	33	35	36	36	40	44
Інвестиційно-інноваційна	33	25	36	35	30	33	30	30	31	31	30
Макроекономічна	38	48	39	39	33	30	38	37	40	45	43
Продовольча	90	92	93	86	94	92	92	91	90	89	85
Соціальна	57	59	64	62	57	55	56	59	59	60	59
Фінансова	42	47	47	50	40	35	38	40	45	42	40
Економічна	46	49	46	47	45	44	48	48	49	49	48

Відповідно, ми бачимо тенденцію падіння демографічного показника до майже критичного, покращення зовнішньоекономічного показника з критичного до незадовільного рівня, критичний рівень інвестиційно-інноваційної безпеки впродовж всього часу. Головними чинниками значного падіння демографічного показника є спад чисельності наявного населення та зниження коефіцієнту природного приросту. Для виходу інвестиційно-інноваційного показника до якісного нового рівня, необхідно стимулювати ріст інноваційної економіки і активізацію інвестиційно привабливості, а саме: розробка процедури страхування інвестиційних ризиків; розвиток інвестиційного клімату; створення оперативних, тактичних і стратегічних векторів зростання інноваційної безпеки в нормативно-правовій базі; зростання інноваційної інфраструктури; створення інноваційних кластерів і т.д.

Враховуючи вищезазначену інформацію, головними потенційними і реальними загрозами національній безпеці нашої держави, а саме економіці

є: зниження інноваційної і інвестиційної активності та науково-технічного потенціалу; скорочення досліджень в стратегічно пріоритетних векторах інноваційного розвитку; послаблення системи державного контролю та регулювання в економічній галузі; неефективність програм запобігання фінансовим кризам; ріст кредитних ризиків; критичний стан основних виробничих підприємств в передових сферах промисловості; повільні темпи відтворювальних процесів і протидія структурним деформаціям в економіці; залежність національної економіки від кон'юнктури світових ринків, а також повільний темпи зростання внутрішнього ринку; зростання частки іноземного капіталу в стратегічних галузях економіки; низький показник ефективності антимонопольної політики; високий рівень тіньової економіки; неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів; недостатній рівень домінування в управлінських структурах національних інтересів.

2.3. Інституційне забезпечення державного управління у сфері економічної безпеки

Суспільні інститути зазвичай захищаються чи виражають чийсь інтереси. Вони суб'єкти та об'єкти інституцій господарського порядку та, будучи складовою економічного порядку, персоніфікують економічні відносини, направляють їх для досягнення завдань і втілення потреб.

Інституційне забезпечення управління національною економікою, орієнтоване на забезпечення економічної безпеки є одним з пріоритетних елементів збалансованого розвитку. Саме економічна безпека, будучи синтетичною категорією, має простору інтерпретацію, і в першу чергу, в контексті збалансованого розвитку протидіє порушенню відтворювальних пропорцій, розбалансування зв'язків між різними елементами системи, збільшує здатність витримувати зовнішні і внутрішні навантаження, забезпечує стійкість економічної системи. Водночас, саме інституційний

напряму через політичні, правові та економічні механізми може забезпечити цілісність економічної системи, підсилити її можливість зберігати динамічний баланс, ефективно долати кризи. Подібне забезпечення містить:

- інституційну архітектуру, котра формує наднаціональний та національний інститути, що забезпечують функціонування економічної системи, як цілісного організму (Додаток М);

- інституційну динаміку, котра демонструє удосконалення актуальних і формування нових інститутів, які можуть мати для України стратегічне значення та забезпечать збалансований розвиток.

Розподіл певних документів варто здійснити згідно до функціональних складових економічної безпеки, які мають до нього певне відношення.

Згідно з Законом України № 2469-VIII від 21.06.2018 “Про національну безпеку України” в питаннях національної безпеки інституційний супровід забезпечують: Президент України, Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони України, міністерства, центральні органи виконавчої влади, Національний Банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура, місцеві державні адміністрації, Служба безпеки, Державна прикордонна служба та інші збройні формування, які сформовані згідно законам України.

Визначимо характеристики повноважень зазначених вище суб’єктів у системі інституційного забезпечення економічної безпеки:

- Президент України, є головою країни, гарантом державного суверенітету та територіальної цілісності, а також гарантує дотримання Конституції, прав і свободи громадянина. Також він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил і є Головою Ради національної безпеки та оборони та виконує керівництво в різноманітних галузях економічної безпеки;

- Верховна Рада України в рамках своїх повноважень, котрі зазначені в Конституції, визначає засади структурної політики, утворює нормативно-правові акти в сфері економічної безпеки;

- Рада національної безпеки та оборони України контролює і координує діяльність центральних органів в галузі економічної безпеки, а також вносить Президенту пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки та Воєнної доктрини з врахуванням змін в геополітичному просторі;

- Кабінет Міністрів України являється вищим органом в системі виконавчої влади, котрий забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність держави в здійсненні структурних реформ;

- Національний банк України, згідно з основними засадами грошово-кредитної політики, визначає та здійснює грошово-кредитну політику, котра б максимально підтримувала стратегічні пріоритети з одночасним дотриманням фінансової складової економічної безпеки;

- Міністерства, Служба Безпеки України, інші органи виконавчої влади в межах свої повноважень, повинні забезпечувати реалізацію передбачених відповідними нормативно-правовими актами завдань економічної політики, виконання концепції та програм з найкращим із можливих гарантуванням параметрів економічної безпеки;

- Місцеві державні адміністрації в формуванні та виконанні програмно-планових документів повинні гарантувати зріст параметрів економічної безпеки їхнього регіону;

- Військові формування та правоохоронні структури в питаннях економічної безпеки повинні забезпечувати територіальну цілісність та недоторканно кордонів, боротьбу з економічними злочинами, ліквідація негативних наслідків техногенних і природних катастроф;

- Суди повинні здійснювати неупереджене судочинство у справах про порушення, котрі заподіяли шкоду економічній безпеці.

Розглядаючи питання інституційного забезпечення економічної безпеки України, доцільно розглянути Бюро економічної безпеки. Відповідно до положення Кабінету Міністрів України про “Бюро економічної безпеки України” Бюро є центральним органом влади, на який покладається завдання щодо протидії правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави. Головними задачами Бюро є: виявлення ризиків в галузі економіки завдяки аналізу неструктурованих та структурованих даних; оцінка ризиків та загроз економічній безпеці держави, формування способів щодо їх ліквідації і мінімізації; забезпечення економічної безпеки держави завдяки виявленню, припиненню, запобіганню, розслідування правопорушень, котрі посягають на функціонування економіки країни; аналіз і збирання інформації стосовно злочинів, які мають вплив на економічну безпеку державі і визначення способів їх протидії і виникненню в майбутньому; планування заходів в галузі правопорушень і т.д. [66]

Бюро має повноваження виконувати досудове розслідування і оперативно-розшукову діяльність в межах закону. В його фундаменті закладений досвід федерального бюро розслідування та державного агентства протидії фінансовим злочинам в Сполучених Штатах Америки. Закон про Бюро економічної безпеки був прийнятий 28 січня 2021 року, але створення органу відбулось лише 12 травня 2021 року. Повноцінний запуск Бюро відбувся лише 25 листопада 2021 року, але тільки 29 грудня 2021 року була оголошена перша підозра по справі від детективів Бюро.

Як і новостворену Стратегію, про діяльність та користь Бюро, як елемент захисту економічної безпеки мало що можна сказати. Відповідно до інформації інституту соціально-економічної інформації за перше півріччя 2022 року, серед проміжних висновків вказано наступне:

-діяльність Бюро не є прозорою, особливо в питаннях кадрової політики і в питаннях публікації звітності;

- хоча Бюро і займається активною роботою по арешту майна російської федерації, стосовно протидії правопорушенням із бюджетним відшкодуванням, несплатою податків і т.д., проте аналітики не мають доступу до звітностей, для того, щоб зробити більш детальні висновки. Так, Бюро вказало про відшкодування збитків на суму 3,1 млрд. грн. і арешт майна на суму 36,6 млрд. грн., але цього не достатньо, щоб об'єктивно оцінити діяльність;

- відсутність даних, котрі не дають можливості виконати об'єктивний моніторинг. Зазначені показники дали можливість лише стверджувати, що прориву в роботі Бюро, порівняно з іншими структурами, не відбулось.

Узагальнюючи звіт, аналітики зазначили, що за дев'ять місяців функціонування Бюро не запрацювало в повному обсязі і належним чином. Уряд підтверджує цей тезис, враховуючи, що в проєкті Плану відновлення України є завдання стосовного повноцінного запуску діяльності Бюро в сфері протидії економічним злочинам. Щоб здійснити це пропонується повний перезапуск конкурсу до Бюро з залученням міжнародних експертів та інші зміни відповідно до міжнародних стандартів.

Головними органами, діяльність котрих пов'язана зі забезпеченням економічної безпеки є: Національне антикорупційне бюро, Національна поліція, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки. Варто розглянути нормативно-правове забезпечення, котрим закріплені завдання, принципи і напрями діяльності вищезгаданих органів.

Так, в статті 1 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" зазначено, що Національне антикорупційне бюро є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, припинення, виявлення, розслідування і розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності і запобігання виникненню нових.

Завданням Національного антикорупційного бюро є протидія кримінальним корупційним злочинам, котрі вчинені високопосадовцями, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування і які становлять загрозу національній безпеці. Також вжиття заходів, котрі передбачені законом стосовно протидії корупції. Так як економічна безпека є елементом національної безпеки, то ціллю Національного антикорупційного бюро є протидія корупційним правопорушенням, які є загрозою економічній безпеці країні.

Головними принципами діяльності Національного антикорупційного бюро є: дотримання і повага прав та свободи людини; верховенство права; законність; взаємодія з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями і інше.

Державне бюро розслідувань також є важливим органом в питанні економічної безпеки. Відповідно до статті 1 Закону України “Про Державне бюро розслідувань”, вказаний орган є правоохоронним органом, на який покладено задачі стосовно запобігання, припинення, виявлення, розкриття і розслідування злочинів, які віднесені до його компетенції.

Відповідно до задач, які зазначені в статті 5 Закону України “Про Державне бюро розслідувань”, орган займається справами, що стосуються злочинів, які здійснені спеціальними суб'єктами. З огляду на специфіку повноважень і діяльності подібних суб'єктів, можна вважати, що внесення підслідності скоєння ними кримінальних правопорушень до Державного бюро розслідувань означає наявність в даного правоохоронного органу цілей щодо зміцнення національної безпеки держави, в тому числі і економічної.

Також варто розглянути діяльність Національної поліції України щодо забезпечення економічної безпеки. Відповідно до Закону України “Про Національну поліцію” Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству завдяки забезпеченню охорони свобод та прав людини, підтриманню публічної безпеки та порядку і протидії

злочинності. Одною із цілей Національної поліції є забезпечення економічної безпеки країни, яке обумовлено загальними завданням.

В статті 97 цього Закону вказано, що поліцейські в ряду випадків беруть участь в заходах стосовно забезпечення національної безпеки держави, тобто в тому числі щодо економічної безпеки, як складової національної безпеки (із змінами, внесеними згідно із Законами № 1882-IX від 16.11.2021 та № 2123-IX від 15.03.2022 - діє тимчасово, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України та 60 днів після цього).

Найбільш вагомим підрозділом в Національній поліції щодо протидії злочинам, які мають відношення до забезпечення економічної безпеки є Департамент стратегічних розслідувань, який є частиною кримінальної поліції. Підрозділ виконує оперативно-розшукову діяльність і приймає участь в реалізації політики держави стосовно протидії організованих злочинності, а також злочинам в органах державної влади і місцевого самоврядування, протидії корупції і т.д.

Важливо розглянути діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції, який займається реалізацією деяких правоохоронних функцій. Безпосереднє відношення цього органу до діяльності щодо протидії корупції, визначає його необхідність в ролі забезпечення економічної безпеки в цілому, так як його діяльність направлена на подолання корупції.

Статус діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції зазначено в статті 4 Закону України “Про запобігання корупції”. Так, агентство є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування і реалізацію державної антикорупційної політики. Головними завданнями Національного агентства з питань запобігання корупції є: розробка, організація і контроль за

здійсненню заходів стосовно запобіганню корупційними правопорушенням і правопорушенням, які мають відношення до корупції; здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства і т.д.

Важливими є і органи забезпечення контролю за додержанням податкового законодавства. Слідчі цих органів виконують розслідування кримінальних правопорушень, які пов'язані із оподаткуванням і містять загрозу економічній безпеці. Подібним чином кримінальні правопорушення, які пов'язані з оподаткуванням є частиною економічних злочинів, так як сплата податків є одним із елементів функціонування економіки.

2. 4. Механізм правового регулювання державного управління у сфері економічної безпеки України

У нашій країні базовим нормативно-правовим актом у сфері національної безпеки є Закон України “Про національну безпеку України” [19], котрий визначає основи та принципи державної політики, направленої на захист національних інтересів і гарантування безпеки суспільству та державі від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Закон України “Про національну безпеку України” серед головних національних інтересів передбачає: розвиток громадського суспільства; захист державного суверенітету та територіальної цілісності; зміцнення політичної та соціальної стабільності в суспільстві; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя населення; інтеграція України в європейський простір і т. д. [19]. У законі також визначено загрози національним інтересам та безпеці України, основні напрямки державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері. Дослідження вчених демонструє, що вагома кількість із них має безпосереднє відношення

до сфери зовнішньоекономічної безпеки. Окрім цього, цей Закон визначає загрози національним інтересам і національній безпеці в економічній сфері.

Після аналізу положень норм вищезгаданого Закону зауважимо щодо доцільності сконцентрування уваги на тих аспектах, котрі найбільше піддаються критиці. Також необхідно зазначити, що очільники держави вже визначили певні заходи щодо покращення законодавства у сфері національної безпеки. Модернізація системи національної безпеки та оборони є пріоритетом держави відповідно до Стратегії сталого розвитку “Україна 2020”, що була схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 [20]. Основними заходами виконання цієї реформи визначено модернізацію основних підходів до забезпечення національної безпеки країни. Головна роль має приділятися оновленню базового закону, який визначатиме ключові елементи системи забезпечення національної безпеки країни. В Україні цим законом є Закон України “Про національну безпеку України”. На побудову цього Закону вплинула практика роботи Ради національної безпеки і оборони України, котра в той час практично не мала законодавчо визначеної сфери діяльності і приймала до розгляду занадто широке коло питань. Саме цей фактор сприяв тому, що у Законі “Про національну безпеку України” було визначено зміст терміну “національна безпека” як “захист життєво необхідних інтересів громадян, суспільства та держави, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних та ймовірних загроз національним інтересам” за широким списком напрямів державного управління. Визначення цього терміну у Законі є об’ємним, він охоплює лише визначені напрями діяльності, тоді як перелік загроз національної безпеки, від яких країна має боронити себе та своїх громадян, не є постійним.

На сьогодні підхід до визначення терміна “національна безпека” в законодавстві має бути змінений. Якщо взяти до уваги той факт, що у сучасних умовах спектр загроз у безпековій сфері збільшується, то необхідно

не відмовлятися від його широкого трактування, але і вичерпно не визначати напрямки, які воно має охоплювати. Ця позиція дозволить швидко вирішувати питання стосовно уникнення впливу нових загроз. Як демонструє світова практика законодавства по цьому напрямку, не існує єдиного визначення даного терміну та переліку напрямків, котрі вона охоплює. Доволі часто у нормативно-правових актах передових країн використовується широке трактування “національна безпека” [21]. Також вважається, що не є доцільним на рівні закону визначати загрози національній безпеці та головні напрямки державної політики у сфері забезпечені національної безпеки, про які йдеться в Законі України “Про національну безпеку України”.

Для таких цілей існує Стратегія національної безпеки України, котра повинна оновлюється періодично, що не лише відповідає світовому досвіду, але є вимогою законодавства України. Фундаментальний закон має визначати основні елементи системи забезпечення національної безпеки та принципи їх роботи в будь-який період. Дослідники також підкреслюють, що норма Конституції України, яка передбачає, що “включно законам України визначаються основи національної безпеки”, не говорить про те, що таке визначення має виконуватись лише шляхом прийняття окремого закону. Такі дії можуть бути виконані шляхом внесення змін до Конституції України та прийняттям систем законів з врахуванням переліку основних сфер державної політики, правовідносини у яких мають визначатись тільки законами.

Недоліком Закону України “Про національну безпеку України” є те, що суттєва частина його положень має декларативний характер, створюючи при цьому умови для суб’єктивної оцінки змісту норм та критеріїв їх реалізації. Вважається, що закон у своїй базі має складатись з правових норм, котрі встановлюють загальнообов’язкові правила поведінки, прав та обов’язків учасників суспільних відносин.

Пізніше був прийнятий Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” [22], який ускладнив і не конкретизував правове

регулювання сфери національної безпеки. Перелік таких засад, які визначені статтею 6 цього Закону, являють собою уточнений та концентрований перелік головних напрямків державної політики з питань національної безпеки, які визначені в Законі України “Про національну безпеку України”.

Внаслідок цього, поняття “основи” і “засади” розмежувати стає майже нереально, а необхідність такого розмежування законодавчого регулювання сфери забезпечення національної безпеки є досить сумнівним. Зазначається, що “основи” визначають основні положення державної політики, котрі направлені на захист національних інтересів, безпеки суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [23]. Самі “засади” визначаються, як забезпечення необхідних інтересів громадян та держави, своєчасне виявлення, запобігання і ліквідація потенційних та реальних загроз національним інтересам і пріоритетних сфер. База національної безпеки передбачає захист від будь-яких загроз, а засади визначають лише у сфері внутрішньої політики України у сфері забезпечення національної безпеки. Наведені вище колізії ускладнюють введення в дію стратегічних планів розвитку держави, особливо у процес взаємодії і іншими суб’єктами, залученими до виконання цих завдань.

До розробки та внесення змін у законодавство України з питань забезпечення національної безпеки необхідно в більшій мірі залучати не органи влади, а наукові заклади, що може створити позитивну синергію.

Нормативно-правове регулювання обіймає одне із пріоритетних місць в процесі забезпечення економічної безпеки. Питання економічної безпеки зазначені в наступних документах: Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року; Стратегія сталого розвитку “Україна - 2020”; Стратегія регіонального розвитку на 2021-2027; Указ Президента України №722/2019 “Про цілі сталого розвитку України на період до 2030”.

Відповідно до Указу Президента України “Про цілі сталого розвитку України на період до 2030” було визначені наступні вектори: сприяння

поступальному, всеохоплюючому і сталому економічному зросту. Повна і продуктивна зайнятість та гідна праця для усіх; забезпечення переходу до раціональної моделі споживання та виробництва; сприяння формуванню миролюбного та відкритого суспільства відповідно до сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя та створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях і т.д. [64].

Враховуючи, що завдання економічного напрямку є частиною регіонального, сталого розвитку в цілому і можуть бути занесені в формат вказаних стратегій, то шляхи забезпечення безпеки в економічній галузі повинні бути занотовані в окремій стратегії, враховуючи специфіку інструментів та заходів її забезпечення.

Стратегія національної безпеки України є фундаментом для планування та виконання державної політики в галузі національної безпеки, з врахуванням якої мають приймати будь-яку іншу стратегію.

11 серпня 2021 року в Україні було прийнято “Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року”. Цей фундаментальний документ буде основою для побудови державної політики у сфері економічної безпеки. Він дасть змогу на законодавчому рівні визначити і узгодити такі терміни як: економічна безпека, національні економічні інтереси, економічний суверенітет і економічна стійкість. Також в ньому зазначені основні виклики та загрози для економічної безпеки та напрями їх подолання.

В зазначеній стратегії вказаний курс в галузі забезпечення економічної безпеки, котрий має два взаємопов’язані шляхи, а саме розвиток та безпека. В напрямку безпеки Стратегія робить великий акцент на різноманітні виклики, котрі пов’язані зі збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією Донецької і Луганської області та Автономної республіки Крим. Стратегія враховує і основні виклики та загрози в економічній, фінансовій, виробничій, інвестиційно-інноваційній та галузі безпеки.

Одним із головних завдань є забезпечення стійкості до викликів та загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, розвиток економічних потужностей держави, захист національних інтересів в різноманітних виробничих галузях і гарантування економічної незалежності держави.

Стратегія передбачає дотримання критичних меж та цільових орієнтирів в головних складових економічної безпеки. Держава повинна здійснювати постійний моніторинг відповідних цих меж і не допускати рішення, що можуть спричинити до виходу індикаторів економічної безпеки нижче за ці рівні. Наприклад, за розрахунками Міністерства економіки показник рівня економічної безпеки сягнув в 2020 році 49 пунктів, що є критичним, так як задовільний показник повинен бути значно вище [54].

Виконання цієї Стратегії призведе до створення конкурентоспроможної та стійкої ринкової економіки і умов для розвитку науково-технічних можливостей держави, сталого нарощування національного багатства країни і факторів виробництва, а також досягнення цілей Стратегії сталого розвитку України до 2030 року і рівня життя населення, які притаманні економічно розвинутим державам. Україна має зайняти в міжнародному розподілі праці те місце, котре буде відповідати ресурсам та потенціалу.

Деякі напрями в питанні економічної безпеки зазначені в попередні роки у Стратегії “Безпека людини – безпека країни”, затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020, котра направлена на виконання пріоритетів державної політики національної безпеки.

Відповідно до “Стратегії національної безпеки України” та “Економічної стратегії на період до 2025 року” головними умовами для якісно нового економічного зростання є забезпечення економічної безпеки є: боротьба зі злочинами в економічній галузі, протидія витоку матеріальних, ресурсів; контроль за імпортно-експортною діяльністю; зростання показника стійкості національної економіки до негативних зовнішніх чинників; підготовка готовності економіки України до можливих збройних агресій;

захист в міжнародних інститутах інтересів фізичних та юридичних осіб України та самої держави, котрі були порушені російською федерацією; стабілізація банківської системи; виявлення активів злочинних та терористичних угруповань і їх конфіскація; формування сприятливих умов для інвесторів, залучення іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки; розвиток оборонно-промислового комплексу; забезпечення захисту і цілісності інфраструктури під час кризових ситуацій; деолігархізація, демонополізація і дерегуляція економіки; оптимізація та спрощення податкової системи, створення позитивного бізнес клімату; ефективне використання бюджетних коштів, міжнародної допомоги.

Необхідно прийняти до уваги позицію та зауваження О. Єлізарова і О. Радченка, котрі зазначають, що оновлене законодавство та формування Стратегії забезпечення економічної безпеки мусять враховувати тренди соціально-економічного розвитку держави та забезпечувати міцне формування і застосування позитивних трендів в цій галузі. Також важливим є формування декількох прогнозів в межах створеної стратегії, в залежності від змін зовнішніх позитивних чи негативних факторів. Ці прогнози матимуть механізми швидкого редагування відповідно до перебігу ситуації.

З цієї позиції раціональною є пропозиції науковців стосовно включення до Стратегії економічної безпеки засад підтримки належного функціонування системи забезпечення соціально-економічної безпеки; визначення зовнішніх та внутрішніх загроз середовища; реалізацію моніторингу факторів, котрі можуть негативно вплинути на стійкість країни і соціально-економічної системи; індикатори оцінювання рівня виду безпеки; комплекс заходів державної політики стосовно забезпечення безпеки [67].

Висновки до другого розділу

Аналізуючи проблематику державного регулювання змін інституцій в рамках відповідної інституціональної системи завдяки певним механізмам

такого регулювання було розглянуто визначення сутності механізму державного управління на базі якої розкрита сутність визначення.

Високий рівень тіньової економіки утворює негативний вплив на всі складові соціально-економічної системи держави, а також знижує ефективність державного управління зазначеної системи.

Потрібно також вказати, що наявність складових тіньової економіки руйнує механізм державного управління інституціональних змін, так як подібна економіка займається активною обороною проти державних регулюючих впливів, намагаючись мінімізувати зміни в інституційній системі держави, отримуючи ключові доходи завдяки зростанню трансакційних витрат суб'єктів господарювання і підприємницької діяльності.

Економічний механізм державного управління інституціональних змін включає: регулювання цін, податкову політику, інвестиційний простір, бюджетну політику, політику захисту суб'єктів господарювання.

Сьогодні питання забезпечення і управління економічною безпекою здійснюють виконавча, судова і законодавча влади. Але варто при цьому розмежувати їх повноваження в сфері забезпечення безпеки. Це зазначено в Законі України від 21.06.2018 року № 2469-VII “Про національну безпеку України”, де вказано що основне керівництво в галузі національної безпеки і оборони України виконує Президент як глава держави, гарант державного суверенітету та територіальної цілісності.

Згідно з цим Законом в питаннях національної безпеки інституційний супровід забезпечують: Президент, Верховна рада, Кабінет Міністрів, Рада національної безпеки та оборони, міністерства, центральні органи виконавчої влади, Національний Банк, суди загальної юрисдикції, прокуратура, місцеві державні адміністрації, Служба безпеки, Державна прикордонна служба та інші збройні формування, які сформовані згідно законам України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальні засади розробки механізмів державного управління у сфері економічної безпеки

В реаліях глобалізації питання покращення механізмів державного управління набирає все більшої актуальності, оскільки саме вони допомагають реалізовувати правове, інформаційне та нормативне забезпечення функціонування основних елементів економіки. Завдяки цим методам, важелям та інструментам, які входять до основних механізмів державного управління здійснюється регулювання основних аспектів не лише економічної, але і політичної та інших видів діяльності. Тому питання забезпечення економічної безпеки є актуальним, оскільки процеси, котрі відбуваються в нашій країні здійснюють безпосередній вплив на її економіку.

Ці механізми складають державні і недержавні інститути, котрі при використанні теоретико-методологічних, нормативно-правових, організаційно-управлінських та інших державно-управлінських заходів забезпечують виконання життєво необхідних інтересів суспільства і держави. Також вони мають відповідні функції: розподільчу, прогностичну, компенсаторну, інформаційну, акумулятивну, силову, координуючу та зовнішньополітичну. Вищезазначені функції формують комплексну систему ефективного функціонування механізму державного забезпечення. Саме він лежить в основі концептуальних моделей забезпечення економічної безпеки. Перша концептуальна модель при командно-адміністративній економіці базується на ідеях і положеннях структурної жорсткої економічної системи та високого рівня керованості, що призводить до підвищення захищеності від

зовнішніх факторів. Головною різницею зазначеної моделі від базової є ринкова система господарювання, яка в свій фундамент економічної безпеки закладає ідеї функціональної і структурної варіативності, як метод забезпечення конкурентоспроможності в площині фінансового, трудового і іншого ринкового хаосу. При такій моделі, економічна безпека складає обґрунтовану і раціональну єдність ризикових та інноваційних економічних дій в певних сегментах ринкових відносин та методів стабільного і прибуткового господарювання.

Враховуючи той факт, що наша держава функціонує в ринкових умовах господарювання, то для неї властива друга концептуальна модель, яка в основу забезпечення економічної безпеки закладає ідеї структурної, функціональної варіативності як методу забезпечення конкурентоспроможності у просторі фінансового, трудового та іншого ринкового хаосу. При виконанні другої концептуальної моделі державне управління економіки буде невеликим. Варто зазначити, що при цій моделі підприємства повинні забезпечувати себе економічною безпекою самостійно. Саме в ній найкраще простежується зв'язок між державою та підприємством.

Третю концептуальну модель економічної безпеки потрібно застосовувати в умовах трансформації до ринкової системи господарювання, коли ще не повноцінно забезпечено повного ринкового саморегулювання економіки, остаточно не сформовано ресурсну базу економічного розвитку. Ключова ідея цієї моделі полягає в обґрунтування пріоритетів економічної політики в умовах обмеженості ресурсів.

Головною метою державного управління в сфері економічної безпеки є формування та підтримка необхідного рівня національних інтересів та протидія впливу загроз на розвиток країни. Ця мета досягається за рахунок вирішення ряду задач державного управління в сфері економічної безпеки: завчасна ідентифікація зовнішніх та внутрішніх ризиків економічній безпеці; забезпечення дотримання законодавства; реалізація державою функцій

гаранта економічної безпеки; формування необхідної нормативно-правової бази та механізмів її використання; виконання планів щодо посилення довіри і стабільності системи економічної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки є важливим в рамках визначення суверенності країни, а також в стабільному соціально-економічному розвитку. Необхідним елементом у сфері економічної безпеки є визначення методологічного базису державного управління в даному напрямку. Але не враховуючи існування різноманітності суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку і цілей, котрі реалізує країна у сфері економічної безпеки заради стійкого економічного зростання, доцільно вдосконалити системи державного управління у сфері економічної безпеки в двох аспектах: модернізації нормативно-правової бази; створення контролюючого органу, який ставив за мету моніторинг, прогнозування та контроль стану економічної безпеки, виконував нагляд і перевірку суб'єктів, які відповідальні за її стан.

Відповідно до згаданих вище досліджень, вченими було модернізовано механізм державного управління у сфері економічної безпеки, основна ціль якої – формування та підтримка необхідного рівня національних інтересів і ліквідація впливу загроз на розвиток країни (Додаток Н). Цей механізм складається з наступних елементів: політичного, економічного, правового, мотиваційного, соціального, комплексного, інформаційного та безпекотворчого.

Модернізовано видову класифікацію елементів механізму державного управління через впровадження безпекотворчого механізму, котрий передбачає забезпечення безпеки країни шляхом балансування між національними інтересами та ліквідацією впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, котрі можуть перешкоджати розвитку держави. Також дана класифікація може стати фундаментом кумулятивної моделі механізму державного управління у сфері економічної безпеки.

Політика економічної безпеки базується на основі певних елементів, котрі утворюють політичну та нормативно-правову базу для оцінювання зовнішніх та внутрішніх ризиків, формують національні економічні інтереси та стратегії економічної безпеки. До важливих складників у сфері економічної безпеки відносять: верховенства права; чіткі та швидкі дії, які пов'язані із протидії загроз і захистом національних інтересів; перевага перемовин у вирішенні внутрішніх та зовнішніх конфліктів економічного характеру; впровадження національної економічної безпеки в міжнародну.

Також пропонується систематизувати головні стратегічні завдання державного управління, а саме: продуктивне та раціональне використання ресурсів; рівноцінний перерозподіл головних суспільних благ; забезпечення безпеки суспільства та держави; надання громадянам необхідних послуг.

Узагальнимо ключові задачі, котрі необхідні для виконання запропонованого механізму, а саме: своєчасне виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз; забезпечення дотримання права всіма суб'єктами в галузі економічної безпеки; формування нормативно-правової бази та механізмів її використання; посилення довіри та стабільності економічної безпеки країни; розвиток міжнародної співпраці в області економічної безпеки.

Окрім головних принципів у сфері економічної безпеки нашої країни, зазначимо функції держави в цьому напрямку: формування стратегій розвитку економіки та її безпеки; формування стандартів, аналіз обмежень та загроз; контроль за фінансовим станом та безпекою суб'єктів економічних процесів; сповіщення про стан економічних процесів, зовнішніх та внутрішніх умов їх діяльності; захист інтересів інвестора.

В залежності від розвитку економіки країни, також змінюються переваги органів, які виконують управління в напрямку економічної безпеки. В часи стабільного та сталого економічного розвитку в державі, а саме при сформованій нормативно-правовій базі, досконалій інформаційній та інституційній інфраструктурі, захисту прав інвесторів і захищеності суб'єктів

господарювання перевага надається функціям макрорегулятивним, безпеці наглядово-контрольним, правозастосовуючим засобам.

Для України роль економіки, яка знаходиться на етапі розвитку, мусить бути значно активнішою та ефективнішою. Подібна тенденція пов'язана з формуванням та розвитком одночасно двох взаємозалежних функцій: формування ринку, присутність держави як безпосереднього суб'єкта функціонування цієї інфраструктури, безпеки. Ці функції є однаково значущі і унеможливають перевагу однієї із них.

Теоретичні основи і методологічні дослідження в області державного управління у сфері економічної безпеки є опорою наукової бази під час формування та інтегрування державних програм, котрі будуть направлені на подолання кризових явищ в економічній системі. Вони являються фундаментом для прийняття необхідних нормативно-правових актів, збільшують можливість країни в напрямку захисту національних інтересів, які здійснюються через систему, в базу якої закладено захист національних інтересів від екзогенних і ендогенних чинників. Також інститути, місія котрих лежить у процесі створення в суспільстві принципів правової державності, мусять слугувати належному правовому захисту населення, що в свою чергу підштовхне виховання в їхній підсвідомості дотримання законів в області економічної діяльності. Також зазначається, що кумулятивна модель механізму державного управління у сфері економічної безпеки формується з наступних складових: методів, інструментів, важелів.

Вищезгадані структури механізмів державного управління чітко характеризують основні елементи, які забезпечують його безперервну роботу. Якщо враховувати сучасний стан розвитку нашої економіки, варто модернізувати основні складові механізмів державного управління, які в свою чергу забезпечують її економічну безпеку. Також бажано збільшити в цій структурі такі елементи, як політика, інструменти та нормативне забезпечення. Врахувавши ці зміни, можна запропонувати схему (Додаток

П), яку науковці розробили, як доопрацьовану структуру механізму державного управління у сфері економічної безпеки, яка включає всі необхідні складові, які дозволять підвищити стабільність держави. Для зменшення негативних ефектів та подальшого стабільного розвитку економіки нашої країни, уряд повинен створити відповідну нормативно-правову базу, реалізовувати підтримку всіх сфер суспільного життя, залучати інвестиції та реалізовувати програми державної підтримки для всіх верств населення.

Впровадження подібного підходу надасть можливість чітко визначати засади, цілі та завдання державної політики у сфері економічної безпеки та оборони, пріоритетні і вектори руху розвитку сил безпеки та оборони з врахуванням наявних загроз та економічних можливостей держави.

Фундаментальним принципом планування і прогнозування в області економічної безпеки повинен бути принцип системності, котрий значить, що сектор безпеки та оборони нашої держави розглядається, як єдиний об'єкт прогнозування і планування. Подібний плановий підхід позитивно впливає на збалансування вимог до структури органів сектору безпеки та оборони, їх чисельність, фінансове та матеріально-технічне забезпечення, і т.д.

Необхідність в створенні системи прогнозування і планування в області економічної безпеки спричинена комплексним характером сучасних ризиків і кардинальним змінам безпекового середовища. Подібна система буде охоплювати такі процеси, як збір та аналіз інформації за обширним діапазоном сфер економічної безпеки; виявлення і аналіз загроз та ризиків; аналіз стану функціонування елементів сектору безпеки та оборони; аналіз результатів реалізації заходів та планів розвитку за інші періоди; виявлення тенденцій і формування прогнозів розвитку подій у безпекову; розробка стратегічних планів; керування ризиками в напрямку забезпечення економічної безпеки; регулярно внесення поправок у стратегічні документи і плани в області забезпечення економічної безпеки.

В практиці даний процес містить в собі такі елементи:

- регулярний огляд області національної безпеки та оборони, котрі б визначали та конкретизували задачі економічної безпеки, пріоритетні напрями політики економічної безпеки і напрями їх виконання;

- організацію взаємодії органів державної влади, наукових закладів і неурядових організацій, в результаті котрої буде систематично здійснюватися оцінка загроз економічної безпеки, вирішуватись задачі, котрі спрямовані на коректування заходів, розмежування цілей органів економічної безпеки, конкретизації їх структури та обов'язків щодо виконання цілей; прозорий процес розподілу ресурсів та контроль щодо їх використання.

В теперішній час деякі елементи системи прогнозування і планування в сфері економічної безпеки знаходяться ще на стадії формування. Інтегрування системи прогнозування та планування в галузь забезпечення економічної безпеки потребує в створенні необхідної нормативно-правової бази. Ці зміни до законодавства повинні бути направлені і на нормативне визначення та регулювання таких процесів:

- задач стратегічного планування та прогнозування;
- суб'єктів процесу планування, їх повноваження та порядок взаємодії;
- переліку і вимог до змісту документів планування та прогнозування, які формуються на державному і відомчому рівні, порядок їх створення, експертизи, погодження, затвердження, поправки і терміни їх оновлення;

- дій, на основі яких визначатимуть результати виконання завдань та розвиток сектору безпеки та оборони за звітній період, створюватимуть та конкретизуватимуть цілі, загрози та основні напрями державної політики у сфері економічної безпеки; цілі комплексного огляду сектору безпеки та оборони, порядок і терміни його виконання;

- моніторингу та періодичної оцінки стану і небезпек економічної безпеки, незалежної експертизи документів в галузі реалізації, інформування

та надання пропозиції в питаннях актуалізації документів планування у сфері економічної безпеки;

- порядок визначення обсягів фінансування галузі національної безпеки та оборони і погодження процесу планування його розвитку разом з процесом бюджетного планування;

- роль стратегічного прогнозування і планування в галузі національної безпеки у загальнодержавному процесі стратегічного планування та формування бюджету України;

- контроль за виконанням документів стратегічного планування.

В фундамент стратегічного прогнозування та планування в сфері національної безпеки необхідно закласти щорічне послання Президента до Верховної Ради про внутрішній і зовнішній стан України, на якому ґрунтується прогноз державного бюджету на наступні два бюджетні періоди та проєкт основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період. Необхідно забезпечити взаємозв'язок та взаємовідповідальність Стратегії економічної безпеки та ухвалену Кабінетом Міністрів прогнозів економічного і соціального розвитку на коротко- та середньостроковий період, а також законодавчо встановити порядок контролю і визначити відповідальних за виконання заходів, які визначені стратегією.

Необхідно прогнозувати виконання комплексного огляду та подальшу організацію довгострокового планування не можливостями тимчасових робочих груп, як це виконується зараз, а на постійні основі, шляхом моніторингу загроз економічній безпеці, формуванню можливих прогнозів розвитку подій, визначення можливостей, які необхідні для досягнення цілей.

Важливим є і забезпечення відповідності документів коротко-, середньо- та довгострокового стратегічного планування у сфері економічної безпеки і тісний зв'язок між складанням Державного бюджету та загальнодержавним процесом стратегічного планування.

Ця відповідність може забезпечуватись шляхом створення порядку регулярного уточнення певних положень документів середньо- та довгострокового планування з врахуванням щорічних результатів реалізації цілей розвитку сил та засобів сектору безпеки, зміни безпекового середовища та можливостей бюджету. Для цього варто передбачати здійснення вибіркового оглядів деяких складових галузі безпеки нашої держави. Тривалість здійснення подібних оглядів доцільно обмежити. Документи стратегічного планування у галузі економічної безпеки та оборони повинні затверджуватись лише при наявності потрібного фінансового забезпечення.

Враховуючи комплексний характер та багаторівневність стратегічного планування і прогнозування в сфері економічної безпеки, потрібно запровадити належну підготовку та перепідготовку спеціалістів. Також рекомендується передбачати формування конкретних структурних підрозділів в кожному суб'єкті стратегічного планування і постійно існуючих міжвідомчих груп, а також залучати до цих процесів спеціалістів.

Пріоритетним є забезпечення реалізації стратегічних документів держави, в тому числі і державних програм і стратегічних планів розвитку в сфері національної безпеки. Експерти вважають, що процес змін не закінчиться ухваленням стратегічних документів, так як без їх ефективного інтегрування, критичні проблеми так і не будуть вирішені.

Процес інтегрування слід вважати як продовження циклу стратегічних змін під час шляху до кінцевого маркера – урегулювання недоліків в сфері економічної безпеки, що стали передумовою причиною проведення цих змін.

Інтеграція єдиною системи стратегічного прогнозування та планування в сфері економічної безпеки дасть можливість забезпечити: своєчасну та адекватну реакцію на будь які загрози економічній безпеці; ефективно використання ресурсів і сил органів галузі сектору безпеки; взаємозв'язок з іншими видами загальнодержавного прогнозування та планування; відповідність між пріоритетами цілей в сфері економічної безпеки і

реалістичними обсягами їх фінансування, що знаходиться в проєкті Державного бюджету.

На сьогодні, деякі елементи системи планування і прогнозування в сфері економічної безпеки знаходяться лише на фундаментальних етапах. В першу чергу, це стосується визначення показників стану економічної безпеки і реалізації єдиної системи аналізу, моніторингу, прогнозування і прийняття рішень в сфері економічної безпеки та оборони.

Тобто, виконання вказаної кумулятивної моделі механізму державного управління у сфері економічної безпеки дасть можливість створювати і інтегрувати дієві заходи щодо забезпечення економічної безпеки України.

3.2. Шляхи впровадження кращих світових практик у сферу державного управління забезпеченням економічної безпеки України

Пріоритетним для будь-якої держави є сфера економічної безпеки, а саме захист її національних інтересів від зазіхань на неї з боку інших країн і дій негативного впливу. В такий період найбільшої актуальності набуває значення саме нормативно-правова сфера, як найбільш дієвий елемент системи механізму державного управління. Відповідно, найбільш актуальним для України постає питання розгляду і впровадження ефективних стратегій, які застосовуються в інших країнах. Проблема полягає саме в питанні впровадженні світового досвіду державної управління у сфері економічної безпеки, так як в великій кількості галузях суспільного життя ми застосовуємо досвід інших держав світу, не враховуючи наші унікальні особливості. Вивченням і аналізом світового досвіду державного управління у сфері економічної безпеки займалась велика кількість науковців, але розгляд саме впровадження світового досвіду не отримав широко огляду в вітчизняних працях.

Політика економічної безпеки базується на основі деяких принципів, котрі утворюють правову та політичну базу для оцінки внутрішніх та зовнішніх загроз, формують національні економічні інтереси та стратегії економічної безпеки. Здійснивши порівняння законодавства України і Франції, Німеччини, Великої Британії та інших країн континентальної Європи, можна дійти висновку, що в них головні складники економічної безпеки є: демографічна, виробнича, енергетична, продовольча, зовнішньоекономічна, фінансова, інвестиційна, макроекономічна і соціальна. Під час порівняння терміну економічна безпека в нашій державі та деяких інших країнах Європи, можна стверджувати, що економічна безпека в цілому розглядається як елемент національної безпеки і направлена на ліквідацію і попередження ризиків для забезпечення гідного рівня життя громадян формуючи при цьому співпрацю між органами влади і суб'єктами господарювання [68].

Необхідно розглянути моделі і системи забезпечення національної безпеки, котрі використовують інші країнах світу (рис. 3.1). На рисунку можна побачити, що є наступні моделі і системи забезпечення національної безпеки:

- японська – направлена на внутрішню соціальну безпеку;
- американська – направлена на поєднання внутрішньої і зовнішньої безпеки. Її застосовують більшості країн в світі;
- китайська – найконцентрованіша виразом систем безпеки країни, котра реалізує формування соціалістичного суспільства;
- системи, властиві країнам, котрі отримали незалежність нещодавно, а також реалізують глибинну переорієнтацію власного розвитку [70].

В концепції економічної безпеки в якості головних цілей поряд з положеннями про захист від іноземних шпигунів було також введені положення про сферу економічних інтересів держави під час конкуренції на міжнародній арені та про захист “лідуючих позицій в інноваційних

галузях”, а збереження “економічних потужностей” безпосередньо пов’язане з реалізацією заходів стосовно сфери економічної безпеки.

Рис. 3.1. Система і моделі забезпечення національної безпеки країн світу [69]

Європейський Союз диктує про пріоритетність європейської інтеграції задля досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності під час глобалізації. Головною метою Європейського Союзу є забезпечення власної економічної безпеки та створення повністю інтегрованої Європи з рівним рівнем життя для всіх країн-учасниць. Необхідно розглянути особливості певних держав світу стосовно забезпечення економічної безпеки:

- Німеччина – головні питання стосовно економічної безпеки зазначені в директивах Міністерства оборони, котрі вказані як найпріоритетнішими галузями ринкової діяльності і визначають контрольні функції країни. Також застосовуються методи стосовно захисту економічної безпеки, котрі направлені на підтримку цивілізованих ринкових відносин, забезпечення

соціального та економічного процесу, протидія монополізму в деяких галузях, захист від економічних шантажів;

- Великобританія – певні норми, котрі регламентують економічну безпеку, зазначені в нормативно-правовій базі стосовно галузі оборони. Методи стосовно сфери економічної безпеки безпосередньо пов'язані із запобіганням і прогнозуванням потужних внутрішніх та зовнішніх чинників. Також при створенні і здійсненні рішень, котрі мають відношення до забезпечення економічної безпеки, акцент здійснюється на спеціалізованому органі, який представляє інтереси підприємців;

- Франція – деякі положення стосовно економічної безпеки зазначені в Законі “Про національну безпеку”. Також методи стосовно забезпечення економічної безпеки направлені на зниження можливих негативних впливів, котрі можуть виникнути від зовнішніх чи внутрішніх загроз;

- Італія – в діяльності стосовно забезпечення економічної безпеки держава керується міжнародними угодами. Також методи направлені в першу чергу на захист інтересів власних виробників на зовнішньому та внутрішньому ринку;

- Іспанія – нормативно-правова база стосовно забезпечення економічної безпеки пов'язана з нормативно-правовою базою Європейського союзу. Також методи направлені на захист інтересів пріоритетних галузей виробництва, а також сконцентровані на заохочення інвестицій, забезпечення валютного контролю і створенню нормативно-правових актів стосовно акціонерних товариств;

- Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина - нормативно-правова база стосовно забезпечення економічної безпеки орієнтується на нормативно-правову базу Європейського союзу. Також при виборі методів беруть до уваги геополітичну ситуацію, напрям та стратегію розвитку економіки згідно до трендів регіонального та міжнародного еволюційного процесу, напрямок економічних реформ.

Варто зазначити, що головні вектори, на котрі направлені методи державного управління в деяких країнах світу є: зменшення кількості вразливостей економіки від негативних проявів; формування відповідної нормативно-правової бази; формування умов для рівної конкуренції; раціональне забезпечення валютного контролю; стабільність власної валюти; формування умов для сприятливої підприємницької діяльності; захист національного виробника. Передові світові держави реалізують ефективні кроки для зменшення ризиків в пріоритетних галузях суспільного життя.

Враховуючи посилення соціально-економічної згуртованості країн-учасників Європейського Союзу, важлива роль покладена на Лісабонську стратегію. Згідно цієї стратегії, головними пріоритетами стосовно зміцнення економічної безпеки країн Європейського союзу і Європейського континента в цілому повинні стати: принцип спільного програмування, котрий застосовується в проєктах міжнародного співпраці; покращення інноваційної участі в напрямках зростання конкурентоспроможної економіки; розвиток сільськогосподарських територій і посилення територіальної єдності завдяки екстенсивному розвитку більшої частин території союзу. Країни Європейського Союзу володіють значним позитивним досвідом виконання євроінтеграційних стратегій і на регіональному рівні. За кордоном самоврядні органи володіють значною кількістю важелів та інструментів правового, економічного і фінансового впливу на захист регіональних інтересів і забезпечення власної соціально-економічної безпеки.

Адміністрація Сполучених Штатів Америки (далі – США) створила експорту стратегію, яка містить в собі 65 рекомендацій стосовно сприяння приватному сектору в напрямку розширення експорту власних товарів. В 1999 році, була створена Стратегія національної безпеки США, в котрій однією з пріоритетних задач зазначено сприяння економічному процвітанню Америки. На теперішній час в США працює нова стратегія, котра була

прийнята 26 травня 2010 року. Головна мета – національне відновлення для подальшого глобального політичного і економічного лідерства.

В США мають місце стабільні відносини бюджетно-податкового характеру між регіонами і центром. Подібна економічна політика постійно розвивається та модернізується. В першу чергу, це відбувається завдяки розмежуванню повноважень між різними рівнями влади. Штати володіють майже такими ж правами в податковій галузі, що і федерація в цілому. Задля вирівнювання можливостей регіонів під контролем Конгресу виділяються трансфери та дотації. Також одним із засобів регіональної політики в США є фінансування з бюджету розвиток певних галузей регіональної економіки.

Аналізуючи концепції економічної безпеки США, варто звернути увагу на такі її головні вектори, як забезпечення економічних інтересів країни в конкурентній боротьбі на міжнародному ринку, захист інтересів країни в високотехнологічній галузі і посилення їх можливостей стосовно здійснення міжнародних зобов'язань в торгівельно-економічній та інших галузях. В стратегії національної безпеки США сказано, що утримання високого рівня готовності збройних сил необхідно підвищити конкурентоспроможність та ефективність економіки, відкриття нових іноземних ринків та створення нових робочих місць. Потрібно врахувати і досвід Японії, де в 1980-х роках був запропонований аналітичний метод оцінки “національної сили” країни. “Національна сила” країна визначається можливістю здійснити внесок в міжнародну співпрацю в його фінансову, економічну, науково-технічну галузь діяльності, потім йдеться про виживання в кризових міжнародних умовах. На третьому етапі мова йде про здатність відстоювання та просування своїх інтересів, спираючись на всі елементи “комплексної національної сили”, в тому числі і завдяки силовому тиску [71].

Теперішній японський підхід стосовно вирішення проблем економічної безпеки ґрунтується на наступних принципах:

- розвиток і збереження економічних потужностей держави;

- створення сприятливого глобального простору, котрий забезпечить максимальне виконання державних інтересів;

Тобто, можна спостерігати багато спільного між категоріями “національна сила” і “економічна безпека” та особливе місце займає здатність до виживання під час кризових ситуаціях [72].

Враховуючи міжнародний досвід, головним складником системи економічної безпеки країни є ефективний механізм виявлення загроз економічним інтересам держави, які утворюють небезпеку економічній системі, порушуючи тим самим макроекономічний баланс і процес суспільного відтворення. Фундаментом зазначених вище систем економічної безпеки в різноманітних державах є нормативно-правова база стосовно регулювання зовнішньоекономічних та внутрішніх операцій, в тому числі операцій в яких є іноземний капітал в економіці держави та інституційне забезпечення захисту економічних інтересів держави в умовах інтеграції в міжнародний простір. Потрібно врахувати, що під час створення концепцій економічної безпеки вихідним є термін загроза, який слугує головною категорією в переважній кількості досліджень в сфері економічної безпеки.

Можливість оцінити реальні і потенційні загрози економічній безпеці держави вимагає системний моніторинг макроекономічних явищ і аналіз їх впливу на рівень економічної безпеки країни. В цьому випадку, необхідно враховувати зарубіжний досвід, де вагому роль займають “незалежні мозкові центри”. Наприклад, в США цим питанням займається корпорація RAND, в Нідерландах – Гаагський центр стратегічних досліджень, а в Великобританії – аналітичний центр DEMOS [73]. Такі центри на запит відповідних структур на першочерговому етапі здійснюють аналіз та моніторинг стану який склався в певному секторі безпеки, та надають попередні рекомендації. Потім потрібно формувати робочі групи стосовно розробки сценаріїв загроз та генерувати можливі управлінські рішення. Здатність ефективно протидіяти зовнішнім небезпекам економічній безпеці можливе лише при

умові збалансованості внутрішніх економічних інтересів держави і можливості вчасно виявляти внутрішні загрози економічній безпеці держави. Головна відмінність в західному і пострадянському підходах стосовно забезпечення економічної безпеки є в тому, що на заході вихідною категорією економічної безпеки, від макро і до мікро рівня, є зовнішня загроза, тоді як на пострадянському просторі надають рівнозначну увагу внутрішнім та зовнішнім загрозам з акцентом на внутрішні, оскільки тривала дія внутрішніх небезпек, котрі трансформувались в системі, робить економіку держави набагато вразливішою для зовнішніх небезпек [74].

Збудником можливих загроз економічній безпеці високорозвинутих країн є достатньо високий рівень ресурсної залежності від партнерів, але в теперішніх реаліях головною проблемою є питання енергозалежності. Ці держави намагаються здійснювати різноманітні кроки для подолання цієї проблеми, але незважаючи на це, вони сформували превентивний підхід стосовно забезпечення економічної безпеки, найпріоритетнішим завданням якого залишається попередження і прогнозування небезпек, а не можливий аналіз їх негативних наслідків після завдання шкоди [75].

Враховуючи дослідження стосовно аналізу досвіду передових держав щодо забезпечення економічної безпеки необхідно виокремити те, що головними векторами політики держави в галузі економічної безпеки мусить стати фокус на створення умов для мінімізації появи загроз, а не застосування економічних заходів стосовно реагування на них.

Щоб впровадити в Україні досвід передових країн щодо державного управління у сфері економічної безпеки держави, в першу чергу необхідно виділити головні загрози і запропонувати шляхи їх подолання, а вже потім враховувати успішні іноземні проєкти.

Згідно “Стратегії національної безпеки” і “Стратегії економічної безпеки на період до 2025 року” головними умовами якісно нового економічного росту є управління сферою економічної безпеки завдяки:

- контролю за імпортно-експортною діяльністю, яка буде спрямована на підтримку необхідних для країни пріоритетів і захист народного виробника;
- протидії правопорушенням в галузі економіки, боротьбі з неконтрольованим впливом ресурсів;
- забезпеченню підготовки економіки до можливих збройних агресій;
- захисту в міжнародних інститутах інтересів фізичних та юридичних осіб України та самої держави, котрі були порушені російською федерацією;
- стабілізації банківської системи, відновленні довіри до національних фінансових інституцій та реалізації прозорості в кредитно-грошовій політиці;
- системній протидії економічним правопорушенням і тіньовій економіці завдяки створенню переваг для легальної господарської діяльності і консолідації інституціональних можливостей, митних, фінансових, податкових і правоохоронних структур, виявленні активів злочинних та терористичних угруповань і їх подальша конфіскація;
- формуванні сприятливих умов для інвесторів, залученні іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки, бажано в транспорту та енергетичну сферу, як можливий інструмент забезпечення національної безпеки;
- розвитку оборонно-промислового комплексу як високотехнологічної галузі економіки, котра може зайняти важливу роль в прискоренні інноваційної модернізації;
- забезпеченні захисту і цілісності інфраструктури під час кризових ситуацій, котрі можуть загрожувати національній безпеці;
- деолігархізації, демонополізації і дерегуляції економіки, захист конкуренції, оптимізація та спрощення податкової системи, створення позитивного бізнес клімату для подальшого інноваційного розвитку;
- ефективному використанню бюджетних коштів, міжнародної допомоги, дієвий контроль за державним боргом [76].

Варто зазначити, що ефективність процесу державного управління у сфері економічної безпеки залежить від рівня адекватності покладених

конституцією функцій та завдань, від характеру і масштабу зовнішніх викликів та небезпек.

Здійснюючи загальну характеристику теперішнього стану розвитку наряду економічної безпеки в передових країнах світу, можна виокремити відносно стабільні економічні системи. Ці держави в переважній більшості сконцентровані на підвищенню рівня ефективності економіки і в той же час підтримують існуючий рівень економічної безпеки свого населення. Нові члени Європейського Союзу тільки завершують реформи так названого “першого покоління” (акцент на реструктуризацію і перепідпорядкування) та закінчують стадію форми структури безпеки. Аналіз заходів стосовно економічної безпеки країн в Європейському Союзі свідчать про те, що рівні безпеки залежать від величезної кількості факторів.

Тобто, враховуючи згадані раніше дослідження, можна зробити висновок, що кожна з держав, котра була проаналізована, створила власне уявлення про економічну безпеку, виявила проблеми, котрі притаманні їхньому економічному типу економічної системи і завдяки методам державного управління впроваджувала дієві кроки для подолання негативних трендів. Щоб Україні не опинитись серед списку держав, котрі втратили незалежність власного економічного майбутнього, їй необхідно здійснити ряд заходів стосовно подолання економічної кризи, протидію реальним небезпекам, боротьбу проти корупції, кримінальних елементів в економіці. Враховуючи це, необхідно не тільки сформулювати розуміння щодо сутності економічної безпеки на всіх рівнях, а й в необхідних діях управлінських структур стосовно вдосконалення рівня економічної безпеки нашої держави до рівня країн Європейського Союзу.

На теперішній час, забезпечення економічної безпеки має стати головним вектором зовнішньої політики для нас. Адаптація міжнародного досвіду до реалій України є доволі важкою, так як відбувається не копіювання цілої системи управління, а здійснюється клопітливе поетапне

впровадження певних інструментів, елементів, методів та програм. Зарубіжний досвід доцільно використовувати лише при схожості цілей, задач і пріоритетів державних стратегій. Варто також враховувати рівень економічного розвитку, рівень інституційного управління, контролю і безпеки, застосовуючи порівняльний аналіз і системний підхід. Україні не потрібно копіювати всю систему державного управління у сфері економічної безпеки в передових держав світу, а потрібно врахувати лише певні елементи, які потім будуть застосовуватись під час формування власної концепції і в побудові власної ефективної моделі, котра буде направлена на досягнення ефективності економіки держави.

3.3. Пріоритетні заходи з удосконалення механізмів державного управління у сфері економічної безпеки України

На теперішньому етапі інтернаціоналізації і глобалізації взаємозв'язків проблема забезпечення економічної безпеки є ваговою. Для нашої держави це питання являється особливо важливим, оскільки теперішні проблеми світової економіки підсилюються в нашій країні багаторічними системними кризами. На долю України випала тривала економічна криза, що також негативно вплинуло на всі галузі національної безпеки і вимагає великі бюджетні витрати. Глобалізація різноманітних процесів, обрання європейського шляху, вступ до передових торговельних і економічних організації, створення національної моделі господарювання, яка необхідна для зростання ефективності виробництва, здатного до стійкого подолання кризових явищ, зумовлюють необхідність досліджень економічної безпеки.

Дослідивши основні проблеми економічної безпеки та врахувавши основні умови, котрі необхідно дотримуватись в процесі їх досягнення, пропонується наступні заходи підвищення економічної безпеки: укріплення цілісності і самостійності країни в галузі економіки; підвищення

інвестиційної привабливості; забезпечення умов для економічного росту завдяки стабілізації виробництва та підтримки бізнесу; забезпечення перебудови структури економіки завдяки трансформації на передові моделі розвитку; реструктуризація і удосконалення економіки України в контексті європейських інтеграційних процесів; виконання державної стратегії автоматизації та інформатизації технологій; реформування пенсійної системи забезпечення, податкової і бюджетної системи; протидія тіньового капіталу; зріст інвестицій в людський капітал; зменшення політичної, енергетичної та економічної залежності від російської федерації [57].

Враховуючи стан міжнародної фінансово-економічної кризи, є можливість України захистити національні економічні інтереси від ймовірних та поточних внутрішніх та зовнішніх загроз і тим самим посилити свою національну безпеку. Головною потребою розвинутого суспільства та країни є потреба в безпеці, захист від негативного зовнішнього впливу і різноманітних внутрішніх загроз. Стабільна влада, верховенство права, ефективні соціальні, економічні та політичні фактори росту, підвищення освітнього рівня громадян виступають головними гарантами економічної безпеки, як пріоритетного елемента національної безпеки країни.

Роль України та стан її економічної безпеки в міжнародній економічній площині є досить неоднозначний. З однієї сторони Україна має вагомі конкурентні переваги і один з найбільших в Європі структурно розгалужений промисловий комплекс, перспективний агропромисловий комплекс, третину запасів чорноземів та 27% чорної землі Європи, займає 14 місце в світі з експорту сталі, 12 місце з експорту новітнього озброєння, має передові аерокосмічні технології, володіє високим науково-освітнім та технічним рівнем потенціалу кадрів, передову мережу вищих шкіл. З іншого ж боку, за базовими показниками світової економічної класифікації, валовий внутрішній показник на душу населення Україна знаходиться серед країн з середнім рівнем розвитку. І хоча Україна здійснила вже не один крок в галузі

забезпечення економічної безпеки, до сих пір залишаються не розв'язаними велика кількість проблем. Не беручи до уваги ключові тенденції глобального розвитку і відповідності міжнародним стандартам нормативно-правового забезпечення економічної безпеки, національна система планування і програмування економічної безпеки вимагає поліпшення.

Інституційне забезпечення управління національною економікою орієнтоване на забезпечення економічної безпеки є одним з пріоритетних елементів збалансованого розвитку. Саме економічна безпека, будучи синтетичною категорією, має простору інтерпретацію, і в першу чергу, в контексті збалансованого розвитку протидіє порушенню відтворювальних пропорцій, розбалансування зв'язків між різними елементами системи, збільшує здатність витримувати зовнішні і внутрішні навантаження, забезпечує стійкість економічної системи. Водночас саме інституційний напрям через політичні, правові та економічні механізми може забезпечити цілісність економічної системи, підсилити її можливість зберігати динамічний баланс, ефективно долати кризи.

Необхідно зазначити, що інституційне забезпечення економічної безпеки країни ще не було сформованим в системно-структурний комплекс, що не дає можливість відстежувати, реагувати і вживати своєчасні та якісні заходи стосовно ліквідації загроз безпеки. Зазначається, що недоліком є відсутність кооперації в питаннях діяльності забезпечення безпеки в просторово-структурному вимірі, так як інституційне і правове забезпечення економічної безпеки має відношення в першу чергу до макrorівня, а на регіональному рівні його майже немає. Подібний стан, а саме планування та програмування забезпечення безпеки відбувається і в регіонів. На державному рівні є і концепції, і стратегії забезпечення безпеки, але на регіональному рівні подібних документів немає.

Зміцнення інституційного напрямку в сфері економічної безпеки повинне здійснюватися, в першу чергу, шляхом удосконалення актуальних і

формування нових економічних та соціальних інститутів, котрі забезпечать підвищення продуктивності праці на новій основі та економічне зростання. В іншому же випадку економічна відсталість держави буде неминучою, і це створить загрозу існуванню країни. Доповнення вимагає створення інституційно-правового базису на різноманітних рівнях ієрархії управління економікою, що забезпечується завдяки реалізації інститутами функцій прийняття рішення, мотивування і інформування.

Згідно з таким підходом необхідно створювати інституціональні засади модернізації системи забезпечення економічної безпеки. Формування цілісної системи потребує створення єдиної політики на базі модернізації кожної з підсистем. Зокрема, модернізацію підсистеми прийняття рішень можна виконати завдяки використанню сукупності інституційно-правових принципів розподілу повноважень суб'єктів різних рівнів системи:

- інформаційної – завдяки формування інституцій виконання моніторингу політики держави в галузі економічної безпеки;
- мотиваційної – завдяки формування правил та механізмів виконання рішень [59].

Економіка України та інститути влади, сьогодні, знаходяться в стані трансформації, котра характеризується наявністю великої кількості недоліків і прогалин в системі державного управління.

Об'єктивні зміни в суспільному економічному розвитку спричинили формування нової моделі економіки, якій характерно принципові нові пріоритети. Без виконання країною вагомих кроків та дій в напрямку стимулювання інноваційної діяльності, дані питання будуть залишатись невирішеними. Тобто, інноваційна політика держави мусить стати головною основою діяльності і сформувати умови для спонукання розвитку науково-технічного потенціалу. Ключовою ціллю цієї політики повинна стати стратегічна орієнтація розвитку виробництва на реалізації і широке застосування нових устаткувань та систем, матеріалів, ефективне освоєння

науково-технічних розробок, забезпечення соціально-економічних, організаційних та правових умов для реалізації ефективної діяльності.

Необхідність в забезпеченні прискорення національної економіки в умовах загроз з боку фінансової дестабілізації внутрішнього та зовнішнього походження, потребує в удосконаленні важелів макроекономічної стабільності з точки зору їх не протидії задачам стимулювання економічного росту. На теперішній час, фінансовий сектор нашої держави недостатньо вміло здійснює функції акумулювання фінансових ресурсів і їх перерозподілу на важливі потреби економічного розвитку. Це зменшує потенціал економічного росту, спричиняє накопиченню ендогенних ризиків нестабільності та росту чутливості фінансово-економічної системи до зовнішніх шоків.

Ефективність державного управління у сфері економічної безпеки залежить від аналізу проблемних ділянок управління на всіх рівнях. На сьогоднішній день державним органам, котрі наділені повноваженнями характерна велика кількість проблем, що спричиняють дисфункції державного управління.

В контексті державного управління у сфері економічної безпеки пріоритетного значення набуває інвестиційно-інноваційний вектор, котрий повинен полягати в зміні підходів, принципів і методів державного управління стосовно всіх елементів економічної безпеки. Слабкі сторони і шляхи вдосконалення ефективності інвестиційно-інноваційного забезпечення у сфері економічної безпеки за функціями державного управління були зазначені науковцями та відображені в своїх роботах (Додаток Р).

Вдосконалення державного управління у сфері економічної безпеки необхідно здійснити наступним чином: дерегуляція підприємництва та стимулювання бізнесу до розвитку; зниження пунктів кредитної ставки для розвитку малих та середніх підприємств; розвиток внутрішнього ринку та заохочення імпортозаміщення завдяки спрощеній процедурі ведення бізнесу; заохочення експорту завдяки спрощеній процедурі і страхування експортних

кредитів; формування інвестиційно привабливого простору і заохочення інвестиційної діяльності і т.д..

З огляду на головні загрози економічній безпеці, котрі є актуальними для України варто акцентувати уваги на те, що шляхи покращення процесів державного управління у сфері економічної безпеки повинні полягати не тільки у матеріалізованому руслі, а й концентрувати у собі елементи національної свідомості. Потрібно зосередити увагу на вихованні та навчанні кадрового потенціалу. В той же час, потрібно формувати умови праці в економічній галузі; вдосконалювати ефективність роботи правоохоронного сектору, державних та судових установ; покращувати використання технічних можливостей, а також нормативно-правової бази. Одним із напрямів вдосконалення процесів державного управління у сфері економічної безпеки є виховання та навчання кадрового потенціалу, а також повинно будуватись розуміння своєї ідентичності, що є одним із ефективних способів зміцнення економічної безпеки держави та боротьби з елементами інформаційної війни і є актуальним на теперішньому етапі розвитку України.

Заходи щодо забезпечення економічної безпеки та посилення її міцності мусять виконуватись в українській національно-культурній ідентифікації, яка не обмежує прав і свобод інших меншин. Одним із недоліків державного управління як в цілому, так і в галузі економічної безпеки є недостатня увага сектору культурно-освітнього розвитку. Вагомою є позиція щодо ціленаправленого і перспективного орієнтованого підходу, котрий базується на національних цінностях і в той же час ринковій парадигмі глобального розвитку, що в майбутньому може дати позитивний результат в напрямку розбудови та розповсюдження іміджу України [61].

В цілому, формування сприятливих умов праці в економічній галузі завдяки державному управлінню є дуже важливим і вимагає постійне вдосконалення у світлі глобалізаційних процесів. Окремо необхідно виокремити безпекову діяльність в економічній галузі, зокрема ефективність

діяльності правоохоронних установ у галузі економіки, котрі пов'язані з економічними злочинами. Одним із головних умов забезпечення праці в економічній галузі є протистояння економічним правопорушенням і пов'язані з ними злочини. Механізм протидії правопорушенням, особливо в галузі економічної напруги, формують дві складові: запобігання злочинам та реагування на них в разі виникнення.

Перша складова обумовлена наявністю у людини природного нахилу до правопорушень. Протидія цим проявам в цьому випадку є унеможливлення трансформація схильності до правопорушення в правопорушення. Зазначимо, що в ряді епізодів, схильність до скоєння правопорушення трансформується в скоєння правопорушення, що обумовлює необхідність реакції на нього, та означає потребу використання механізму протидії правопорушенням [62].

Протистояння правопорушенням є багатостороннім соціально-правовим терміном, що містить в собі і теорію, і практику специфічної соціально-управлінської діяльності, а також приватних та суспільних ініціатив, направлених на протидію злочинів або реакцію на їх виникнення.

Запобігання в контексті протидії правопорушень характеризують як дії, що стоять на заході здійсненню кримінальних злочинів та не допускає їх виникненню. Подібний результат досягається шляхом використанням запобіжних заходів, що “відвертають, запобігають щось”, попередження, а саме “застереження проти чогось”, або зупинка розпочатих злочинів, що трактують як “змушування зупинити щось скоювати”.

Функції протидії правопорушень в нашій державі здійснюється правоохоронними органами, але недостатньо видається діяльність на державному рівні стосовно допомоги якісної реалізації вказаних функцій.

Діяльність правоохоронної підрозділів, суду і прокуратури є правозастосовною і має свою роль і місце в державному управлінні в галузі економічної безпеки, здійснює свої функції, котрі впливають на суспільну

свідомість громадян. Наприклад, якщо судова діяльність буде відповідати конституційним засадам і буде справедливою, то це спричинить до підвищення правосвідомості добросовісних громадян. Тобто, може буде спостерігати за соціальним призначенням правозастосовної діяльності, яка виявляється в ціленаправленому впливі на суспільство та виконується в результаті цієї діяльності. Ознакою подібного впливу є державно-владний характерний, який можна досягнути різними шляхами: економічними, політичними, заохочувальними, рекомендаційними.

Враховуючи величезне різноманіття правоохоронних органів, котрі займались питанням забезпечення економічної безпеки та новостворене Бюро економічної безпеки, доречно було б створити орган, на який би покладалась обов'язки повернення коштів, втрачених державою через скоєні злочини та активів, які були виведені незаконним шляхом за межі України. Іншим же варіантом є проведення реформування виконавчої служби, котра вже не може здійснювати завдання, які диктують умови сучасності. Сьогодні, виконавча служба не застосовує можливості міжнародного співробітництва, яке є вкрай необхідним сьогодні. Крім цього, вона не володіє інструментами, котрі необхідні для виконання такої діяльності, особливо це стосується поєднання такої роботи з міжнародним елементом. Вказане в цілому негативно впливає на забезпечення економічної безпеки, так як відшкодування збитків є головним кінцевим результатом, окрім покарання злочинців. В провадженнях економічного напрямленості сума завданих збитків державі є у великому або в особливо великому розмірі.

Варто також не забувати і про налагодження співпраці між державними органами, зокрема завдяки застосування надбаням технічного прогресу. Враховуючи вказане вище, одним із шляхів модернізації процесів державного управління в сфері економічної безпеки, доцільно виокремити удосконалення ефективності діяльності правоохоронних органів, державних та судових установ, а також налагодження співпраці між ними, а саме

завдяки використанню надбання технічного прогресу. Частково процеси застосування технічного обладнання та його можливостей застосовуються в галузі державного управління та регулювання. Яскравим зразком можна виділити впровадження електронного урядування в нашій державі.

Згідно Указу Президента України від 12 січня 2015 року №5 “Про стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” і Розпорядженню Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 року №275-р “Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік”, розбудова електронного урядування є одним із головних напрямів реформування державного управління.

20 вересня 2017 року уряд схвалив Концепцію розвитку електронного урядування, в якій було визначено шляхи, засоби і терміни реалізації системи електронного урядування в нашій державі. Метою реалізації цього документу є модернізація системи державного управління, заохочення соціально-економічного розвитку, зростання рівня конкурентоспроможності країни, забезпечення інтересів та прав фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до положень Концепції розвитку електронного урядування, електронних урядуванням вважають форму організації державного управління, котра сприяє зростанню ефективності, прозорості та відкритості діяльності державних органів влади та органів місцевого самоврядування з застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технології для побудови нового типу країни, направленої на задоволення потреб суспільства.

Розвиток електронного урядування є одним із головних чинників забезпечення в успіху реформування та збільшення рівня конкурентоспроможності держави. Україна прагне реалізувати наступні пункти відповідно до Концепції розвитку електронного урядування: збільшення ефективності роботи державних органів і перехід на якісно новий рівень управління країною, що бере за основу принцип результативності, прозорості, ефективності, відкритості та підзвітності; поліпшення якості

надання послуг фізичним та юридичним особам згідно з європейськими вимогами; забезпечення відповідного рівня гнучкості та конкурентоспроможності громадян і суб'єктів господарювання в теперішніх економічних умовах; зниження корупційних факторів; поліпшення інвестиційної середовища; заохочення соціально-економічного розвитку [63].

Модернізувати процес державного управління в сфері економічної безпеки необхідно комплексно, враховуючи положення Стратегія національної безпеки України, враховуючи не тільки діяльності, що пов'язані з економікою країни і діями силових органів та зв'язаних складових елементів, котрі мають вплив на розбудову стабільної економічної і міцної правоохоронної структури. На рівні держави необхідно переглянути та вжити дії для покращення наступні елементи: реалізація заходів стосовно розвитку потенціалу молоді з формуванням національної свідомості; формування привабливості закладів освіти; налагодження взаємодії з закладами освіти зарубіжних країн для обміну студентів і набуття ними нового досвіду в закладу цих країн на відповідному напрямку з обов'язковим поверненням на роботу в Україну; сприяння поглибленню взаємодії між різноманітними підрозділами та закладами освіти з метою покращення набору кадрів; формування сприятливих умов для детінізації економіки держави; формування швидкого засобу для внесення змін до нормативно-правових актів відповідно до потреб економіки і підрозділів, котрі забезпечують їх захист; впровадження електронного документування в державних органах влади, правоохоронних і судових установ та його вдосконалення, як елементу ліквідації корупційних ризиків; поліпшення співпраці між правоохоронними установами та їх співпрацю між з прокуратурою та судами, зокрема створення системи електронного документообігу.

Тому, в першу чергу необхідно забезпечити інноваційно-інвестиційний напрям змін державного управління у сфері економічної безпеки, котрий буде базуватись на принципах компетентності, пріоритетності,

альтернативності, комплексності, ситуаційності, прозорості, об'єктивності та результативності.

Досягнення економічної безпеки і стабільності в нашій державі можливе лише при умові завершення війни. З розв'язанням цієї вкрай важкої задачі першочергові зусилля суспільства необхідно направити на недопущення лобіювання владою інтересів олігархів та обман суспільства, прийняттям нерозумних популістичних кроків. Уряд і парламент держави повинен бути сконцентрований на наступних напрямках: зменшення бюрократії та боротьба з корупцією; економії видаткової частини бюджету; зростання доходу до державного бюджету завдяки збільшенню надходжень від великого бізнесу; ліквідація залежності від газу з російської федерації завдяки запровадженню тотального обліку його витрат, впровадженню енергозберігаючих технологій та заохочення до застосування альтернативних видів палива; модернізація виробництва; застосування нових електронних систем; вдосконалення діяльності правоохоронних органів; розвиток кадрового потенціалу; формування національної самоідентичності. Створення та втілення програм високотехнологічного розвитку в нашій державі є головною можливістю стати рівноправним партнером в міжнародному суспільстві, а не бути простим сировинним додатком.

Варто також зазначити, що управління економічною безпекою в нашій державі необхідно здійснити на основі таких принципів: об'єктивності, котра буде передбачати врахування інформації та досвіду, яка буде отримана в ході розробки попередніх стратегій управління економічною безпекою; цілепокладання, що буде передбачати чітке та конкретне формування стратегічних задач і мети досягнення стратегії; результативності, яка буде передбачати направляти всі заходи, що були зазначені в стратегії на отримання необхідного результату, що зазначені в стратегії; ефективності, яка буде передбачати визначення ефективності виконання цілей завдяки співвідношенню витрат на її досягнення і отриманого після цього результату

покращення стану економічної безпеки країни; спадкоємності, яка означає використання усіх зацікавлених сторін в процес формування і виконання стратегій управління економічною безпекою, з метою забезпечення спадковості стосовно виконання сформованої стратегії; пріоритетності, яка буде передбачати внесення до основних векторів стратегій найбільш вагомих цілей, виконання котрих дасть можливість досягти гармонії в розвитку країни; компетентності, яка буде означати використання різноманітних експертів, що мають знання та досвід в галузі соціально-економічного розвитку, в процес стратегічного управління економічною безпекою; альтернативності, яка буде передбачати паралельне створення альтернативних планів виконання стратегій; ситуаційності, яка буде передбачати виявлення, врахування впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, оцінку і сценарій дій, в результаті появи можливих варіантів перебігу подій.

Висновки до третього розділу

Удосконалена структура механізму державного управління у сфері економічної безпеки країни дає можливість чітко визначати засади, цілі та завдання державної політики у сфері економічної безпеки та оборони, пріоритетні і вектори руху розвитку сил безпеки та оборони з врахуванням наявних загроз та економічних можливостей держави.

Запропонована кумулятивна модель механізму державного управління у сфері економічної безпеки дає можливість створювати і інтегрувати дієві заходи щодо забезпечення економічної безпеки України.

Впровадження міжнародного досвіду стосовно забезпечення економічної безпеки необхідно проводити з врахуванням того, що безглузде копіювання стратегій інших держав без врахування теперішніх реалій

України може негативно вплинути як на подальше функціонування системи, так і країни в цілому.

Першочерговим елементом, який вимагає поліпшення серед 8 компонентів економічної безпеки займає саме інвестиційно-інноваційний напрям, як найбільш слабкий.

Одним із недоліків державного управління як в цілому, так і в галузі економічної безпеки є недостатня увага сектору культурно-освітнього розвитку. Вагомою є позиція щодо ціленаправленого і перспективного орієнтованого підходу, котрий базується на національних цінностях і в той же час на ринковій парадигмі глобального розвитку, що в майбутньому може дати позитивний результат в напрямку розбудови та розповсюдження іміджу України.

Модернізувати процес державного управління в сфері економічної безпеки необхідно комплексно, враховуючи положення Стратегія національної безпеки України, враховуючи діяльності, що пов'язані з економікою країни і діями силових органів та зв'язаних складових елементів, котрі мають вплив на розбудову стабільної економічної і міцної правоохоронної структури.

ВИСНОВКИ

Проведене у кваліфікаційній роботі дослідження механізмів та інструментів державного управління у сфері економічної безпеки України дозволяє зробити такі висновки.

1. Державне управління є впливом або взаємовпливом, тобто його розглядають, як співпрацю держави з суспільством, одиницею чи множиною, яка забезпечує належне закономірне функціонування та розвиток суспільних відносин.

Аналізуючи механізми державного управління, поділяють позиції стосовно визначення соціального управління, як кооперація керованої та керуючих систем в процесі виконання об'єктивних законів та в розділі об'єкта та суб'єкта керування системою соціального управління, які характеризуються завдяки органічній єдності об'єкта та суб'єкта керування, переплетінням, відносністю та обміном ролями.

2. Існують такі механізми державного управління інституціональних змін в державі: економічний, правовий, адміністративний, фінансовий, соціальний, інформаційний та інноваційний.

Характеризуючи суб'єкти державного управління інституціональних змін в нашій державі варто відзначити дві їх групи: центральні органи виконавчої влади і муніципальні органи. Є проблеми стосовно низької якості регулюючих впливів установ держави на інституційну систему держави.

Оцінка інструментів державного управління інституціональними змінами в Україні дає змогу відмітити, що в більшості в нас застосовуються нормативно-законодавчі, бюджетні та фіскальні інструменти. Також відзначається вузький перелік інструментів управління центральними органами влади і органами місцевого самоврядування, що здійснює негативний вплив на ефективність подібного виду державного управління.

3. Проблематику державного управління змін інституцій в рамках відповідної інституціональної системи завдяки певним механізмам такого регулювання доречно розглядати, як визначення сутності механізмів державного управління.

Враховуючи що державне управління є комплексом визначених елементів стосовно контролю і встановленню органами влади обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами управління в рамках забезпечення і створення розвитку соціально-економічної системи, можна стверджувати, що механізмом державного управління є базовою складовою взаємодії об'єктів і суб'єктів державного управління, вектор яких сконцентрований на досягненні певних цілей. З позиції інституційної системи держави механізм державного управління інституційних змін сконцентрований на зростанні рівня ефективності функціонування, як певних інституцій, так і системи держави в цілому.

4. Головною метою державною управління забезпечення економічної безпеки є формування та підтримка необхідного рівня національних інтересів та протидія впливу загроз на розвиток країни. Ця мета досягається за рахунок вирішення ряду задач державного управління в сфері економічної безпеки: завчасна ідентифікація зовнішніх та внутрішніх ризиків економічній безпеці; забезпечення дотримання законодавства; реалізація державою функцій гаранта економічної безпеки; формування необхідної нормативно-правової бази та механізмів її використання; виконання планів щодо посилення довіри і стабільності системи економічної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки є важливим в рамках визначення суверенності країни, а також в стабільному соціально-економічному розвитку. Необхідним елементом забезпечення економічної безпеки є визначення методологічного базису державного управління в даному напрямку.

5. До основних внутрішніх загроз економічній безпеці України відносять: відсутність конкретних державних соціально-економічних політик; нерозвиненість, незбалансованість дій суб'єктів розподільної сфери економіки; незавершеність економічних трансформацій та проблеми нормативно-правової бази, котрі створені на базі проведених етапів реформування; втрата державою індустріально-технологічного статусу; територіальна диференціація рівня економічного та соціального розвитку.

До зовнішніх загроз економічній безпеці належать: економічна залежність від імпорту, від'ємний рівень зовнішньоторговельного сальдо, нераціональна та незбалансована структура експорту; залежність стабільного постачання енергоносіїв від політичних рішень держав-постачальників; втрата позицій на зовнішніх ринках; кредитна-боргова залежність від іноземних країн та міжнародних організацій, зростання заборгованості, нераціональне використання іноземних коштів.

Враховуючи ці загрози, пропонується впровадити наступні шляхи мінімізації загроз економічній безпеці країни: покращення нормативно-правового забезпечення; підвищення рівня добробуту населення; зменшення фінансового розшарування між різними групами населення; децентралізація влади, яка забезпечить розвиток регіонів; зміна репутації інших країн світу до України; державний контроль за експортом та імпортом продукції; розвиток транспортної інфраструктури та зменшення зовнішнього боргу.

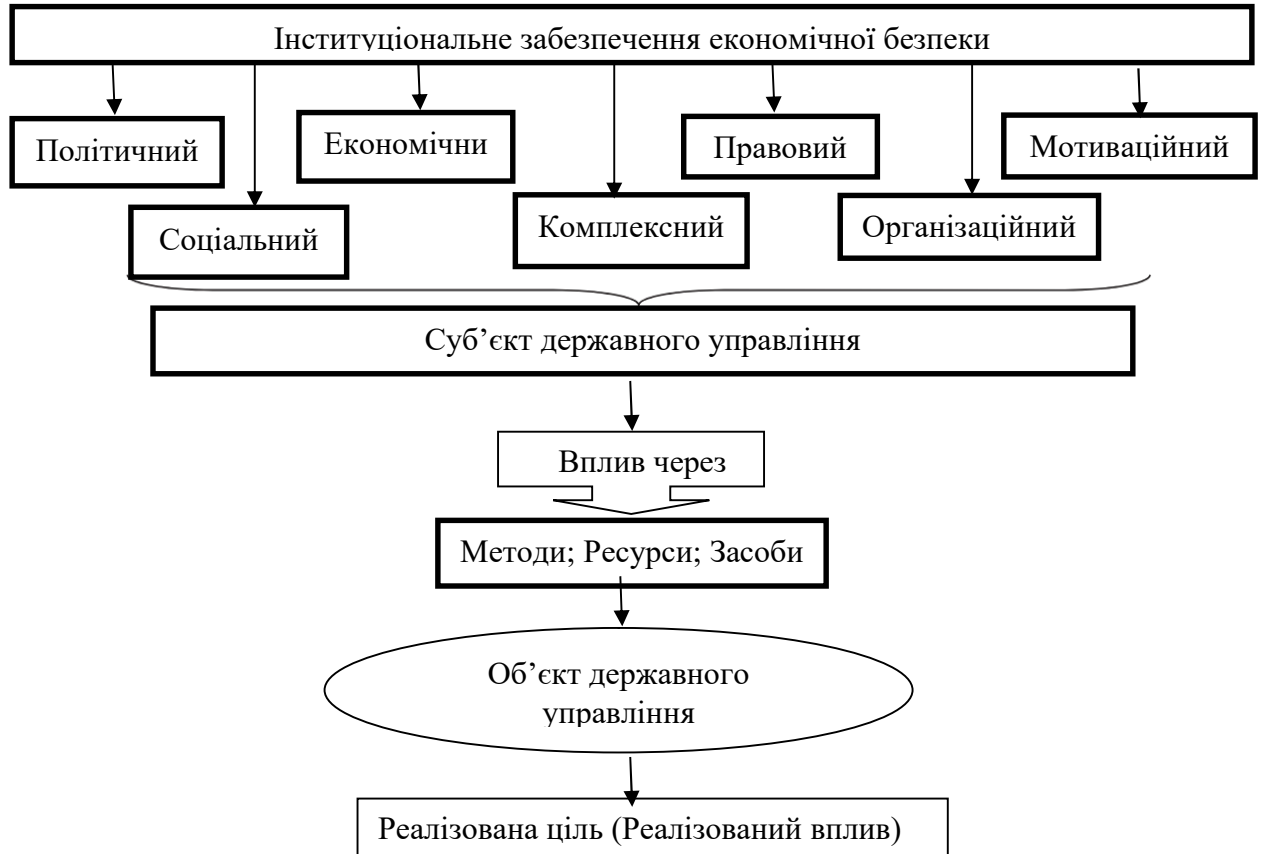
6. Удосконалено структуру механізму державного управління у сфері економічної безпеки країни, яка дає можливість чітко визначати засади, цілі та завдання державної політики у сфері економічної безпеки та оборони, пріоритетні і вектори руху розвитку сил безпеки та оборони з врахуванням наявних загроз та економічних можливостей держави. Відповідно до цього, було запропоновано кумулятивну модель механізму державного управління у сфері економічної безпеки, яка дасть можливість створювати і інтегрувати дієві заходи щодо забезпечення економічної безпеки України.

7. Вдосконалення державного управління у сфері економічної безпеки необхідно здійснити наступним чином: дерегуляція підприємництва та стимулювання бізнесу до розвитку; зниження пунктів кредитної ставки для розвитку малих та середніх підприємств; розвиток внутрішнього ринку та заохочення імпортозаміщення завдяки спрощеній процедурі ведення бізнесу; заохочення експорту завдяки спрощеній процедурі і страхування експортних кредитів; формування інвестиційно привабливого простору і заохочення інвестиційної діяльності і т. д.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Модель кумулятивної механізми державного управління [7]

ДОДАТОК Б

Структура механізму державного управління [11]

ДОДАТОК В

Чинники-каталізатори, що впливають на формування механізму державного регулювання інституціональних змін [47]

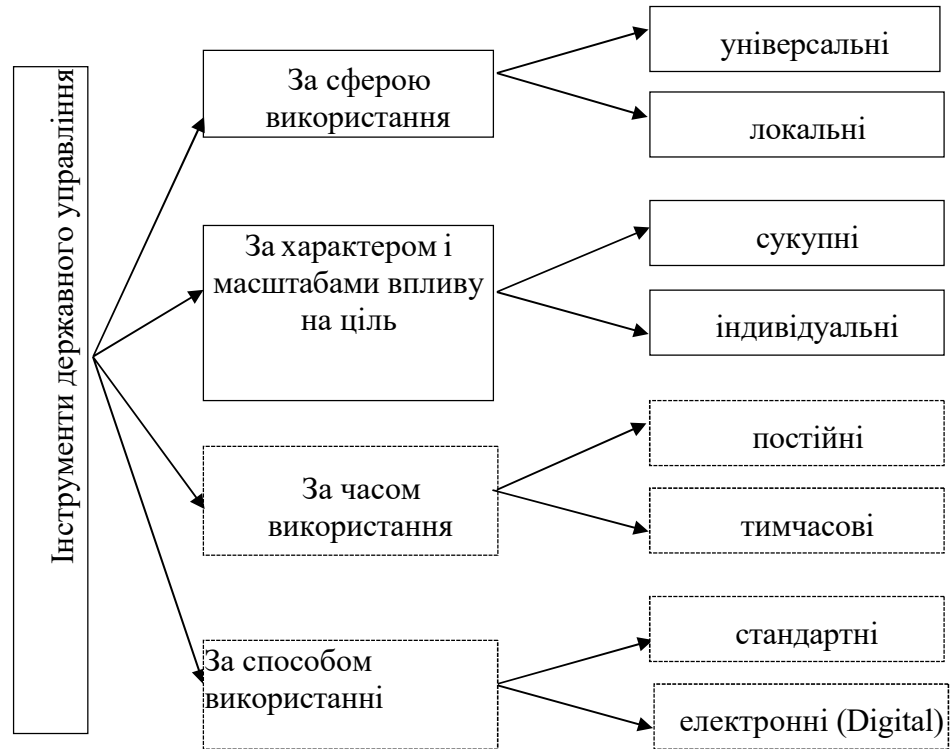
ДОДАТОК Г

Процес розробки і адаптації до трансформації економіки держави механізму державного регулювання інституціональних змін [50]

ДОДАТОК Д

Інструменти державного управління економічною безпекою [44]

ДОДАТОК Е

Державний бюджет України протягом 2010 – 2021 рр. [51]

Рік	Доходи		Витрати		Кредитування		Сальдо (дефіцит бюджету)	%ВВП
	млн. грн	%ВВП	млн. грн	%ВВП	млн. грн	%ВВП		
2010	240615,2	22,23	303588,7	28,04	1292	0,12	-64265,5	-5,94
2011	314616,9	23,90	333459,5	25,33	4715	0,36	-23557,6	-1,79
2012	346054	24,56	395681,5	28,08	3817,7	0,27	-53445,2	-3,79
2013	339180,3	23,31	403403,2	27,73	484,7	0,03	-64707,6	-4,45
2014	356957,7	22,78	430108,8	27,45	4919,4	0,31	-78070,5	-4,98
2015	534648,7	27,01	576848,3	29,14	2950,9	0,15	-45150,5	-2,28
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	1661,6	0,07	-70130,2	-2,94
2017	793265,0	26,59	839243,7	28,3	1870,9	0,06	-47849,6	-1,60
2018	928108,3	26,08	985842,0	27,7	1514,3	0,04	-59247,9	-1,66
2019	998278,9	25,11	1072891,4	26,99	3436,9	0,08	- 78049,5	-1,96
2020	1076016,6	25,65	1288016,7	30,71	5096,0	0,12	- 217096,1	-5,17
2021	1296852,9	23,75	1490258,9	27,29	4531,4	0,08	- 197937,4	3,62

ДОДАТОК Ж

Торговельний баланс України протягом 2010-2021 рр., млн. дол. США

[52]

Номінальний ВВП за рік		Експорт товарів і послуг	% ВВП	Імпорт товарів і послуг	% ВВП	Сальдо (експорт - імпорт)	% ВВП
2010	1082569	549365	50.7	-580944	-53.7	-31579	-2.9
2011	1316600	707953	53.8	-779028	-59.2	-71075	-5.4
2012	1408889	717347	50.9	-835394	-59.3	-118047	-8.4
2013	1454931	681899	46.9	-805662	-55.4	-123763	-8.5
2014	1566728	770121	49.2	-834133	-53.2	-64012	-4.1
2015	1979458	1044541	52.8	-1084016	-54.8	-39475	-2.0
2016	2383182	1174625	49.3	-1323127	-55.5	-148502	-6.2
2017	2982920	1430230	47.9	-1618749	-54.3	-188519	-6.3
2018	3558706	1608890	45.2	-1914893	-53.8	-306003	-8.6
2019	3974564	1636416	41,2	- 1947599	-49,0	-311183	-7,8
2020	4194102	1637399	39,0	-1681526	-40,1	-44127	-1,1
2021	5459574	2224704	40,7	-2286067	-41,9	-61363	-1,1

ДОДАТОК И

Зовнішній державний борг України з 2010 по 2021 роки, млн. дол. США

[53]

Валовий зовнішній борг (ВЗБ) (млн. дол. США)			Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млн. дол. США)		Співвідношення (ВЗБ/ВВП)
2010	117343	+13,5%	136419	+16,4%	86,0%
2011	126236	+7,6%	163160	+19,6%	77,4%
2012	135065	+7,0%	175781	+7,7%	76,8%
2013	142079	+5,2%	183310	+4,3%	77,5%
2014	126308	-11,1%	131805	-28,1%	95,8%
2015	118729	-6,0%	90615	-31,3%	131,0%
2016	113518	-4,4%	93270	+2,9%	121,7%
2017	116578	+2,7%	112154	+20,2%	103,9%
2018	114710	-1,6%	130832	+16,7%	87,7%
2019	121739	+6,1	153781	+17,5%	79,16
2020	125690	+3,2	155582	+1,2%	80,78
2021	129711	+3,2	200090	+28,6%	64,82

ДОДАТОК К

Державний та гарантований державою борг України протягом 2010-
2021 рр., млн. дол. США [77]

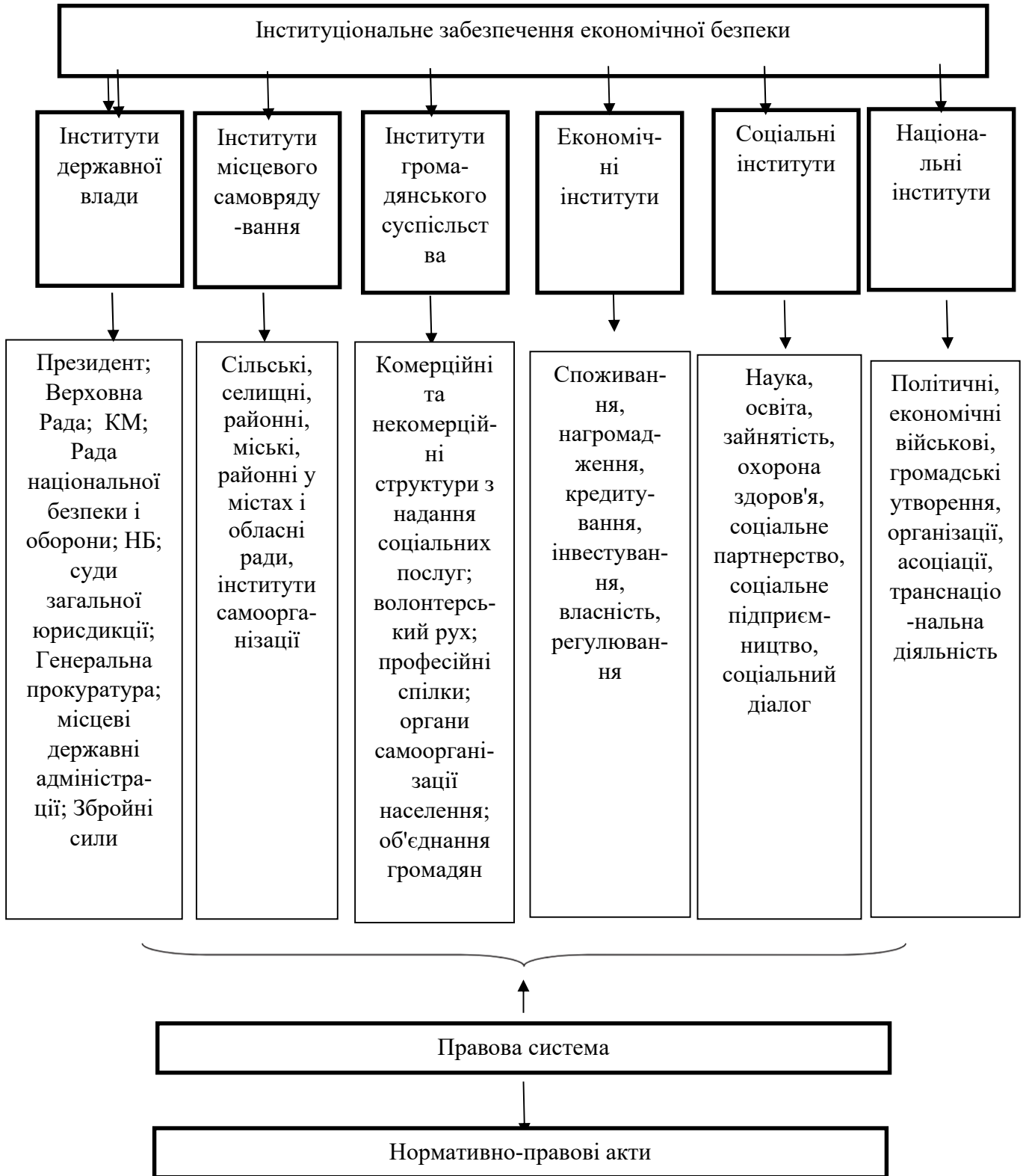
Дата	Обсяг сукупного державного боргу (млн. грн.)		Обсяг валовий внутрішній продукт (млн. грн.)		Держборг/ВВП
2010	432 235	+36,4%	1 082 569	+18,5%	39,9%
2011	473 122	+9,5%	1 316 600	+21,6%	35,9%
2012	515 511	+9,0%	1 408 889	+7,0%	36,6%
2013	584 114	+13,3%	1 454 931	+3,3%	40,1%
2014	1 100 564	+88,4%	1 566 728	+7,7%	70,2%
2015	1 572 180	+42,9%	1 979 458	+26,3%	79,4%
2016	1 929 759	+22,7%	2 383 182	+20,4%	81,0%
2017	2 141 674	+11,0%	2 982 920	+25,2%	71,8%
2018	2 168 627	+1,3%	3 558 706	+19,3%	60,9%
2019	1 998 275	-7,9%	3 974 564	+11,7%	50,27%
2020	2 551 935	+27,7:	4 194 102	+5,5%	60,84%
2021	2 671 827	+4,7:	5 459 574	+30,2%	48,93%

ДОДАТОК Л

Динаміка ВВП України з 2010 по 2021 роки [65]

Рік	Номінальний ВВП (в фактичних цінах, млн. грн.)			Номінальний ВВП в USD (в млн. дол.)		
	2010	1082569	+169224	+18.5%	136419	+19192
2011	1316600	+234031	+21.6%	163160	+26740	+19.6%
2012	1408889	+92289	+7.0%	175781	+12622	+7.7%
2013	1454931	+46042	+3.3%	183310	+7529	+4.3%
2014	1566728	+111797	+7.7%	131805	-51505	-28.1%
2015	1979458	+412730	+26.3%	90615	-41190	-31.3%
2016	2383182	+403724	+20.4%	93270	+2655	+2.9%
2017	2982920	+599738	+25.2%	112154	+18884	+20.2%
2018	3558706	+575786	+19.3%	130832	+18678	+16.7%
2019	3974564	+415858	+11.7%	153781	+22949	+17.5%
2020	4194102	+219538	+5.5%	155582	+1801	+1.2%
2021	5459574	+1265472	+30.2%	200090	+44508	+28.6%

ДОДАТОК М
Інституційна архітектура [58]

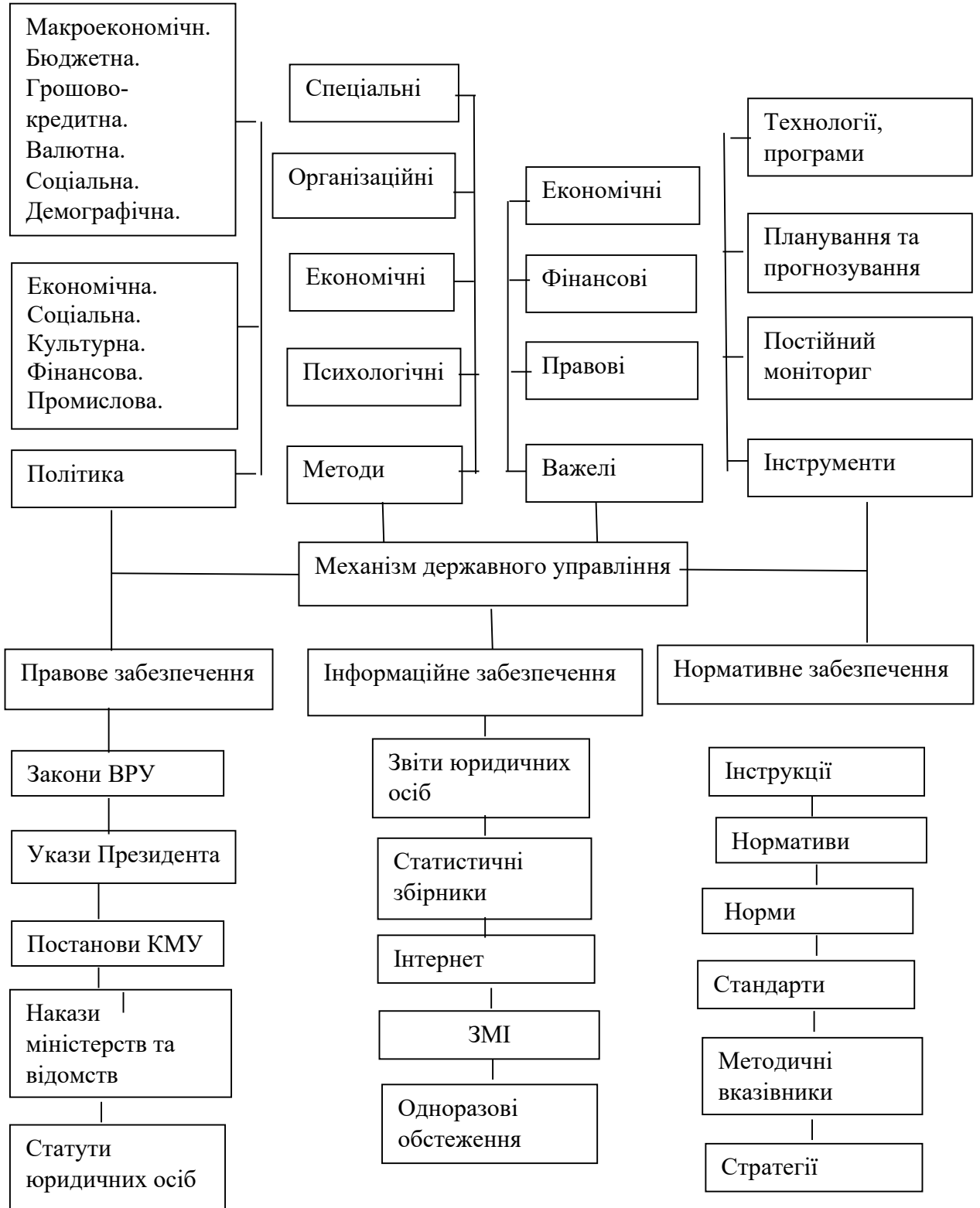
ДОДАТОК Н

Кумулятивна модель механізму державного управління забезпеченням економічної безпеки держави [55]

ДОДАТОК П

Структура механізму державного управління забезпечення економічної безпеки країни [56]

ДОДАТОК Р

Проблемні зони і шляхи вдосконалення ефективності інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки України за функціями державного управління [60]

Функції управління	Проблемні зони державного управління економічною безпекою	Напрями удосконалення методів державного управління економічною безпекою	
		Економічних	Адміністративних
1	2	3	4
Моніторинг, аналіз, діагностика, інформування	Відсутність сформованої системи комплексного постійнодіючого спостереження, діагностики і аналізу забезпечення економічної безпеки, її розрізненість, ненаправленість на оперативне виявлення негативних загроз та ризиків, змін в якісних аспектах бізнес-простору і недостатній рівень інформаційного забезпечення	Впровадження практики постійнодіючого моніторингу стану ефективності і розвитку інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки	Інституціоналізація спеціальних звітностей для державних службовців, котрі будуть відповідальними за державну політику поліпшення інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки
Планування	Відсутність у тактичних та стратегічних державних планах конкретних заходів і засобів, які будуть допомогти досягнути поставлених задач політики, неузгодженість між собою і незабезпеченість їх ув'язки з розвитком суміжних зовнішньоекономічної діяльності, підтримкою за	Посилення зв'язків планових заходів з фінансово-ресурсним забезпеченням; виконання економічних заходів, котрі направлені на заохочення формування і збільшення масштабів та компетенцій діяльності складників інвестиційно-інноваційної	Прийняття удосконаленого Закону України "Про фінансово-інвестиційну підтримку інвестиційно-інноваційної діяльності" в якій будуть встановлені принципи вжиття і довгострокового бюджетування обсягів фінансування базових векторів

Продовження таблиці

1	2	3	4
	функціональними галузями господарства, інвестиційно-ресурсним забезпеченням	структури, створення та розвиток суб'єктів малого інноваційного бізнесу	формування системи підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності на різних рівнях та у функціональних галузях
Організація	Відсутність реалізації ініціюючої функція стосовно формування та розвитку нових складових інституційної інфраструктури, площадок співпраці, створення інвестиційно-ресурсного забезпечення, започаткування практик і формування суб'єктів виконання інвестиційно-інноваційної діяльності, неорганізованість системи аналізу її ефективності організаційної роботи	Посилення відповідальності і розширення компетенцій представників структур, котрі відповідальні за ініціювання і протікання процесу модернізації інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки	Створення, затвердження та виконання генеральних планів розбудови системи організації виконання державної політики в галузі інвестиційно-інноваційного забезпечення з затвердженням чітких параметрів стосовно реалізації визначених етапів державної політики
Мотивація	Відсутність забезпечення заохочень для центральних органів влади стосовно активної політики модернізації, а також суб'єктів інфраструктури і підприємств зі зростання обсягів інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки	Виділення з бюджету ресурсів, формування та застосування державних фінансово-інвестиційних фондів виконання проєктів державно-приватного партнерства здійснення інвестиційно-інноваційних проєктів в галузі економіки	Квотування ресурсно-фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності на будь-якому рівні системної ієрархії управління

Закінчення таблиці			
1	2	3	4
Контроль	Відсутність практики контролю ефективності політики країни щодо поліпшення забезпечення економічної безпеки	Створення і інтеграція матеріальних заохочень для державних службовців, котрі відповідальних за модернізацію забезпечення економічної безпеки, а також керівників і фахівців інвестиційно і інноваційних підприємств	Зміцнення рівня відповідальності за використання бюджетних ресурсів на програми та проекти підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах: Том 1. Загальна частина. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.
2. Мігус І. П., Андриєнко В. М., Коваль Я.С. Міжнародний досвід формування державної політики у сфері забезпечення фінансової безпеки як складової національної безпеки. Демократичне врядування : наук. вісник: наук. фах. вид. Львів, 2017. Вип. 20. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk20/index.html (дата звернення: 12.05.2022).
3. Беляєв О. О., Бебело А. С. Економічна політика : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 288 с.
4. Ільченко В. О., Котелевська А. І. Фінансовий контролінг як складова забезпечення економічної безпеки держави. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали ІВ Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції з міжнародною участю, (Полтава, 1 грудня 2016). Полтава, 2016. С. 116-118.
5. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : опорний конспект лекцій. Київ : КНЕУ, 2003. 270 с.
6. Салига С. Я. Антикризове фінансове управління підприємством : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 208 с.
7. Акімова Л.М. Механізми державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні; монографія, Київ, Вид-во Центр учбової літератури. 2018. [92, с. 323].
8. Оболенський О. Ю. Державна служба: підручник. Київ : КНЕУ, 2006. 472 с.
9. Романенко С.О. Комунікативна взаємодія органів державної влади та громадськості: сутність та особливості налагодження /С.О.

Романенко// Державне управління та місцеве самоврядування. — 2014. — Вип. 2. — С. 190-201.

10. Акімова Л.М. Механізми державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні // Монографія, Київ, Вид-во Центр учбової літератури. 2018. [95, с. 323].

11. Гбур З. В. Методи та принципи державного управління економічною безпекою. Якість продукції як передумова підвищення ефективності економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 листоп. 2017 р.). – Київ : Нац. ун-т харчових технологій, 2017. – С. 18–22.

12. Гбур З. В. Методи та принципи державного управління економічною безпекою. Молодий вчений. – 2017. – № 10 (50). – С. 760–764.

13. Гбур З. В. Інструменти державного управління економічною безпекою держави. Інвестиції: практика та досвід. Серія: Державне управління. – 2018. – № 1. – С. 93–97.

14. Akimova L. M. Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine. Public management : collection. 2018. № 2 (12). pp. 15-27.

15. Акімова Л. М. Концептуальні засади розробки механізму державного управління забезпеченням економічної безпеки держави. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 19 квітня 2018). Херсон. 2018. С. 166-169.

16. Кравченко О. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». Державне управління: удосконалення та розвиток : журнал. 2009. Вип. 3. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=56> (дата звернення: 17.07.2022).

17. Кунєв Ю. Д., Коросташова І. М., Мазур А. В. Управління в митній службі : підручник для студ. вищих навч. закладів Київ : Центр навчальної літератури. 2006. 408 с.

18. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 16.06.2022).

19. Ганцюк Т. До проблеми визначення елементів комплексного механізму державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування : журнал. 2014. Вип. 3. С. 17-26.

20. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020". URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 15.04.2022).

21. Акімова Л. М., Осадча О. О., Акімов О. О. Удосконалення організації обліку за допомогою технології бенчмаркінгу. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Харків : ХІБС УБС НБУ. Харків, 2018. Том. 1. № 24. С. 64–70

22. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України № 2411-VI. від 08.07.2018 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 18.05.2022).

23. Морозов, О. Ф. Державна фінансова підтримка інвестиційних та інноваційних проектів у 2007 р. Наука та інновації. 2008. Т. 4. № 2. С. 63–69.

24. Якименко О. Г. Механізми державного управління економічною безпекою в умовах інноваційного розвитку України. Державне управління: удосконалення та розвиток : ел. фах. вид. 2012. № 10. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=637> (дата звернення: 22.06.2022).

25. Акімова Л. М., Рибак І. П. Вплив державного управління на розвиток інтеграції України до світового фінансового простору. Державне управління: теорія та практика: електронне наукове фахове видання НАДУ при Президентіві України. Київ : 2014. Вип. 1. С. 96–103. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/13.pdf> (дата звернення: 05.08.2022).

26. Маліновська О. Я. Проблеми державного регулювання розвитку підприємництва в Україні. Регіональна економіка : наук.-практ. журнал. 2006. № 1. С. 200-205.

27. Бесчастний А. В. Регулювання національної економічної безпеки в системі ринкової економіки. Економіка та держава : наук. фах. вид. 2009. № 3. С. 85-87.

28. Левковець, О. М. Податкові важелі у контексті формування заходів державної підтримки інноваційних процесів. Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. 2006, Т. III. Вип. 220. С. 825–837.

29. Миколайчук М. М. Оцінювання соціально-економічних досягнень регіонів з позиції сталого розвитку. Економіка та держава: журнал. 2008. № 10. С. 61-63.

30. Буравльов Є., Стогній В. Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації. Вісник Національної академії наук України : зб. наук. праць. 2005. № 3. С. 32-40.

31. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 01.01.2022).

32. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Постанова Кабінету Міністрів від 15.08.2012 р. № 569. Київ : Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (дата звернення: 09.09.2022).

33. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991р. №1264-XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page> (дата звернення: 09.09.2022).

34. Старостенко Г., Онишко С., Поснова Т. Національна економіка: навч. посібник. Київ : Ліра. 2011. URL : http://pidruchniki.com/1344061444697/ekonomika/natsionalna_ekonomika_ekonomichna_bezpeka (дата звернення: 27.05.2022).

35. Балацкий Е., Забелин О. Инструменты амортизационной политики в системе регулирования. Общество и экономика. 2005. № 5. С. 13–35.

36. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави. Бізнес Інформ : журнал. 2014. № 6. С. 32-37
37. Фаріон І. Д. Стратегічний аналіз: навчальний посібник для студентів і аспірантів. Тернопіль : ТНЕУ, 2009. 635 с.
38. Акімова Л. М., Лисачок А. В. Державне регулювання фінансовоекономічної безпеки суб'єктів господарювання. Публічне урядування : збірник наукових праць. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. № 5. С. 16-28. 418
39. Виговська Н. Г. Розробка критеріїв та показників ефективності господарського контролю. Вісник Житомирського державного технологічного університету: Економічні науки. : журнал. 2007. № 2(40). С. 15-24.
40. Akimova L. M., Lysachok A. V. State regulation of financial and economic safety of subjects of economic activity. Public management. 2017. № 5 (10). pp. 16–28.
41. Кобко Є. В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : журнал. 2018. № 1 (106). URL: <https://www.naiu.kiev.ua/scientbul/images/documents/vupysk-1-2018/ukr/2-5.pdf>. (дата звернення: 22.04.2022)
42. Ромат Є. В. Трансформація моделі державного управління рекламною діяльністю у перехідних умовах: моногр. Київ, 2003. 348 с.
43. Економіка й організація інноваційної діяльності / за ред. Волкова О. І., Денисенка М. П. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 960 с.
44. Акімова Л.М. Механізми державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні: теоретико-методологічні засади: дис, д.н.держ.упр, Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ. 2019. с. 166.

45. Ковний Ю.Є. Особливості процесу державного регулювання економіки. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. Львів, 2013. № 23(4). С. 233–239
46. Саєнко О.С. Удосконалення інституціональної системи у контексті зміцнення економічної безпеки України. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. Чернівці, 2011. Вип. 1. С. 113–119
47. Желізко О.О. Державне регулювання інституціональних змін системи економічної безпеки підприємництва: дис. к.е.н, Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець-Подільський. 2019. с. 95
48. Coase R.H. The Problem of Social Cost. Journal of Law and Economics. 1960. No 3. P. 1–44.
49. Непомняцій О.М. Державне регулювання економіки в ринкових умовах. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1. С. 210–216
50. Желізко О.О. . Державне регулювання інституціональних змін системи економічної безпеки підприємництва: дис. к.е.н, Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець-Подільський. 2019. с. 97
51. Державний бюджет України. Електронний ресурс.URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 12.06.2022).
52. Експорт та імпорт України. Електронний ресурс.URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>(дата звернення: 12.06.2022).
53. Державний борг України. Електронний ресурс.URL <https://bit.ly/3FНr6XF> (дата звернення: 12.06.2022).
54. Інформаційний запит “Рівень економічної безпеки”. Електронний ресурс.URL <https://dostup.pravda.com.ua/request/93135/response/341539/attach/3/0.pdf> (дата звернення: 12.06.2022)

55. Акімова Л.М. Механізми державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні: теоретико-методологічні засади: дис, д.н.держ.упр, Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ. 2019. с. 325
56. Акімова Л.М. Механізми державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні: теоретико-методологічні засади: дис, д.н.держ.упр, Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ. 2019. с. 332.
57. Гбур З. В. Заходи щодо підвищення економічної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. Серія: Державне управління. – 2018. – № 6. – С. 52–55.
58. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика // Монографія, Кам'янець-Подільський. Вид-во Рута. 2018. [262, с. 407].
59. Гбур З. В. Інституційне забезпечення економічної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. Серія: Державне управління. – 2018. – № 3. – С. 98–102.
60. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика // Монографія, Кам'янець-Подільський. 2018. Вид-во Рута. 2018. [274-276, с. 407].
61. Кіслов Д. Імідж країни у просторі соціокультурних комунікацій // Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2014. № 2 (46). С. 15–19. URL: http://ra.stateandregions.zp.ua/archive/2_2014/3.pdf (дата звернення: 28.09.2022).
62. Куц В. Зміст злочинності та його вплив на механізм протидії її виявам // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвузівського науково-практичного круглого столу (м. Київ, 22 березня 2019 р.) / редкол.: В. Черней, С. Гусарев,

С. Чернявський та ін.. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2019. С. 93–95

63. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124> (дата звернення: 30.08.2022),

64. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 // Урядовий кур'єр. 2019. № 188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 06.05.2022).

65. Валовий внутрішній продукт України. Електронний ресурс. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 12.06.2022).

66. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 №1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20> (дата звернення: 03.04.2022).

67. Єлізаров О., Радченко О. Соціальна й економічна безпека України: стратегічні пріоритети та доктринальні положення // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 2 (11). С. 147–154

68. Дарнопих Г. Сучасні проблеми економічної безпеки України. Вісник Академії правових України. Харків, 1998. №1.С. 142-150.

69. Акімова Л.М. Механізми державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні // Монографія, Київ, Вид-во Центр учбової літератури. 2018. [257, с. 323].

70. Нижник В. М. Економічна безпека України в системі своратлантичних інтеграційних процесів : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2008. 440 с.

71. Губарева І. О. Теоретичне визначення змісту поняття «економічна безпека». Науковий вісник Львівського державного

університету внутрішніх справ. Львів : Вид-во Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. № 2. С. 1–11.

72. Долгопалова М. М. Деякі аспекти процесу забезпечення економічної безпеки держави. Вісник Запорізького юридичного інституту. Запоріжжя : Вид-во Запорізький юридичний інститут, 2010. № 3. С. 110–115.

73. Третяк В. В. Економічна безпека : сутність та умови формування, критерії оцінки. Економіка і держава : наук. журн. 2010. №1. С. 6-8.

74. Федулова Л. І. Александрова В. П. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика : навч. пос. Київ, «Основа», 2005. 550 с.

75. Михайловская О. «Европейский парадокс» инновационного развития: уроки для Украины. Экономика Украины. 2006. № 9. С. 80–85.

76. Гаман М. В. Роль центрів технологічного трансферу в інноваційному розвитку держави. Інвестиції: практика та досвід. 2008. № 6. С. 24–27.

77. Державний борг України. Електронний ресурс. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 12.06.2022).

78. Індекс інфляції в Україні. Електронний ресурс. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/> (дата звернення: 12.06.2022).

79. Золотовалютні резерви України. Електронний ресурс. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/> (дата звернення: 12.06.2022).

80. Державний борг України. Електронний ресурс. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 12.06.2022).

81. Прямі іноземні інвестиції в Україні. Електронний ресурс. URL <https://bit.ly/3FKWTqZ> (дата звернення: 12.06.2022).